Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Bijdrage tot een herziening van het Nederlandsche onteigeningsrecht

https://hdl.handle.net/1874/257123

1912
9 Maart

A v. 192.

BIJDRAGE TOT EENE HERZIENING VAN HET NED. ONTEIGENINGSRECHT

UNIVERSITEITS BIBLIOTHEEK
UTRECHT

Mr. J. H. JONCKERS NIEBOER

A. qu.
192

BIJDRAGE TOT EENE HERZIENING VAN HET NEDERLANDSCHE ONTEIGENINGSRECHT

Bijdrage tot eene Herziening van het Nederlandsche Onteigeningsrecht.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

DOCTOR IN DE STAATSWETENSCHAP

AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. A. A. NIJLAND

Hoogleeraar in de Faculteit der Wis- en Natuurkunde,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN

DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

op Vrijdag 29 Maart 1912, des namiddags te 4 uur

DOOR

Mr. JOHANNES HENDRIK JONCKERS NIEBOER

Referendaris bij de Mij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen

GEBOREN TE HETEREN.

'S-GRAVENHAGE

BOEKHANDEL VH. GEBR. BELINFANTE

1912

INHOUD.

Blz.

EEN WOORD VOORAF 1

ONTWERP VAN WET, HOUDENDE BEPALINGEN BETREFFENDE ONTEIGENING TEN ALGEMEENEN NUTTE.

Hoofdstuk I. Inleidende bepalingen. 3

» II. Van het onteigeningsbesluit. . . 7

» III. Van het aanwijzingsbesluit . . . 9

» IV. Van de minnelijke overeenkomsten en het onteigeningsgeding . 15

» V. Van de schatting door de Schattingscommissiën en de vaststelling der schadeloosstellingen 21

» VI. Van de berekening der schadeloosstellingen 28

» VII. Van de betaling der schadeloosstellingen en de gevolgen der onteigening 31

» VIII. Van de voorloopige inbezitneming 34

» IX. Slotbepalingen 38

MEMORIE VAN TOELICHTING.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

§ 1. De Grondwet en onteigening 41

§ 2. Het begrip «onteigening» 44

§ 3. Regeling van het onteigeningsrecht. 50

§ 4. Onteigening in en buiten het ontwerp . . . 52

§ 5. Ondernemingen van algemeen belang . . . 55

Blz.

§ 6. De vorming van den onteigeningstitel . . . 58
§ 7. De omvang der onteigening 66
§ 8. De executoirverklaring van de onteigening . 68
§ 9. Het onteigeningsproces 70
§ 10. Minnelijke overeenkomsten. 76
§ 11. De grenzen der schadeloosstelling 77
§ 12. De bestanddeelen der schadeloosstelling . . 85
§ 13. Werken in verband met de onteigening . . 89
§ 14. De schadeloosstelling aan de derde belanghebbenden 95
§ 15. Het tijdstip der schatting 96
§ 16. Gebruik van de ter onteigening aangewezen zaken 98
§ 17. Aansprakelijkheid van den Staat in verband met onteigening 102
§ 18. Voorloopige inbezitneming 104
De artikelen van het Wetsontwerp 110

EEN WOORD VOORAF.

«Op herziening der onteigeningswetgeving wordt ten «onzent aangedrongen door een ieder, die al is het van «terzijde dit vraagstuk beschouwt. Edoch tusschen wenschen «en wetten liggen ten onzent jaren» schreef Mr. J. Limburg in 1896 [1]).

Zijn klacht kan bij het zestig-jarig jubileum der wet van 28 Augustus 1851, (Stbl. n°. 125) zonder vrees voor tegenspraak herhaald worden. In den achterstand in ons onteigeningsrecht kwam nog steeds geen verandering; de leemten waarop Mr. Limburg wees, bleven ook na de wijzigingen bij de Woningwet tot stand gebracht bestaan, zonder dat het van regeeringswege noodig werd geoordeeld daar in te voorzien.

«Er is meer urgents» was het antwoord van Minister Cort van der Linden, toen in 1899 het kamerlid Pijnappel de wenschelijkheid van eene partieele herziening betoogde [2]), en ten aanzien van eene algemeene herziening, waarop bij de behandeling der Woningwet in de Tweede

1) De stand van het Onteigeningsvraagstuk in van Emden's Rechtspraak op de Onteigeningswet blz. 1.

2) Handelingen Tweede Kamer 1898—'99, Staatsbegrooting, Hoofdstuk IV, blz. 657.

Kamer werd aangedrongen, heette het van regeeringszijde, dat het te voorzien was: «dat deze in de naaste toekomst «nog niet tot stand zal komen» [1]).

Intusschen worden de stemmen, die om verbetering van ons onteigeningsrecht roepen, steeds talrijker. Bij iedere onteigening voelen de daarbij betrokken personen aan den lijve, dat de schepping van Thorbecke, hoe verdienstelijk zij ook moge zijn geweest, thans uit den tijd is.

De wet wankelt van ouderdom en is na zoo langdurigen dienst met gedeeltelijke wijzigingen niet meer behoorlijk te restaureeren.

Noodig is eene grondige herziening waarbij, in overeenstemming met de gebleken behoeften, het instituut geheel opnieuw wordt geregeld.

Op de volgende bladzijden wordt een bescheiden poging gewaagd om in die richting een oplossing der bestaande moeilijkheden voor te bereiden.

Gekozen werd daarbij de vorm van een wetsontwerp, met memorie van toelichting, omdat aldus het beeld het duidelijkst wordt.

Voor kritische beschouwingen over de bestaande wet en theoretische bespiegelingen over het onteigeningsrecht — waaraan overigens ten onzent geen gebrek is — is thans de tijd voorbij. Vóór alles is noodig, dat de wetgever de hand aan den ploeg slaat en tot daden overgaat.

Moge de hierbij aangeboden bijdrage hem bij dien arbeid van eenig nut zijn.

---

1) Memorie van Toelichting Woningwet blz. 5.

ONTWERP VAN WET

HOUDENDE

BEPALINGEN

BETREFFENDE

ONTEIGENING TEN ALGEMEENEN NUTTE.

Wij WILHELMINA, bij de Gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje Nassau enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut! doen te weten;

Alzoo wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is, de onteigening ten algemeenen nutte van onroerende goederen en zakelijke rechten op onroerende goederen bij de wet te regelen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk wij goedvinden en verstaan bij deze:

HOOFDSTUK I.

Inleidende Bepalingen.

Art. 1.

Onteigening ten algemeenen nutte van onroerende goederen en zakelijke rechten op onroerende goederen geschiedt uitsluitend voor zoover zij noodig is ten behoeve van ondernemingen van algemeen belang.

Art. 2.

Het onteigeningsrecht wordt door Ons, den Raad van State gehoord, bij besluit verleend.

In dit besluit worden vermeld:

1°. de persoon, aan wie het onteigeningsrecht verleend wordt, in deze wet « ondernemer » genoemd;

2°. de aard en de strekking der onderneming waarvoor onteigening noodig is, met aanduiding of deze onroerende goederen, dan wel zakelijke rechten op onroerende goederen of beide zal betreffen;

3°. de gemeente of gemeenten, waarin de terreinen zijn gelegen, waarop de beoogde onteigening betrekking heeft.

In de volgende artikelen dezer wet wordt het in dit artikel bedoelde besluit als « onteigeningsbesluit » aangeduid.

Art. 3.

Voor zoover de Staat zelf niet als ondernemer optreedt, moeten aanvragen tot verleening van het onteigeningsrecht tot het betrokken departement van algemeen bestuur gericht worden.

Iedere aanvrage moet vergezeld gaan van eene toelichting, waaruit de omvang der gewenschte onteigening genoegzaam blijkt.

Art. 4.

Indien de aanvrage door het betrokken departement in overweging wordt genomen legt de aanvrager binnen een te bepalen termijn de verdere stukken over, welke gevorderd worden om het onteigeningsplan in groote trekken en de voornaamste bijzonderheden te doen kennen.

De in het vorige lid bedoelde termijn kan uit hoofde van bijzondere omstandigheden worden verlengd.

Art. 5.

Indien het onteigeningsrecht niet verleend wordt, wordt den aanvrager hiervan zoo spoedig mogelijk met opgave van redenen kennis gegeven en worden hem, op zijn verzoek, de overgelegde stukken teruggegeven.

Art. 6.

Wanneer voor het maken van een onteigeningsplan, opmetingen, gravingen, verwijdering van boomen of veldgewassen of het stellen van teekens op iemands eigendom noodig zijn, moeten zoowel de eigenaren als de gebruikers dit gedoogen, mits dit aan laatstgenoemden ten minste acht dagen te voren van wege Onzen betrokken minister door middel van aangeteekenden brief zij aangezegd.

De in dit artikel bedoelde werkzaamheden, waarbij op de belangen der personen, op wier terrein zij geschieden, zooveel mogelijk moet worden gelet, mogen uitsluitend verricht worden op werkdagen van des voormiddags acht uur tot zonsondergang door personen, die in het bezit zijn van een daartoe van wege den in het vorige lid bedoelden minister afgegeven gedagteekende schriftelijke vergunning, die door hen op aanvrage moet vertoond worden.

Iedere vergunning geldt slechts voor een daarbij te bepalen tijd, die bij den in het eerste lid bedoelden brief wordt bekend gemaakt.

Art. 7.

Indien aan de in het tweede lid van het vorige artikel bedoelde personen, die met de werkzaamheden belast zijn, de toegang geweigerd of belet wordt, roepen zij de tusschenkomst in van den burgemeester of kantonrechter, op wiens bevel de toegang desnoods met behulp van den sterken arm verschaft wordt.

Van die tusschenkomst en de redenen, die tot het inroepen daarvan geleid hebben, wordt door hen, bijaldien de toegang verschaft is tot eene woning binnen tweemaal vier en twintig uren procesverbaal opgemaakt, dat door den burgemeester of kantonrechter mede onderteekend aan hem, tot wiens woning de toegang is verschaft, in afschrift wordt medegedeeld.

Art. 8.

De eigenaren en gebruikers in art. 6 bedoeld zijn gehouden de, ingevolge dat artikel geplaatste, teekens te laten staan, tot zoolang dit door Onzen betrokken minister wordt noodig geacht, doch uiterlijk tot twee jaar nà den datum, waarop de in art. 6 bedoelde vergunning werd verleend.

Overtreding van deze bepaling wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste dertig dagen of geldboete van ten hoogste honderd vijftig gulden.

Art. 9.

De schade, welke uit de toepassing der bepalingen van art. 6, eerste lid en art. 8, eerste lid, mocht voortvloeien wordt door hen, op wier last de in art. 6 bedoelde werkzaamheden geschiedden, vergoed.

Bij gebreke van minnelijke regeling kan de schadevergoeding in rechten gevorderd worden, waartoe door belanghebbenden, op straffe van verval van hun recht een eisch is in te stellen in het geval van art. 6, binnen één maand, nadat de voor de vergunning gestelde termijn is

verstreken en in het geval van art. 8 binnen één maand, nadat de daarbij bedoelde verplichting heeft opgehouden te bestaan.

De eisch tot schadevergoeding wordt, onafhankelijk van hetgeen gevorderd wordt, aanhangig gemaakt bij den rechter van het kanton, waarin het goed, waaraan schade wordt toegebracht is gelegen. Indien dat goed in meer dan één kanton is gelegen, wordt de eisch aanhangig gemaakt bij den rechter van een dier kantons ter keuze van den eischer.

Van de uitspraak van den kantonrechter is alleen hooger beroep toegelaten. Indien binnen één maand nà den datum, waarop het bedrag der schadevergoeding onherroepelijk vaststaat, de uitbetaling daarvan niet is geschied, wordt op verzoek van belanghebbenden de schadevergoeding uit 's Rijks schatkist voldaan, behoudens verhaal van den Staat op de personen, die tot de betaling verplicht waren.

Art. 10.

Waar in de volgende artikelen dezer wet van «zaken» gesproken wordt, zijn daaronder te verstaan zoowel onroerende goederen als zakelijke rechten op onroerende goederen.

HOOFDSTUK II.

Van het Onteigeningsbesluit.

Art. 11.

Geen onteigeningsbesluit wordt door Ons genomen, dan nadat belanghebbenden in staat zijn gesteld hunne bezwaren daartegen in te brengen.

Art. 12.

Te dien einde doet het betrokken departement van alge-

meen bestuur aan het bestuur van de gemeente, waarin onteigening wordt beoogd, een ontwerp van het onteigeningsbesluit toekomen, vergezeld van eene toelichtende memorie. Deze stukken worden gedurende een door den minister te bepalen termijn van ten minste dertig dagen op de secretarie ter inzage van een ieder neergelegd. Van die nederlegging wordt door den burgemeester in de Staatscourant en in een of meer door den minister aan te wijzen nieuwsbladen kennis gegeven.

Zij wordt daarenboven door hem op de gebruikelijke wijze aan de ingezetenen bekend gemaakt.

Art. 13.

Het onteigeningsbesluit wordt na verloop van een termijn van dertig dagen, nadat de tijd van nederlegging in art. 12 bedoeld is verstreken, genomen.

Het wordt in de Staatscourant en in één of meer daarin aan te wijzen nieuwsbladen openbaar gemaakt en voorts door den burgemeester der betrokken gemeente op de gebruikelijke wijze aan de ingezetenen bekend gemaakt.

Art. 14.

Indien het onteigeningsbesluit afwijkt van het ontwerp, dat overeenkomstig het bepaalde bij art. 12 ter inzage is neergelegd, heeft het geen kracht, tenzij ten aanzien dier afwijkingen de bepalingen der artikelen 11, 12 en 13 zijn toegepast.

Art. 15.

Het onteigeningsrecht kan door den ondernemer aan andere personen worden overgedragen, behoudens goedkeuring door Ons, den Raad van State gehoord.

Alvorens Ons besluit, waarbij de overdracht goedgekeurd wordt, wordt genomen, worden te dien aanzien de bepalingen der artikelen 11, 12 en 13 nageleefd.

Art. 16.

Indien de aanvrager van het onteigeningsrecht niet de Staat, eene provincie of gemeente is, kan alvorens het onteigeningsrecht verleend wordt, het stellen van eene zakelijke of persoonlijke zekerheid, ter beoordeeling van Onzen minister van Financiën, geëischt worden voor de terugbetaling der schadevergoedingen, die ingevolge het bepaalde bij de artikelen 9, 71, 80 en 93 ten laste van den Staat mochten kunnen komen.

Wanneer veranderde omstandigheden zulks noodig maken, kan verhooging der zekerheidsstelling op straffe van verval van het onteigeningsrecht geëischt worden.

Bij algemeenen maatregel van bestuur worden omtrent die wijze, waarop de zekerheidsstelling zal behooren te geschieden en de vereischten, waaraan zij zal hebben te voldoen, de noodige voorschriften gegeven.

HOOFDSTUK III.

Van het Aanwijzingsbesluit.

Art. 17.

De aanwijzing der te onteigenen zaken geschiedt:

1°. bij besluit van den Gemeenteraad, indien de ondernemer eene gemeente is,

2°. bij besluit van Provinciale Staten, indien de ondernemer eene provincie is,

3°. in alle andere gevallen bij Koninklijk Besluit.

In de volgende artikelen dezer wet worden de in dit artikel bedoelde besluiten als «aanwijzingsbesluit» aangeduid.

Art. 18.

Alvorens een aanwijzingsbesluit wordt genomen, worden belanghebbenden in staat gesteld hunne bezwaren daartegen in te brengen.

Art. 19.

Te dien einde wordt gedurende ten minste dertig dagen op de secretarie van de gemeente, waarin onteigening beoogd wordt, een ontwerp van het aanwijzingsbesluit met een plan der onteigening, voor zoover een en ander die gemeente betreft, ter inzage neergelegd.

De te onteigenen zaken worden in het ontwerp-aanwijzingsbesluit aangewezen, onder vermelding van de kadastrale nummers der perceelen, waarop de onteigening betrekking heeft en van de namen der personen, die in de registers van het kadaster als rechthebbenden op de te onteigenen zaken zijn aangeduid.

Betreft de onteigening gedeelten van perceelen, dan wordt de grootte dier gedeelten aangegeven.

De wijze van inrichting van de in dit artikel bedoelde stukken wordt bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

Art. 20.

In het plan in het vorige artikel bedoeld worden aangegeven de wegen, voetpaden en waterleidingen met de daartoe behoorende kunstwerken, welke door den ondernemer zullen worden aangelegd, of in stand gehouden, ten einde de niet in de onteigening begrepen terreinen onderling of met den openbaren weg of de openbare vaart te verbinden, of in hun waterafvoer te voorzien.

Daarbij worden vermeld:

1°. de personen, voor wier rekening de werken zullen worden onderhouden,

2°. de termijn binnen welken de werken uiterlijk voor gebruik gereed zullen zijn.

Art. 21.

Voor zoover de in het vorige artikel bedoelde werken niet voor den publieken dienst bestemd zijn, of niet inge-

volge wettelijk voorschrift worden tot stand gebracht, verkrijgen de personen, in wier belang de aanleg zal geschieden, bij de inbezitneming van hun eigendom door den ondernemer ingevolge deze wet een recht van erfdienstbaarheid tot verzekering van het ongestoord gebruik dier werken.

De aard dier erfdienstbaarheid en het heerschend en lijdend erf worden in dat geval in het plan aangegeven.

Art. 22.

De grenzen van het terrein, waarop de onteigening betrekking heeft, worden, alvorens de nederlegging van het onteigeningsplan overeenkomstig het bepaalde bij art. 19 plaats vindt, door teekens op bij Ons te bepalen wijze aangegeven.

Art. 23.

De nederlegging ter gemeentesecretarie wordt bekend gemaakt op de wijze in art. 12 bepaald.

Bij die bekendmaking wordt tevens het bureel van den ondernemer aangewezen, waar door belanghebbenden nadere inlichtingen betreffende de onteigening kunnen worden ingewonnen.

Afdrukken van de stukken worden voor een ieder tegen den kostenden prijs aldaar verkrijgbaar gesteld.

Art. 24.

Tot vier weken na afloop van den termijn van nederlegging kan ieder belanghebbende zijne bezwaren ter secretarie van de betrokken gemeente schriftelijk inleveren.

Van de inlevering wordt een gedagteekend bewijs van ontvangst afgegeven.

Art. 25.

Indien een in het ontwerp-aanwijzigingsbesluit ter onteigening aangewezen zaak met andere, niet ter onteigening

aangewezen zaken, een samenhangend geheel vormt, kunnen belanghebbenden vorderen, dat laatstgenoemde zaken geheel of gedeeltelijk mede ter onteigening worden aangewezen.

Aan die vordering zal worden voldaan, indien en voor zoover het niet ter onteigening aangewezen gedeelte voor het gebruik, dat daarvan ten tijde van de nederlegging van het plan gemaakt wordt, of waarvoor het blijkbaar bestemd is, niet meer geschikt zal zijn, of daarvoor niet dan met buitensporig hooge kosten geschikt zal kunnen gemaakt worden.

De in het eerste lid bedoelde vordering moet, op straffe van nietigheid, op de bij art. 24 aangegeven wijze, alvorens de daarbij gestelde termijn van vier weken is verstreken, bij bezwaarschrift worden kenbaar gemaakt.

Art. 26.

Na verloop van den termijn van vier weken in art. 24 bedoeld, worden in de gemeenten, waarin de terreinen zijn gelegen, waarop de onteigening betrekking heeft, voor zoover ten aanzien daarvan bezwaarschriften zijn ingediend, één of meer zittingen gehouden door eene commissie, bestaande uit den burgemeester der betrokken gemeente en twee deskundigen, waarvan één wordt aangewezen door Onzen Commissaris der provincie, waarin de gemeente gelegen is, en één door den ondernemer.

De personen, door wie bezwaarschriften werden ingediend, worden door middel van aangeteekende brieven door den burgemeester uitgenoodigd op de zitting te verschijnen, teneinde des verlangd hunne bezwaren toe te lichten. Zoo noodig kan in verband daarmede een onderzoek ter plaatse worden ingesteld.

De aldus opgeroepen personen kunnen zich door een schriftelijk gemachtigde doen vertegenwoordigen.

Van het op de zittingen behandelde wordt door een door

den burgemeester aan te wijzen gemeenteambtenaar een proces verbaal opgemaakt, dat door dezen en de commissie wordt onderteekend.

Art. 27.

Omtrent de ingebrachte bezwaren en de wijzigingen, die in verband daarmede in het ontwerp-aanwijzingsbesluit of in het plan gewenscht worden geacht, worden door de commissie schriftelijke adviezen uitgebracht.

Indien een advies niet met algemeene stemmen is vastgesteld, hebben de leden der commissie de bevoegdheid om bij afzonderlijk advies van hun afwijkend gevoelen te doen blijken. Van de ingediende bezwaarschriften, het procesverbaal en de adviezen wordt een afschrift op de secretarie der betrokken gemeente, ter inzage van een ieder neergelegd.

Art. 28.

De aanwijzingsbesluiten worden, nadat de bepalingen der voorgaande artikelen zijn toegepast, op straffe van nietigheid genomen binnen één jaar nà den datum der Staatscourant, waarin het onteigeningsbesluit is openbaar gemaakt.

Die termijn kan door Ons bij een in het Staatsblad te plaatsen besluit met ten hoogste zes maanden worden verlengd.

Art. 29.

Indien het aanwijzingsbesluit of het daarbij aan te halen plan afwijken van de ontwerpen, die overeenkomstig het bepaalde bij art. 19 ter inzage zijn gelegd, heeft het aanwijzingsbesluit geen kracht, tenzij ten aanzien dier afwijkingen de bepalingen der artikelen 18 tot en met 27 zijn toegepast.

Wijzigingen, die na het nemen van het aanwijzingsbesluit daarin of in het plan worden noodig geacht, kunnen alleen bij een nieuw aanwijzingsbesluit worden tot stand gebracht.

Art. 30.

De aanwijzingsbesluiten, door den gemeenteraad genomen worden met het daarin aangehaalde plan en de in art. 27, tweede lid, bedoelde stukken in afschrift door den burgemeester en den secretaris te waarmerken binnen veertien dagen na de vaststelling medegedeeld aan Gedeputeerde Staten.

Binnen dien zelfden termijn kunnen bij Gedeputeerde Staten bezwaren tegen het raadsbesluit schriftelijk worden ingebracht.

Binnen wederom veertien dagen geven Gedeputeerde Staten aan den Raad bericht, of zij termen hebben gevonden het besluit aan Ons tot schorsing of vernietiging voor te dragen.

Binnen andermaal veertien dagen, nadat hetzij van Gedeputeerde Staten, hetzij van Ons bericht is ontvangen, dat geen redenen voor schorsing of vernietiging aanwezig worden geacht, wordt het raadsbesluit op de bij art. 32 bepaalde wijze afgekondigd.

Dit bericht wordt van Ons geacht ontvangen te zijn, indien binnen twee maanden nà de dagteekening van het bericht van Gedeputeerde Staten, vermeldende dat zij aan Ons schorsing of vernietiging hebben gevraagd, door Ons geen nadere beslissing is genomen.

Art. 31.

De aanwijzingsbesluiten door de Provinciale Staten genomen worden met het daarin aangehaalde plan en de in art. 27, tweede lid, bedoelde stukken in afschrift door Onzen Commissaris en den griffier te waarmerken binnen veertien dagen na de vaststelling aan Ons medegedeeld.

Binnen dien zelfden termijn kunnen bij Ons bezwaren tegen het besluit schriftelijk worden ingebracht.

Indien binnen twee maanden na verloop van dien termijn

schorsing of vernietiging van het besluit door Ons niet bevolen is, wordt het besluit op de bij art. 32 bepaalde wijze afgekondigd.

Art. 32.

De afkondiging der aanwijzingsbesluiten geschiedt op de wijze bij art. 13, tweede lid, aangegeven.

De besluiten verbinden niet alvorens de afkondiging heeft plaats gehad.

HOOFDSTUK IV.

Van de Minnelijke Overeenkomsten en het Onteigeningsgeding.

Art. 33.

De in de aanwijzingsbesluiten vermelde zaken worden door den ondernemer verkregen bij overeenkomst, met de in art. 67, 1°. bedoelde personen of ingevolge gerechtelijk vonnis.

Art. 34.

Alvorens eene overeenkomst wordt gesloten, heeft de ondernemer met de in art. 67, 2°. bedoelde personen, die een recht op schadeloosstelling kunnen doen gelden, voor zoover zij hem bekend zijn, eene regeling te treffen, waarbij zij tegen betaling der hun toekomende schadeloosstelling afstand doen van hunne rechten.

Art. 35.

Indien overeenkomsten zijn tot stand gekomen, wordt door den ondernemer daarvan, onder overlegging van gewaarmerkte afschriften der akten, kennis gegeven aan den burgemeester der gemeente, waarin de perceelen of perceelsgedeelten, waarop de overeenkomsten betrekking hebben, zijn gelegen, door wien daarna van het afsluiten dier akten

onder aanhaling van de volgnummers der in het aanwijzingsbesluit genoemde zaken, waarop zij betrekking hebben, wordt mededeeling gedaan op de wijze bij art. 12 bepaald.

Art. 36.

Tot uiterlijk dertig dagen na den datum der Staatscourant, waarin de mededeeling in het vorige artikel bedoeld, is opgenomen, kunnen de in art. 67 bedoelde personen, voor zoover door den ondernemer met hen geene schikking, waarbij door hen van hunne rechten is afstand gedaan, werd getroffen, bij deurwaardersexploit aan den ondernemer te beteekenen verzoeken, dat daarmede alsnog rekening wordt gehouden.

Indien de ondernemer er daarna niet in slaagt om van hen eene verklaring, waarbij zij van hunne rechten afstand doen, te verkrijgen, zal hij over de bij de akte afgestane zaak, waarop het exploit betrekking had, slechts kunnen beschikken met inachtneming van de rechten, waarop alsnog aanspraak gemaakt wordt en zal door hem ten aanzien dier zaak worden gehandeld als bij de artikelen 38 en volgende is aangegeven.

Art. 37.

Over de bij overeenkomst verkregen zaken, omtrent welke binnen den bij art. 36, eerste lid, gestelden termijn geen exploit is uitgebracht, of nà het uitbrengen daarvan eene verklaring als bij art. 36, tweede lid, verkregen, kan de ondernemer beschikken op dezelfde wijze, als ten aanzien van de in een onteigeningsvonnis vermelde zaken is bepaald.

De overeenkomsten worden in de bij art. 81 bedoelde registers overgeschreven. Deze overschrijving heeft dezelfde rechtsgevolgen als ten aanzien van de bij dat artikel bedoelde overschrijving is bepaald.

Art. 38.

Het onteigeningsproces vangt aan met een verzoekschrift tot executoirverklaring der onteigening in te dienen door den ondernemer bij de rechtbank, onder wier rechtsgebied de perceelen en perceelsgedeelten zijn gelegen, betreffende welke die verklaring verlangd wordt.

Indien deze perceelen en perceelsgedeelten in meer dan één arrondissement zijn gelegen, wordt het verzoekschrift ingediend bij de rechtbank, onder wier rechtsgebied het grootste aantal daarvan is gelegen.

Bij twijfel daaromtrent geschiedt de indiening bij één dier rechtbanken ter keuze van den ondernemer.

Art. 39.

In het verzoekschrift moeten de zaken, betreffende welke de executoirverklaring der onteigening verlangd wordt zijn aangewezen.

Daarbij behoort tevens te worden gevoegd:

1°. een exemplaar van de Staatscourant als bedoeld bij art. 13, waarin het onteigeningsbesluit is opgenomen,

2°. een exemplaar van de Staatscourant als bedoeld bij art. 32, waarin het aanwijzingsbesluit is opgenomen,

3°. een exemplaar van de Staatscourant, waarin de bij de artikelen 12, 14, 15, 23 en 29 voorgeschreven bekendmakingen, voor zoover deze vereischt waren, zijn opgenomen,

4°. een door den burgemeester der gemeente, waarin de perceelen en perceelsgedeelten, waarop het verzoekschrift betrekking heeft, zijn gelegen, afgegeven verklaring, dat de termijnen van nederlegging, voor zoover deze ingevolge het bepaalde bij de artikelen onder 3° genoemd vereischt was, in acht zijn genomen.

Art. 40.

Indien een verzoekschrift als bij art. 38 bedoeld bij de

rechtbank is ingediend, wordt door het Openbaar Ministerie daarvan mededeeling gedaan in de Staatscourant en een of meer nieuwsbladen door de rechtbank aangewezen.

Bij die mededeeling wordt een door de rechtbank te bepalen termijn gesteld van minstens vier weken, binnen welken bezwaarschriften tegen de inwilliging van het verzoek kunnen worden ingediend bij den rechter-commissaris, daartoe door de rechtbank aan te wijzen.

De ingekomen bezwaarschriften worden acht dagen nà het verstrijken van den ingevolge het vorige lid gestelden termijn op de griffie der rechtbank ter inzage van een ieder neergelegd.

Art. 41.

Nadat de in het vorige artikel bedoelde termijn van acht dagen verstreken is, brengt de rechter-commissaris op een door de rechtbank daarvoor aan te wijzen terechtzitting, waarvan door den griffier minstens acht dagen te voren op de bij art. 40 bepaalde wijze wordt kennis gegeven, een rapport uit over de ingediende bezwaarschriften.

Op dezelfde zitting kunnen de ondernemer en de personen, door wie bezwaarschriften, als bij art. 40 bedoeld, werden ingediend, conclusiën nemen en deze nader bij pleidooi ontwikkelen.

Art. 42.

Indien de rechtbank oordeelt genoegzaam te zijn ingelicht, zal zij zonder eenige verdere formaliteiten op het verzoekschrift beslissen, in het tegenovergestelde geval zal zij het hooren van getuigen bevelen ten einde door dezen nader te worden ingelicht.

Het Openbaar Ministerie zal, alvorens vonnis wordt gewezen, conclusiën moeten nemen.

Art. 43.

Op het verzoek om executoirverklaring der onteigening wordt door de rechtbank alleen in de volgende gevallen afwijzend beschikt:

1°. wanneer de in art. 39 bedoelde bescheiden niet zijn overgelegd,

2°. wanneer het verzoekschrift later dan één jaar nà den datum der Staatscourant, waarin het aanwijzingsbesluit ingevolge het bepaalde bij art. 32 is openbaar gemaakt, werd ingediend,

3°. wanneer de in het verzoekschrift genoemde zaken niet in het aanwijzingsbesluit zijn vermeld,

4°. wanneer het blijken mocht, dat de bij de artikelen 11—32 bepaalde formaliteiten niet zijn vervuld.

Art. 44.

Wanneer het verzoek om executoirverklaring der onteigening wordt ingewilligd, worden door de rechtbank bij het vonnis één of meer schattingscommissiën benoemd tot vaststelling der schadeloosstelling door den ondernemer ter zake der onteigening verschuldigd en wordt de in art. 40, tweede lid, bedoelde rechter-commissaris aangewezen om op de werkzaamheden dier commissiën toezicht te houden.

Iedere schattingscommissie bestaat uit een oneven getal van drie of meer leden, onder wie een voorzitter en een plaatsvervangend voorzitter en evenzooveel plaatsvervangende leden.

Indien er meer dan één commissie wordt benoemd, worden de zaken, waarop de schatting van iedere commissie betrekking zal hebben, afzonderlijk aangegeven.

Art. 45.

Tegen het vonnis wordt uitsluitend cassatie toegelaten.

In cassatie kunnen komen de ondernemer en de personen, door wie de in art. 40, tweede lid, bedoelde bezwaarschriften zijn ingediend, alsmede hunne rechtverkrijgenden.

Het beroep in cassatie wordt binnen veertien dagen nà den dag, waarop het vonnis gewezen is, ingesteld door het inzenden van een beroepschrift ter griffie van de rechtbank, die de aangevallen uitspraak gewezen heeft.

Nadat deze termijn verstreken is, doet de voorzitter der rechtbank den griffier de ingekomen beroepschriften, voor zoover zij niet zijn vervallen, benevens de processtukken en een afschrift der aangevallen uitspraak inzenden ter griffie van den Hoogen Raad.

De beroepschriften worden aldaar gedurende acht dagen ter inzage nedergelegd, van welke nederlegging de griffier van den Hoogen Raad mededeeling doet in de Staatscourant en in een of meer door den president van den Hoogen Raad aan te wijzen nieuwsbladen.

Art. 46.

Binnen veertien dagen nadat de termijn van nederlegging in het vorige artikel bedoeld is verstreken, kunnen de ondernemer en de in art. 45, tweede lid, genoemde personen vertoogschriften naar aanleiding van de beroepschriften indienen ter griffie van den Hoogen Raad.

Deze vertoogschriften worden op dezelfde wijze als de beroepschriften aldaar gedurende acht dagen ter inzage gelegd.

Nadat ook deze termijn verstreken is, wordt door den Hoogen Raad een dag voor eene zitting bepaald, waarop de personen, door wie bezwaar- of vertoogschriften werden ingediend, conclusiën kunnen nemen en deze nader bij pleidooi kunnen ontwikkelen.

Het Openbaar Ministerie neemt zijne conclusiën in dezelfde zitting of uiterlijk veertien dagen daarna.

Uiterlijk veertien dagen na de zitting, waarop het Openbaar Ministerie conclusiën nam, spreekt de Hooge Raad zijn arrest uit.

Bij zijn arrest bevestigt de Hooge Raad de uitspraak van de rechtbank hetzij met overneming, hetzij met verbetering van de gronden, of doet met geheele of gedeeltelijke vernietiging daarvan hetgeen de rechtbank had behooren te doen.

Art. 47.

Indien het verzoek om executoirverklaring der onteigening door de rechtbank is ingewilligd, doet het Openbaar Ministerie binnen acht dagen, nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, het bij uittreksel in de Staatscourant en in een of meer nieuwsbladen bij het vonnis aangewezen plaatsen.

Hetzelfde heeft, met inachtneming van denzelfden termijn, op last van het Openbaar Ministerie bij den Hoogen Raad plaats, wanneer de cassatie tegen het vonnis, waarbij dat verzoek is ingewilligd, verworpen is of wanneer de Hooge Raad bij zijn arrest dat verzoek inwilligt.

In de volgende artikelen dezer wet wordt het vonnis of arrest, waarbij de onteigening definitief executoir is verklaard, als «onteigeningsvonnis» aangeduid.

HOOFDSTUK V.

Van de Schatting door de Schattingscommissiën en de Vaststelling der Schadeloosstellingen.

Art. 48.

Alvorens hunne taak te aanvaarden leggen de leden der Schattingscommissie in handen van den in art. 44 bedoelden rechter-commissaris den eed (de belofte) af, dat zij

de werkzaamheden aan hun ambt verbonden naar plicht en geweten nauwgezet en onpartijdig zullen verrichten, van welke handeling kosteloos proces-verbaal wordt opgemaakt.

De leden, die zich bij hunne werkzaamheden aan overtreding van hetgeen door hen bij hunnen eed of belofte werd verklaard schuldig maken, kunnen door den rechter-commissaris bij een met redenen omkleede beschikking, die aan hen wordt medegedeeld, worden ontslagen.

Art. 49.

Aan de Schattingscommissie worden door den rechter-commissaris de bescheiden en kaarten verstrekt, welke noodig zijn tot het verrichten der schattingen, benevens een aantal schattingslijsten, ingericht volgens een door Ons te bepalen model.

Art. 50.

De Schattingscommissie komt samen op tijd en plaats door den voorzitter in overleg met den rechter-commissaris te bepalen.

Zij besluit bij meerderheid van stemmen.

Wordt bij eene schatting geen meerderheid verkregen, dan geldt het bedrag, dat noch het hoogste, noch het laagste is.

De bijeenkomsten der commissie kunnen door den rechter-commissaris, voor zoover deze dit noodig acht, bijgewoond worden.

Indien door hem inlichtingen betreffende de schatting worden verlangd, worden die door de commissie onverwijld verstrekt.

Art. 51.

Indien tengevolge van overlijden of andere omstandigheden in de Schattingscommissie vacatures ontstaan voorziet de rechter-commissaris in dat geval door benoeming van nieuwe leden.

Art. 52.

De leden der Schattingscommissie en de rechter-commissaris hebben op werkdagen van des voormiddags acht uur tot zonsondergang toegang tot alle perceelen, waarvan eene bezichtiging, in verband met de schatting door hen noodig wordt geoordeeld.

Indien aan hen de toegang geweigerd of belet wordt, is art. 7 te dien aanzien toepasselijk.

Art. 53.

De personen, die ingevolge het bij art. 67 bepaalde op schadeloosstelling aanspraak kunnen maken, moeten op verbeurte van hun recht binnen zestig dagen nà den datum der Staatscourant, waarin het onteigeningsvonnis overeenkomstig het bepaalde bij art. 47 werd bekend gemaakt, daarvan aangifte doen door invulling van een, door Ons vast te stellen ter secretarie van iedere gemeente verkrijgbaar formulier. De bescheiden, waaruit hun recht op schadeloosstelling kan blijken, worden zooveel mogelijk daarbij overgelegd.

Indien belanghebbenden gebruik willen maken van de bevoegdheid bij art. 74 bedoeld, moet daarvan door hen op verbeurte van hun recht binnen denzelfden termijn mededeeling worden gedaan.

Bij iedere aangifte moet eene woonplaats worden gekozen binnen het Rijk. Bij gebreke van zoodanige woonplaats wordt daarvoor gehouden de secretarie van de gemeente, waar de rechtbank is gevestigd, waarvan de rechter-commissaris, ten tijde zijner aanwijzing ingevolge het bepaalde bij art. 40, lid was.

Art. 54.

De aangiften en bescheiden in het vorige artikel bedoeld worden tegen gedagteekend ontvangbewijs ingeleverd bij den rechter-commissaris.

Zij worden geacht te zijn ingeleverd op het tijdstip, waarop zij door den rechter-commissaris zijn ontvangen.

Voldoet eene aangifte niet in alle opzichten aan de bij het vorige artikel gestelde eischen, dan stelt de rechter-commissaris den aangever in de gelegenheid om haar alsnog binnen een bepaalden termijn te verbeteren.

De ingeleverde stukken worden door den rechter-commissaris aan den voorzitter der betrokken Schattings-commissie ter hand gesteld en door dezen aan belang-hebbenden op aanvrage kosteloos ter inzage en tegen betaling der kosten in afschrift verstrekt.

De bescheiden in artikel 53, tweede lid, bedoeld, worden terstond, nadat het bedrag der schadeloosstellingen onherroepelijk vaststaat, aan hem, door wien zij werden overgelegd of zijne rechtverkrijgenden teruggegeven.

Art. 55.

De personen, wier verhoor de Schattingscommissie in verband met de schatting noodig acht, en zij, die bij de in art. 53 bedoelde aangifte het verzoek om gehoord te worden gedaan hebben, worden door haar bij aangeteekend schrijven opgeroepen om voor haar te verschijnen.

Hij, die opgeroepen wordt, kan zich door een schriftelijk gemachtigde doen vertegenwoordigen en zich door een raadsman doen bijstaan.

Art. 56.

Indien aan de oproeping zonder gegronde redenen, niet wordt voldaan, kan de Schattingscommissie de in het vorige artikel bedoelde personen dagvaarden om voor haar te verschijnen.

De artikelen 5, 6, eerste lid, 7, tweede en derde lid, 8 tot en met 11, 13 tot en met 19 en 26 der Wet van 5 Augustus 1850 (*Staatsblad N°. 45*), zooals die is gewijzigd bij art. 1 der Wet van 31 December 1887 (*Staatsblad*

N°. 265), zijn ten deze toepasselijk, met dien verstande, dat waar in die artikelen gesproken wordt van «Commissie» of van «Commissie van onderzoek» daarvoor gelezen wordt «Schattingscommissie».

De kosten van deurwaardersverrichtingen worden berekend op den voet van het tarief van gerechtskosten in strafzaken.

Art. 57.

De Schattingscommissie vult voor iedere gemeente een schattingslijst in duplo in.

Daarin worden betreffende de in die gemeente te onteigenen zaken aangegeven welke personen op eene schadeloosstelling recht hebben, van welken aard hun recht is en welke schadeloosstelling aan hen behoort te worden uitgekeerd.

Betreft de schatting zaken als in art. 36 bedoeld, dan blijven de rechten der personen, met wie door den ondernemer eene schikking getroffen werd, buiten aanmerking.

Bij iedere schattingslijst wordt door de Commissie eene memorie van toelichting gevoegd.

Art. 58.

Van de ingevulde schattingslijsten en memories van toelichting wordt aan den rechter-commissaris en den ondernemer ieder een exemplaar toegezonden. Deze toezending geschiedt binnen een door den rechter-commissaris te bepalen termijn.

De Schattingscommissie zendt voorts bij aangeteekenden brief aan alle personen, die op de schattingslijsten voorkomen, voor zoover hunne woonplaatsen haar bekend zijn, een uittreksel der schattingslijsten, bevattende de beslissingen der Commissie, die voor hen van belang zijn en deelt tevens den inhoud van de schattingslijsten en de memories van toelichting, voor zoover iedere gemeente betreft, bij uittreksel mede aan het gemeentebestuur.

Het uittreksel wordt ter secretarie nedergelegd, alwaar het evenals het kadastrale archief der gemeente tot het einde van den in art. 61, eerste lid, bepaalden termijn door een ieder kosteloos kan worden geraadpleegd.

Van een en ander wordt door den voorzitter der Schattingscommissie eene openbare aankondiging gedaan in een of meer door den rechter-commissaris aan te wijzen nieuwsbladen.

De aankondiging wordt vóór het verstrijken van den in art. 61, eerste lid, bepaalden termijn tweemaal herhaald.

Art. 59.

Tegen de beslissingen der Schattingscommissie kan ieder belanghebbende bij die beslissingen opkomen bij het gerechtshof, binnen welks rechtsgebied het arrondissement der rechtbank is gelegen, waarvan de rechter-commissaris, ten tijde zijner aanwijzing ingevolge het bepaalde bij art. 40, lid was.

Art. 60.

De eisch wordt ingesteld bij gewone dagvaarding.

Gedagvaard worden, gezamenlijk en in eens, zonder uitdrukking van namen of woonplaatsen, allen, die bij de schatting der in de dagvaarding te vermelden zaken belang hebben.

Art. 61.

De dagvaarding wordt uitgebracht vóór den vijf en veertigsten dag nà dien, waarop de in art. 58 bedoelde openbare aankondiging voor het eerst geschiedde en wordt beteekend aan de woonplaats van den voorzitter der betrokken Schattingscommissie.

Van de dagvaarding behoeft slechts één afschrift te worden uitgereikt.

Zij wordt uitgebracht op eenen termijn van ten minste dertig dagen.

Art. 62.

Een afschrift der dagvaarding wordt binnen veertien dagen, nadat zij is geschied, door den voorzitter der Schattingscommissie bij aangeteekenden brief toegezonden aan alle hem bekende personen, die bij de schatting, voor zoover die op de in de dagvaarding vermelde zaken betrekking heeft, belang hebben.

Daarenboven wordt een afschrift door hem binnen denzelfden termijn geplaatst in een of meer door den rechtercommissaris aan te wijzen nieuwsbladen.

Art. 63.

Indien betreffende een zaak meer dan ééne dagvaarding is uitgebracht, beveelt het gerechtshof ambtshalve voeging der aanhangig gemaakte zaken en worden deze bij één arrest beslist.

Art. 64.

Bij niet verschijning ter terechtzitting is art. 79 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet van toepassing.

De uitspraak van het Gerechtshof wordt geacht op tegenspraak te zijn gedaan.

Art. 65.

Tegen de uitspraak van het Gerechtshof is geen verzet toegelaten, noch ook eenige andere voorziening dan die bedoeld in art. 98 der Wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie.

HOOFDSTUK VI.

Van de Berekening der Schadeloosstellingen.

Art. 66.

De schadeloosstelling door den ondernemer wegens de onteigening verschuldigd wordt door dezen uitgekeerd in den vorm van een geldsom, die aanstonds in haar geheel is te voldoen.

Art. 67.

Op eene schadeloosstelling hebben aanspraak:

1°. de personen, aan wie de onteigende zaak toebehoort,

2°. de personen, die door de onteigening van eene niet aan hen toebehoorende zaak een zakelijk recht geheel of gedeeltelijk verliezen, of in de uitoefening van een persoonlijk recht, op die zaak betrekking hebbende, gestoord worden.

Art. 68.

De schadeloosstelling omvat:

1°. de waarde der onteigende zaak,

2°. het vermogensnadeel, dat door de onteigening wordt toegebracht, voor zoover dit niet in de waarde der onteigende zaak is uitgedrukt.

Art. 69.

Bij de vaststelling van het vermogensnadeel in het vorige artikel bedoeld wordt, behoudens het bepaalde in het volgende lid, geen rekening gehouden met de voor- of nadeelen, die het gevolg kunnen zijn van den aanleg of het gebruik van werken, ten behoeve waarvan de onteigening geschiedt.

Indien door den ondernemer werken zullen worden aangelegd als in art. 20 bedoeld, waardoor schade aan

niet onteigende zaken te lijden zal worden voorkomen, wordt daarmede bij de vaststelling van het vermogensnadeel rekening gehouden.

Art. 70.

Indien de onteigende zaak, nadat het plan, waarop zij het eerst voorkwam, overeenkomstig het bepaalde bij art. 19 is neergelegd, eene opzettelijke wijziging heeft ondergaan, die niet om dringende redenen vereischt werd, wordt ter zake van hetgeen bij die wijziging tot stand kwam, alleen dan schadeloosstelling verleend, indien blijkt, dat die wijziging met toestemming van den ondernemer plaats vond.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de voortzetting van werken, waarmede vóór de nederlegging van het plan een aanvang werd gemaakt.

De schade, die van het niet uitvoeren of het staken der werkzaamheden, waarvoor de ondernemer geen toestemming verleende, het gevolg mocht zijn, wordt bij de berekening der schadeloosstelling overeenkomstig het bepaalde bij art. 68 in aanmerking genomen.

Art. 71.

Indien de zaak, betreffende welke de werkzaamheden, waarvoor de ondernemer geen toestemming verleende, niet uitgevoerd of gestaakt werden, niet ingevolge de bepalingen dezer wet, door den ondernemer in bezit wordt genomen, wordt de schade, die van het niet uitvoeren of het staken dier werkzaamheden het gevolg mocht zijn, door hem vergoed.

Het bepaalde bij art. 9, tweede, derde en vierde lid, is ten deze toepasselijk, met dien verstande, dat de eisch tot schadevergoeding moet worden ingesteld binnen één maand nà den datum, waarop het recht van den ondernemer tot inbezitneming dier zaak ingevolge de bepalingen dezer wet vervallen is.

Art. 72.

Indien bij de schatting blijkt, dat bepaalde handelingen zijn verricht, met de opzettelijke bedoeling om het bedrag der door den ondernemer verschuldigde schadeloosstellingen kunstmatig te verhoogen, worden deze beschouwd als niet te zijn geschied.

Art. 73.

De winst, die tengevolge der onteigening gederfd wordt, komt slechts in aanmerking, voor zoover zij met waarschijnlijkheid onder gewone omstandigheden, zonder dat van onteigening sprake ware geweest, zou kunnen gemaakt worden.

Voordeelen, die door onrechtmatig of onzedelijk gebruik eener zaak genoten worden of genoten zouden kunnen worden, komen niet in aanmerking.

Art. 74.

Tot eene onteigende zaak behoorende natuurlijke vruchten, ten aanzien waarvan ten tijde der schatting vaststaat, dat de oogst in rijpen toestand zal kunnen geschieden, alvorens de ondernemer de zaak in bezit zal nemen, worden, voor zoover de ondernemer dit wenscht, van de onteigening uitgesloten.

Hetzelfde geldt ten aanzien van andere bestanddeelen der onteigende zaak, die de rechthebbende wenscht te behouden, voor zoo ver de ondernemer daartoe toestemming verleent.

Bij de vaststelling der schadeloosstelling wordt een termijn gesteld, binnen welken de rechthebbende bevoegd zal zijn om hetgeen buiten de onteigening werd gesteld te verwijderen.

Heeft bij het einde van dien termijn de verwijdering niet plaats gehad, dan wordt de onteigening geacht ook hetgeen

buitengesloten werd, te betreffen, zonder dat door den ondernemer te dier zake eenige schadeloosstelling verschuldigd is.

Art. 75.

Voor de berekening van den omvang der schadeloosstelling wordt de dag, waarop het onteigeningsvonnis is gewezen, als grondslag aangenomen.

HOOFDSTUK VII.

Van de Betaling der Schadeloosstellingen en de Gevolgen der Onteigening.

Art. 76.

De wegens de onteigening verschuldigde schadeloosstellingen worden, vermeerderd met een rente van vier ten honderd te rekenen van af den dag, waarop het bedrag onherroepelijk vaststaat, door den ondernemer aan de rechthebbenden uitbetaald.

Art. 77.

Indien de personen, aan wie eene schadeloosstelling is toegekend, weigeren het hun toekomende bedrag aan te nemen, wordt dit door den ondernemer aangeboden en geconsigneerd op de wijze in de tweede afdeeling van den vierden titel van het derde boek van het Burgerlijk Wetboek bepaald.

Art. 78.

Wanneer onder den ondernemer beslag op de schadeloosstelling gelegd, of wanneer er rangregeling gevraagd mocht worden, doet hij terstond zonder eenig aanbod de gelden consigneeren.

Art. 79.

Door de betaling of consignatie overeenkomstig het bij de vorige artikelen bepaalde, verkrijgt de ondernemer het recht om de onteigende zaken, waarop de betaling of consignatie betrekking had, volledig in bezit te nemen, onverminderd het bepaalde bij art. 74 derde lid.

Indien de ondernemer in de uitoefening van dat recht gehinderd wordt, kan hij op bevelschrift van den in art. 40 bedoelden rechter-commissaris, desnoods door middel van den sterken arm, in het bezit dier zaken worden gesteld. Een dergelijk bevelschrift wordt door den rechter-commissaris alleen afgegeven, nadat aan hem de duplicaten der quitanties van betaalde schadeloosstelling of in de gevallen bedoeld bij de artikelen 77 en 78 de akten, waaruit van het aanbod van gereede betaling en van de daarop gevolgde consignatie of wel alleen van de consignatie blijkt, voor zoover een en ander op de zaak, betreffende welke het bevelschrift gevraagd wordt betrekking heeft, zijn overgelegd.

Is er een beroep ingesteld als bij art. 59 bedoeld, dan behoort aan den rechter-commissaris tevens een afschrift van het in art. 63 bedoelde arrest te worden overgelegd.

Art. 80.

Indien binnen zes maanden, nadat de bedragen der schadeloosstellingen onherroepelijk vaststaan, de betaling of in de gevallen, waarin dit volgens deze wet kan geschieden, de consignatie daarvan niet is geschied, vervalt het onteigeningsvonnis, voor zoover het betrekking heeft op de zaken, betreffende welke de schadeloosstellingen niet volledig werden betaald of geconsigneerd.

De ondernemer is in dat geval gehouden tot vergoeding der schade, die dientengevolge door de personen, aan wie een niet uitbetaalde of niet geconsigneerde schadeloosstelling werd toegekend, mocht worden geleden.

Het bepaalde bij art. 9, tweede, derde en vierde lid, is ten deze toepasselijk, met dien verstande, dat de eisch tot schadevergoeding moet worden ingesteld binnen één maand na den dag waarop het onteigeningsvonnis verviel.

Art. 81.

Het onteigeningsvonnis wordt tegen overlegging van eene door den rechter-commissaris gewaarmerkte lijst der verschuldigde schadeloosstellingen en van de duplicaten der quitanties van betaalde schadeloosstellingen of van afschriften der bevelschriften van den rechter-commissaris, als in art. 79 bedoeld in de openbare registers bedoeld bij artikel 671 van het Burgerlijk Wetboek overgeschreven. In het geval bij art. 80 bedoeld geschiedt de overschrijving met uitsluiting van de in dat artikel bedoelde zaken.

Met de overschrijving is de onteigening voltooid en gaan de onteigende zaken in het vermogen van den ondernemer over.

Art. 82.

Op het tijdstip der overschrijving vervallen alle zakelijke rechten, die door andere personen dan den ondernemer op de onteigende zaak mochten kunnen worden uitgeoefend, met uitzondering van de erfdienstbaarheden, waarmede de onteigende zaak ingevolge het bepaalde bij art. 21 mocht zijn bezwaard.

Indien de onteigende zaak geheel of gedeeltelijk voor den openbaren dienst bestemd was, houdt die bestemming op dat tijdstip van rechtswege op, tenzij in het in art. 19 bedoelde plan mocht zijn aangegeven, dat zij zal blijven gehandhaafd.

Art. 83.

Belastingen, die wegens de onteigende zaak verschuldigd zijn, worden door den ondernemer gedragen van af den

eersten dag van het belastingjaar volgende op dat, waarin het onteigeningsvonnis is gewezen.

Art. 84.

Van af den dag, waarop het onteigeningsvonnis werd gewezen, tot op dien, waarop de ondernemer zich krachtens de bepalingen dezer wet in het bezit stelde der onteigende zaak of bij niet inbezitneming tot den dag, waarop het onteigeningsvonnis ingevolge het bepaalde bij art. 80 vervalt, zijn de op de onteigende zaak rechthebbende personen, voor zoover door hen met den ondernemer niet anders werd overeengekomen, uitsluitend bevoegd de zaak te gebruiken.

Ten aanzien van dat gebruik zijn de bepalingen der artikelen 1781 tot en met 1786 en 1789 van het Burgerlijk Wetboek toepasselijk.

HOOFDSTUK VIII.

Van de Voorloopige Inbezitneming.

Art. 85.

Indien het in het algemeen belang noodig is om den ondernemer het recht tot onverwijlde beschikking over bepaalde zaken te verleenen en dat belang in hooge mate zou kunnen geschaad worden, indien daartoe de toepassing der voorgaande artikelen betreffende de onteigening in hunnen vollen omvang moest worden afgewacht, kan door Ons, den Raad van State gehoord, aan den ondernemer de voorloopige inbezitneming dier zaken worden toegestaan op de wijze in de volgende artikelen aangegeven.

Art. 86.

In Ons besluit in het vorige artikel bedoeld, in deze wet verder als «beschikkingsbesluit» aangeduid, worden vermeld:

1°. de redenen, die aanleiding geven tot het verleenen van het recht tot voorloopige inbezitneming,

2°. de ondernemer aan wien het recht verleend wordt,

3°. de zaken, die voorloopig in bezit kunnen worden genomen, met omschrijving daarvan op de wijze bij art. 19, tweede en derde lid, aangegeven.

Indien de ondernemer niet de staat, eene provincie of gemeente is, kan, alvorens het beschikkingsbesluit genomen wordt, het stellen van eene zakelijke of persoonlijke zekerheid, ter beoordeeling van Onzen Minister van Financiën, geëischt worden voor de terugbetaling der schadevergoedingen, die ingevolge het bepaalde bij art. 93 ten laste van den Staat mochten komen. Het bepaalde bij art. 16, tweede en derde lid, is ten deze toepasselijk.

Het beschikkingsbesluit wordt op de bij art. 13, tweede lid, aangegeven wijze bekend gemaakt.

Art. 87.

Indien het beschikkingsbesluit wordt genomen alvorens het aanwijzigingsbesluit overeenkomstig art. 32 is afgekondigd, kan het uitsluitend de zaken betreffen, die in het overeenkomstig het bepaalde bij art. 19 ter inzage neergelegde ontwerp aanwijzingsbesluit zijn vermeld.

Na de afkondiging van het aanwijzingsbesluit kan het uitsluitend de zaken betreffen, die daarin zijn vermeld.

Art. 88.

Nadat het beschikkingsbesluit is genomen, worden op verzoekschrift van den ondernemer door den voorzitter

van de rechtbank, overeenkomstig de regelen bij art. 38 gesteld aan te wijzen, drie deskundigen benoemd door wie, nadat zij op de bij art. 48 aangegeven wijze beëedigd zijn, een nauwkeurige beschrijving wordt opgemaakt van den staat, waarin zich de in het beschikkingsbesluit genoemde zaken bevinden.

Deze beschrijving wordt door de deskundigen binnen veertien dagen na hunne beëediging aan den voorzitter der rechtbank toegezonden, op wiens bevelschrift daarna de ondernemer, indien dit noodig mocht zijn, door middel van den sterken arm, in het voorloopig bezit der in het beschikkingsbesluit genoemde zaken wordt gesteld.

Art. 89.

Bij algemeenen maatregel van bestuur worden regelen gesteld, omtrent de gevallen, waarin, en de voorwaarden onder welke aan de rechthebbenden op de in het beschikkingsbesluit vermelde zaken door den ondernemer voorschotten zullen behooren te worden gegeven op rekening van hetgeen hun als schadeloosstelling zal blijken toe te komen.

Het in het vorige artikel bedoelde bevelschrift wordt in die gevallen niet afgegeven, alvorens aan den voorzitter der rechtbank het bewijs is overgelegd, dat de uitbetaling of consignatie dier voorschotten heeft plaats gehad.

Art. 90.

Indien ten tijde van de indiening van het in art. 88 bedoelde verzoekschrift de in art. 44 bedoelde schattingscommissiën reeds benoemd zijn, of de benoeming daarvan binnen korten tijd na de indiening van het verzoekschrift kan worden verwacht, heeft de benoeming der in art. 88 bedoelde deskundigen niet plaats en wordt hun taak door de betrokken schattingscommissie vervuld.

Art. 91.

Het recht tot voorloopige inbezitneming eener in het beschikkingsbesluit vermelde zaak vervalt:

1°. in het bij art. 87, eerste lid, bedoelde geval, wanneer de zaak niet in het overeenkomstig het bepaalde bij art. 32 afgekondigde aanwijzingsbesluit wordt genoemd, of de bij art. 28 bedoelde termijn verstrijkt, zonder dat een aanwijzingsbesluit is genomen,

2°. indien de zaak in het overeenkomstig het bepaalde bij art. 32 afgekondigde aanwijzingsbesluit wordt genoemd, wanneer de inbezitneming daarvan ingevolge de bepalingen dezer wet niet meer mogelijk is.

Art. 92.

Bij de berekening der schadeloosstellingen overeenkomstig het bepaalde bij art. 68 wordt de schade, die door de voorloopige inbezitneming werd toegebracht, mede in aanmerking genomen.

In afwijking van het bepaalde bij art. 75 wordt voor de berekening van den omvang dezer schade het tijdstip aangenomen, waarop het beschikkingsbesluit overeenkomstig het bepaalde bij art. 86, laatste lid, werd bekend gemaakt.

Op dat tijdstip worden de in het beschikkingsbesluit genoemde zaken geacht zich te hebben bevonden in den staat, aangeduid in de bij art. 88 bedoelde beschrijving.

De onteigening der in het beschikkingsbesluit genoemde zaken geschiedt overigens op gelijke wijze als ten aanzien van de zaken, waaromtrent geen beschikkingsbesluit werd genomen in deze wet is bepaald, met dien verstande dat, voor zoover ingevolge die bepalingen aan de op de zaken rechthebbenden het gebruik dier zaken is veroorloofd, zulks niet geldt ten aanzien der in het beschikkingsbesluit genoemde zaken, die door den ondernemer voorloopig in bezit zijn genomen.

Art. 93.

In de gevallen in art. 91 bedoeld is de ondernemer verplicht om de voorloopig in bezit genomen zaken onverwijld ter beschikking van de rechthebbenden te stellen, nadat die zaken door hem, zooveel mogelijk, terug zijn gebracht in den toestand, waarin zij zich ten tijde der voorloopige inbezitneming bevonden.

De schade, die tengevolge der voorloopige inbezitneming is geleden, wordt voorts door den ondernemer vergoed. Het bepaalde bij art. 9, tweede, derde en vierde lid, is ten deze toepasselijk met dien verstande, dat de eisch tot schadevergoeding moet worden ingesteld binnen één maand na den dag, waarop het recht tot voorloopige inbezitneming verviel.

HOOFDSTUK IX.

Slotbepalingen.

Art. 94.

Alle stukken uit deze wet voortvloeiende, zoomede die, welke betrekking hebben op hare uitvoering, zijn vrij van zegel en van de formaliteit van registratie.

Art. 95.

Het tarief van de vergoeding van reis- en verblijfkosten en van de belooning, welke door de in de artikelen 26 en 88 bedoelde deskundigen en de leden der in art. 44 bedoelde schattingscommissiën zullen worden genoten, wordt door Ons vastgesteld.

Art. 96.

De in het vorige artikel bedoelde vergoedingen en beloonings, benevens de kosten gemaakt tot dagvaarding en schadeloosstelling van de in art. 42 bedoelde getuigen en van de personen in art. 55 bedoeld, wier verhoor de schattingscommissie noodig acht, zijn ten laste van den ondernemer.

Art. 97.

Indien een rechtsgeding ingevolge de bepalingen dezer wet gevoerd wordt, draagt iedere partij in het geding, behoudens het bepaalde in het vorige artikel, de kosten door haar zelve gemaakt.

Art. 98.

De bepalingen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering zijn, voor zooveel daarvan bij deze wet niet is afgeweken, op de rechtsgedingen ingevolge de bepalingen dezer wet gevoerd toepasselijk.

Art. 99.

De Wet van 28 Augustus 1851 (Staatsblad No. 125) is ingetrokken.

Zij blijft intusschen toepasselijk op onteigeningen, waarbij de aanwijzing der te onteigenen goederen vóór het in werking treden dezer wet is geschied.

Art. 100.

Deze wet kan worden aangehaald onder den titel van « Onteigeningswet ».

Art. 101.

Deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven enz.

MEMORIE VAN TOELICHTING

BIJ HET ONTWERP VAN WET HOUDENDE BEPALINGEN BETREFFENDE ONTEIGENING TEN ALGEMEENEN NUTTE.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

---

§ 1. De Grondwet en Onteigening.

Bij de overweging van de vraag langs welke lijnen eene herziening onzer onteigeningswet [1]) behoort te worden tot stand gebracht, kan tweeërlei standpunt worden ingenomen, een eng en een ruim.

Het enge is, dat men zich met art. 151 G. W., zooals dat sedert de herziening van 1887 luidt, als basis, beperkt tot eene wijziging, waarbij het hoofddoel is de wet in overeenstemming te brengen met de veranderde grondwetsbepalingen; het ruime, dat men die basis verlaat en eene regeling van het onteigeningsrecht ontwerpt onafhankelijk van de voorschriften, die de tegenwoordige G. W. daaromtrent bevat.

---

1) De wet regelende de onteigening ten algemeenen nutte, vastgesteld den 28sten Augustus en uitgegeven den 6en September 1851 (*Stbl.* no. 125) wordt hier verder O. W. genoemd.

In het hierbij aangeboden wetsontwerp is het laatste standpunt gekozen om de volgende reden.

Neemt men art. 151 G. W. als grondslag aan, dan bouwt men op een fundament, waarvan de constructie verouderd is en bestaat er groote kans, dat na korten tijd weer tot gedeeltelijke afbraak van het gebouw zal moeten worden overgegaan.

Art. 151 toch zal, als de in het uitzicht gestelde grondwetsherziening haar beslag krijgt, den dans zeker niet ontspringen.

Men zie hieromtrent het rapport der Staatscommissie voor grondwetsherziening van 1905, waarin voorgesteld wordt om art. 151, eerste en tweede lid, te lezen als volgt:

«Onteigening ten algemeenen nutte van eenig goed of van eenig zakelijk recht kan niet plaats hebben dan na voorafgaande verklaring bij de wet, dat het algemeen nut onteigening vordert en tegen vooraf genoten of vooraf verzekerde schadeloosstelling, een en ander volgens de voorschriften der wet.

Eene algemeene wet bepaalt de gevallen in welke de voorafgaande verklaring bij de wet niet wordt vereischt.» (§ 82 Ontwerp en blz. 12 Verslag).

Practischer is het daarom een wettelijke regeling, los van art. 151 G. W., te ontwerpen, die de behoeften van onzen tijd bevredigt en daarbij tegelijk een voorstel te doen betreffende dat artikel zelf.

Dat voorstel is: schrapping van art. 151, zonder meer. Daarmede wordt niets verloren en veel gewonnen.

Niets verloren, omdat de waarborg, dien de grondwetgever bij art. 151 ter bescherming van de heiligheid van den eigendom stelt, alleen den eigendomsovergang van het goed zelf betreft, zoodat de wetgever vrij blijft om — mits hij

slechts den eigendomsovergang vermijde — bij het besnoeien van de bevoegdheden uit het eigendomsrecht voortvloeiende zoo ver te gaan, als hij maar wil. Art. 151 schijnt een krachtig bolwerk, maar is inderdaad vrijwel waardeloos. [1])

Veel gewonnen, omdat door het weglaten uit de G. W. van bepalingen over onteigening, de wetgever de vrijheid zal krijgen om dit instituut steeds in overeenstemming met de gestadig wisselende sociale en economische toestanden te regelen en daarmede tegelijkertijd de G. W. gezuiverd zal worden van eene phrase uit de dagen der « déclaration des droits de l'homme et du citoyen », die haar tijd heeft gehad.

Voorschriften als art. 151, die niet de « frame of government » betreffen, maar inwendige aangelegenheden regelen, die betrekking hebben op het vermogensrecht der ingezetenen, hooren in de G. W. niet meer thuis. [2])

Alleen door het averechtsche denkbeeld te laten varen, dat de G. W. thans nog de vrijheid der burgers en het recht der minderheden heeft te waarborgen, tast men bij de grondwetsherziening het kwaad in den wortel aan, merkt Mr. Schepel in zijne verhandeling over de Grondwet terecht op. [3])

---

1) Over de bevoegdheid tot beperking van den eigendom door de lagere besturen, zie Mr. J. Oppenheim: De politieverordening tegenover den eigendom. Rechtsgel. Magazijn 1887, blz. 494 e. v.

2) Prof. Krabbe wijst er in zijn opstel over „onteigening ten algemeenen nutte" (Rechtsgel. Magazijn 1893, blz. 197) op, hoeveel minder de litteratuur en wetgeving het eenvoudig karakter van het onteigeningsinstituut zouden hebben verduisterd, als de G. W. het instituut niet onder haar majestueuzen mantel genomen had.

3) Mr. C. J. H. Schepel: „de Grondwet", redevoering gehouden in de algemeene vergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap. Utrecht 1910, blz. 37. Zie ook de nota van Mr. E. Fokker als afzonderlijk advies bij het verslag der Grondwetscommissie van 1905 gevoegd, waarin omtrent het 5e hoofdstuk der G. W. wordt opgemerkt, dat de regeling daarin vervat „te zeer in bijzonderheden afdaalt en den wetgever te sterk de handen bindt".

In die richting zoeke de grondwetgever, wanneer hij het mes in art. 151 zet, de oplossing. Amputatie van dezen verdorden uitwas zal de G. W. allerminst schaden, maar haar integendeel slechts ten goede komen.

§ 2. Het begrip „Onteigening."

Ten aanzien van de vraag, wat onder onteigening in wetenschappelijken zin [1]) is te verstaan, loopen de meeningen onzer juristen zeer uiteen.

Terwijl in de dagen van Thorbecke, den ontwerper der wet van 1851, ook op theoretisch gebied onteigening werd opgevat als te zijn: «ontzetting van hetgeen het voorwerp van den eigendom is, overgang van den eigendom van den een op den ander» [2]), is men sedert vrijwel algemeen tot de conclusie gekomen, dat het meten met den maatstaf van den eigendomsovergang tot eene onzuivere definitie van het begrip leidt.

De eerste aanval tegen de leer van Thorbecke [3]), dat in dien overgang het kenmerkende van de onteigening, in ver-

---

1) In de O. W. is het begrip „onteigening" een zuiver *formeel* begrip. Doet de overheid eigendom overgaan op de wijze als in die wet aangegeven, dan heeft er onteigening plaats. Zie Mr. E. C. van Dorp: Schadeloosstelling bij vernietiging of onbruikbaarmaking van eigendom door het openbaar gezag. Acad. Proefschr. Leiden 1903, blz. 7.

2) Bij de behandeling van het wetsontwerp tot regeling der gemeenschap door electro-magnetische telegrafen (Wet van 7 Maart 1852, Stbl. 48) werd dit door Thorbecke nog uitdrukkelijk betoogd. (Handelingen Tweede Kamer 24 Februari 1852, blz. 793, 797). Dat ontzetting van eigendom zoo goed met als zonder onteigening kan plaats hebben, is bij deze definitie over het hoofd gezien.

3) Zie ook Mr. H. M. van Andel: De onteigening ten algemeenen nutte. Acad. Proefschr. Leiden 1857, blz. 28; Buijs: de Grondwet, deel II, blz. 250; Mr. W. Thorbecke: Stelsel en toepassing der Onteigeningswet, blz. 48. De laatste betoogt, dat feitelijk onteigening tot onroerende goederen behoort beperkt te blijven.

gelijking en tegenstelling met andere overheidsmaatregelen, gelegen is, ging uit van Mr. Visser.

In het doel, waarvoor de onteigening plaats grijpt — *de tot stand koming van een werk*, tot de uitvoering waarvan de Staat goederen noodig heeft, die aan bepaalde personen in privaat-eigendom behooren — ziet deze het middel om tot eene juiste omgrenzing van het onteigeningsbegrip te komen.

Het kenmerkende van het begrip is z. i. hierin gelegen, dat de Staat goederen aan privaat-personen ontneemt om die voor ondernemingen in het publiek belang te gebruiken. Door dat kenmerk onderscheidt de onteigening zich duidelijk van de politiemaatregelen, waarbij de eigendom wordt ontnomen met het doel om te vernietigen.

Eigendomsovergang is bij onteigening geen vereischte. «Alles wat te eeniger tijd door zijn uitsluitend toebehooren aan een bepaald persoon de ontwikkeling kan belemmeren komt voor onteigening in aanmerking». [1])

Uit den aard der rechtsgoederen moet worden afgeleid, of zij kunnen worden onteigend.

Aldus opgevat is volgens Visser het onteigeningsrecht te omschrijven als: «het recht der overheid om met inachtneming der daarvoor gestelde formaliteiten tegen schadeloosstelling bepaalde goederen of bepaalde rechten op bepaalde goederen te ontnemen of bepaalde rechten op bepaalde goederen te vestigen, ten behoeve van werken in het publiek belang ondernomen» [2]).

Dezelfde meening zijn toegedaan Mr. Creutz [3]), door

1) Mr. A. C. Visser: Geschiedenis en beginselen van het onteigeningsrecht. Acad. Proefschr. Leiden 1884, blz. 125.

2) Visser t. a. p. blz. 5.

3) Mr. J. C. Creutz: De onteigening in de Grondwetten van 1848 en 1887. Acad. Proefschr. Leiden 1889, blz. 5.

wien de onteigening wordt aangeduid als: « de bevoegdheid den Staat toekomende om bepaalde goederen, zoowel stoffelijke als onstoffelijke, te ontnemen, of bepaalde rechten op bepaalde goederen te vestigen ten behoeve van een werk in het publiek belang, alles met inachtneming der noodige formaliteiten en tegen schadeloosstelling» en Mr. van Sandick, die eveneens het criterium zoekt in de omstandigheid, dat de overheidsmaatregel, die zoowel den eigendomsovergang als het vestigen en opheffen van zakelijke rechten kan betreffen, geschiedt ten behoeve van werken in het publiek belang ondernomen [1]).

Een stap verder gaat Mr. Krabbe [2]). Ook hij breekt met de leer, dat de ontzetting van hetgeen voorwerp van den eigendom is, de overgang van den eigendom van den een op den ander, het kenmerk van de onteigening is, maar daarnaast verwerpt hij tevens het denkbeeld, dat de scheidingslijn door het doel van den overheidsmaatregel wordt bepaald.

Het typische is z. i. dit, dat de onteigening verandering teweeg brengt in privaatrechtelijke verhoudingen, tusschen rechtssubjecten, voor zoover die gegrond zijn op het genot van zaken.

Het politierecht, waarmede Krabbe de onteigening tot bepaling van haar karakter vergelijkt, wijzigt die verhoudingen niet; het vernietigt geheel of ten deele subjectieve rechten, door zekere genotsbetrekkingen niet als inhoud van die rechten te erkennen.

Opheffing van het subjectieve recht op zaken vindt b.v. plaats, als een besmette zaak van overheidswege vernietigd wordt. De rechtsorde erkent ten opzichte van die zaak

---

1) Mr. H. W. van Sandick: Onteigening par zônes. Acad. Proefschr. Groningen 1892, blz. 4.

2) Mr. H. Krabbe: Onteigening ten algemeenen nutte. Rechtsgel. Magazijn 1893, dl. XII, blz. 161—200.

geen subjectief recht, omdat zij voor de openbare gezondheid gevaar oplevert.

In andere gevallen — men denke aan dolle honden — wordt het subjectieve recht door den politiemaatregel slechts in zooverre niet erkend, als het voorwerp in een voor het algemeen gevaarlijken toestand zou komen te staan; op den dollen hond, die in huis vast ligt, blijft het subjectieve recht voortduren.

Op geheel ander terrein beweegt zich het onteigeningsinstituut, door toepassing waarvan de overheid aan een ten algemeenen nutte werkend persoon een zaaksgenot bedoelt te verschaffen, dat hij voor het doel, dat hij nastreeft, noodig heeft.

« Het gemeenschapsbelang vordert, dat ten behoeve van « een persoon, die algemeene belangen behartigt, die doel- « einden van algemeen nut verwezenlijkt, een zeker zaaks- « genot wordt toegekend, tengevolge waarvan het recht van « anderen op die zaak geheel of ten deele te niet gaat » [1].)

Gebruikt men dien toetssteen, dan kan het, meent Krabbe, nooit twijfelachtig zijn, of er onteigening dan wel politierechtelijke beperking plaats grijpt, ook al uit zich de negatieve werking van onteigening en van politierecht op dezelfde wijze.

Hij definieert daarom de onteigening als: « toebedeeling « van zaaksgenot aan een ten algemeenen nutte werkend « persoon, tengevolge waarvan anderen hunne rechten op « die zaak geheel of ten deele inboeten » [2]).

Terwijl bij het systeem van Krabbe de wereld, die naar de woorden van Buijs [3]) tusschen het onteigeningsrecht en den politiemaatregel ligt, blijft bestaan, komt de auteur

---

1) Krabbe t. a. p. blz. 177.
2) Krabbe t. a. p. blz. 184. Zie ook van Dorp: t. a. p. blz. 10.
3) Buijs: de Grondwet, deel II, blz. 273.

van het jongste geschrift over den stand van het onteigeningsvraagstuk ten onzent tot de slotsom, dat die wereld slechts een fictie is [1]).

Ook de beperking en vernietiging of onbruikbaarmaking van den eigendom zijn volgens Mr. Bordewijk onteigeningsmaatregelen. Zoowel hier als bij de overige onteigening is er, meent hij, één rechtsgrond: het algemeen belang, zoowel hier als ginds is het element van den overheidsdwang en van het bepaalde of bepaalbare voorwerp.

Van algemeen standpunt bezien is er geen verschil in gelegen of de gevaren, die de goederen en rechten der individuen voor de gemeenschap kunnen opleveren, bestreden worden, dan wel of de voordeelen, welke die goederen en rechten kunnen opleveren, worden bevorderd.

In beide gevallen is het effect voor hem, in wiens privaten eigendom wordt ingegrepen, hetzelfde. Zijn eigendomsbevoegdheden gaan geheel of gedeeltelijk verloren, het privaatrecht zwicht voor het recht der gemeenschap.

De onteigening is in dien gedachtengang: «de overheids-«daad, waarbij in het algemeen belang door dwang hetzij «de geheele eigendom, hetzij een of meer eigendomsbe-«voegdheden voor den rechthebbende verloren gaan tegen «schadeloosstelling» [2]).

Dat in sommige gevallen die schadeloosstelling niet uitgekeerd wordt, b.v. bij verbeurdverklaring van bepaalde voorwerpen, acht Mr. Bordewijk geen bezwaar tegen zijn definitie. De overheid onthoudt dan — redeneert hij — de schadeloosstelling, die in beginsel den onteigende toekomt, omdat deze door schending van haar bevel straf verdient [3]).

Bij eene beschouwing van den stand van het vraagstuk

---

1) Mr. Dr. H. W. C. Bordewijk: Bijdrage tot het leerstuk der onteigening. Rechtsgel. Magazijn 1909, blz. 429.

2) Bordewijk t. a. p. blz. 456.

3) Bordewijk t. a. p. blz. 451.

buiten onze grenzen vindt men de hierboven aangegeven opvattingen in talrijke schakeeringen terug.

Ook daar heerscht groote verscheidenheid bij het definieeren van het onteigeningsbegrip, al naar gelang van het standpunt, dat bij de determineering wordt ingenomen.

Mr. W. Thorbecke ontmoet er geestverwanten, die met hem alleen den eigendomsovergang van onroerend goed onteigening noemen [1]), terwijl Mr. Bordewijk in zijne ruime opvatting nog overtroffen wordt door Wygodzinski [2]), die zelfs den verplichten krijgsdienst als een « Inanspruchsnahme der sonst an produktiver Thätigkeit verwendeten Zeit und Kraft des Unterthanen » tot onteigening rekent.

Tusschen deze uitersten beweegt zich de meerderheid, die de tegenstelling tusschen onteigening en politiemaatregelen handhaaft, maar den eisch van eigendomsovergang laat vallen. Deels houdt men zich daarbij aan het criterium ten onzent door Visser aangegeven — de tot stand koming van werken van algemeen nut — en deels legt men met Krabbe den nadruk op het « rechtsaufhebende » en « rechtsbegründende » karakter van den onteigeningsmaatregel, waarbij dan nog verschil van opvatting heerscht, of de schadeloosstelling als element der onteigening is te beschouwen.

Een uitvoerig overzicht van de verschillende systemen geeft Layer [3]), die in het bijzonder let op wat hij noemt de sociale missie van de onteigening, de verandering van privaten eigendom in publieken (socialen) eigendom en haar definieert als: die Begründung öffentlicher Rechte unter Aufhebung individueller Rechte gegen Entschädigung [4]).

---

1) Zie o. a. Rohland: Zur Theorie und Praxis des Deutschen Enteignungsrechtes blz. 15; Roesler: Deutsches Verwaltungsrecht blz. 436; Mittermaier: Die Expropriation blz. 16.

2) Wygodzinski: Die Volkswirtschaftliche Begründung der Enteignung.

3) Layer: Principien des Enteignungsrechtes blz. 14 e. v.

4) Layer t. a. p. blz. 660.

Zooals te verwachten was, heeft zich bijna uitsluitend de Duitsche wetenschap met het ontleden van het wijsgeerig onteigeningsbegrip bezig gehouden; de niet Duitsche auteurs volgen, op enkele uitzonderingen na, de grenzen, die de wet in hun land om het begrip heeft getrokken.

De Zwitser G. de Weiss [1]), die deze grenzen verlaat, geeft de volgende definitie:

« L'expropriation pour cause d'utilité publique est la transmission légale et forcée, durable ou passagère, à l'Etat ou à une entreprise publique ou privée autorisée par l'Etat, et moyennant un dédommagement équitable, d'une chose ou d'un droit, dont l'intérêt général d'une contrée ou d'une localité réclame l'acquisition ».

§ 3. Regeling van het onteigeningsrecht.

Bij het opstellen van het hierbij aangeboden ontwerp is uitgegaan van de leer van Krabbe [2]), waarmede de ondergeteekende zich volkomen vereenigt, dat de juridische beteekenis der onteigening, in wetenschappelijken zin beschouwd, bestaat in het toekennen van zaaksgenot aan een ten algemeenen nutte werkend rechtssubject, tengevolge waarvan de rechten van anderen op die zaak geheel of ten deele worden opgeheven.

Beslissend voor de vraag, hoe de wetgever het positieve onteigeningsrecht zal hebben te begrenzen, is die opvatting evenwel niet.

Wat theoretisch onteigening is, behoeft daarom in de wet nog niet op ééne leest te worden geschoeid, integendeel zal het met het oog op practische behoeften, waarmede de wetgever in de eerste plaats rekening heeft te houden,

---

1) de Weiss: L'expropriation pour cause d'utilité publique, blz. 30.
2) Krabbe t. a. p. blz. 184.

juist gewenscht zijn de verschillende soorten, zonder op het theoretisch verband te letten, de meest mogelijke vrijheid van ontwikkeling te laten. Alleen dan voorkomt men het verdorren van de organische deelen en houdt men het instituut levend en krachtig.

Dat trouwens eene algemeene regeling van het onteigeningsrecht in zijn vollen omgang onoverkomelijke bezwaren zou medebrengen, wordt duidelijk, als men let op de vormen, waarin het zaaksgenot bij onteigening, in den ruimen zin opgevat, wordt toegekend.

Maakte men een code van de hier te lande vigeerende bepalingen betreffende de onteigening, dan zouden daarin, zegt Krabbe [1]), niet alleen thuis hooren de onteigeningswet van 1851, maar ook tal van andere daar buiten vallende wettelijke voorschriften als: de wet van 1866 op de requisities, de wetten betreffende de militaire servituten en de telegrafie, de ordonnance du Roi d'Août 1669 pour les eaux et forests de son Royaume, het keizerlijk decreet van 22 Januari 1808 betreffende de voet- en jaagpaden enz.

Ook bij verordeningen is door publiekrechtelijke lichamen herhaaldelijk het gebied der onteigening betreden. Men denke aan het voorschrift van gemeente-verordeningen, waarbij aan huiseigenaren de verplichting wordt opgelegd om naamborden van straten op hun perceelen te dulden, aan de bepalingen van waterschapskeuren, krachtens welke de landeigenaren gedwongen worden om uitgegraven grond op hun land te gedoogen enz. [2])

Het hoogste, n.l. de eigendomsovergang in den zin van de wet van 1851 vindt er in die gevallen, wel is waar, niet plaats, maar zaaksgenot wordt er wel degelijk toegekend;

---

1) Krabbe t. a. p. blz. 193.

2) Zie o. a. Mr. Dr. C. J. H. Schepel: Wegenrecht in Nederland. Acad. Proefschr. Groningen, 1895 blz. 23.

de «onteigende» verliest ook hier een bepaald recht op een zaak, dat in zijn handen de ontwikkeling der gemeenschap belemmert; hij staat het af aan een ander rechtssubject, dat dat recht ten algemeene nutte zal gebruiken; het verschil met de onteigening in engen zin is slechts een verschil van graad, van meer of minder zaaksgenot.

§ 4. Onteigening in en buiten het ontwerp.

Welke soorten van onteigening behooren nu bij de wettelijke regeling tot één geheel te worden samengevoegd?

Het antwoordt ligt voor de hand, n.l. die, waarvan samenvoeging practisch mogelijk is.

Als zoodanig komen in aanmerking de *onteigening van onroerende goederen* en de *onteigening van zakelijke rechten op onroerende goederen*, omdat bij beide soorten het zaaksgenot in den meest duurzamen vorm wordt toegekend en betrekking heeft op objecten, die door hun aard genoeg punten van overeenkomst vertoonen om de voorschriften omtrent de toepassing van het onteigeningsrecht naar één model te kunnen samenstellen.

Uitgeschakeld blijven alzoo de gevallen, waarin roerend goed of zakelijke rechten op roerend goed onteigend worden, en die, waarin de onteigening bestaat in de toekenning van een gebruiksrecht, waarbij het rechtssubject, ten bate waarvan onteigend wordt, slechts een tijdelijke heerschappij over het goed verkrijgt.

Een algemeene regeling daaromtrent kan, afgezien van de principieele bezwaren aan de tot stand koming daarvan verbonden, gevoegelijk gemist worden, omdat die soorten van onteigening toch altijd slechts als bijkomende maatregelen zullen dienst doen. De speciale wetten, waarin een bepaald onderdeel der overheidszorg geregeld wordt, zijn

daarvoor de aangewezen plaats, voor zoover de regeling althans niet aan lagere organen wordt toevertrouwd.

Voorbeelden van dergelijke wetten zijn er genoeg; uit den laatsten tijd zijn o. a. te vermelden:

1°. de wet van 15 April 1896, Stbl. 71, houdende bepalingen ter uitvoering van art. 152, tweede lid, G. W. (wet op de militaire inundatiën) art. 2 e.v.;

2°. de wet van 23 Mei 1899, Stbl. 128, houdende bepalingen ter uitvoering van art. 187 G. W. (wet op den staat van oorlog en beleg) art. 16 e. v.;

3°. de wet van 10 November 1900, Stbl. 176, houdende algemeene regels omtrent het Waterstaatsbestuur (art. 9 e. v.);

4°. de wet van 24 Juni 1901, Stbl. 170, tot exploitatie van Staatswege van steenkolenmijnen in Limburg;

5°. de wet van 11 Januari 1904, Stbl. 7, betreffende aanleg en exploitatie en gebruik van telegrafen en telefonen (art. 4 e. v.);

6°. de wet van 30 December 1904, Stbl. 282, houdende bepalingen omtrent bevloeiingen (art. 7 e. v.).

De in art. 1 van het ontwerp aangegeven grensbepaling van het terrein, waarop de algemeene onteigeningsvoorschriften toepasselijk zullen zijn (onteigening van onroerende goederen en onteigening van zakelijke rechten op onroerende goederen), heeft ten gevolge, dat bepalingen als voorkomen in de artikelen 65—68 der O. W., waarin onteigening van roerende goederen behandeld wordt, buiten de regeling vallen. Ook van overneming der voorschriften in de onteigeningswet opgenomen bij de Octrooiwet van 7 November 1910, Stbl. 313 (art. 97 e. v.) kan geen sprake zijn, omdat het octrooirecht is ontstaan en in aard persoonlijk en niet zakelijk is [1]).

---

1) Zie Mr. E. Fokker: „Onteigening van Octrooien" in Rechtsgel. Magazijn 1911, blz. 249 e. v.

Voorts moesten vervallen de bepalingen over onteigening bij besmetting (artikelen 69—72 O. W.) en over onteigening bij oorlog, brand of watersnood (artikelen 73—75 O. W.).

Worden ter afwering eener gevreesde, of tot het stuiten van den voortgang eener aanwezige besmetting bepaalde goederen van overheidswege vernietigd of onbruikbaar gemaakt, dan treedt de overheid daarbij politierechtelijk op; zekere genotsbetrekkingen van die goederen worden dan niet als inhoud van subjectieve rechten erkend [1]); onteigend in den door ons aangenomen zin wordt er dan niet.

Bestaat er een noodtoestand, die tot onmiddellijk ingrijpen in de rechten van anderen noopt, dan behooren de overheidsmaatregelen, die daartoe strekken, deels tot het onteigeningsrecht en deels niet [2]).

Het requireeren van bluschmaterieel bij brand en van bouwstoffen voor versterking van dijken bij watersnood valt ongetwijfeld onder onteigening; het zaaksgenot zal dan echter — ook al betreft de overheidsmaatregel onroerende goederen — slechts tijdelijk behoeven te worden toegepast. Zoodra de noodtoestand voorbij is, kunnen de rechthebbenden weer over hunne goederen beschikken; er wordt dan wel onteigend in algemeenen zin, maar niet in de beteekenis van het ontwerp.

Tot onteigening van onroerend goed of van zakelijke rechten op onroerend goed behoeft men in die gevallen niet over te gaan, omdat hier door het verleenen van een voorbijgaand persoonlijk gebruiksrecht het doel volkomen kan bereikt worden.

---

1) Krabbe t. a. p. blz. 184.

2) Met de bijvoeging der woorden: „oorlogsgevaar en oproer" (art. 151, derde lid, G. W.) is de opsomming der noodtoestanden nog niet compleet. Men denke b.v. aan den noodtoestand bij hongersnood. Een omschrijving als in art. 186, derde lid, G. W., laat meer ruimte en is daarom beter.

Politierechtelijk treedt de overheid op, als zij bij den noodtoestand met de uitsluitende bedoeling om onbruikbaar te maken of te vernietigen een goed tot zich neemt; men denke aan het omhalen van een huis bij brand, het razeeren van een terrein voor eene gevechtspositie bij oorlog; evenmin als bij besmetting is er dan echter van onteigening sprake.

De vraag, hoe deze gevallen buiten de onteigeningswet geregeld zullen moeten worden, kan hier buiten beschouwing blijven.

Dat het zgn. noodrecht in het publiek recht feitelijk een onbruikbaar begrip is, zagen de Negenmannen reeds in. In het antwoord, behoorende bij het gewijzigd grondwetsontwerp van 1845, verklaarden zij, dat de noodtoestanden eigenlijk «buiten het begrip van wettelijke uitzondering zijn gelegen», en dit standpunt is sedert herhaaldelijk verdedigd, o. a. door Layer, die tot de conclusie komt, dat het eene belangrijke schrede vooruit zou zijn, als het heele noodrecht uit de juridische terminologie werd verwijderd.

«Ein solches Recht giebt es aber nicht, denn gerade «darin liegt das charakteristische des sogenannten Not- «rechtes, dass es ohne Gezetz und sonstigen Rechtssatz in «ausserordentlicher, sich über die Rechtsschranken, selbst «die verfassungsmässigen, hinwegsetzender Weise ausgeübt «wird. Dadurch fällt aber das ganze «Notrecht» überhaupt «aus der Rechtsordnung hinaus» [1]).

§ 5. Ondernemingen van algemeen belang.

Art. 1 van het ontwerp bepaalt, dat onteigening ten algemeenen nutte alleen is toegelaten, voor zoover zij noodig is ten behoeve van ondernemingen van algemeen belang.

1) Layer t. a. p. blz. 37. Zie in denzelfden zin Mr. E. C. van Dorp t. a. p. blz. 117. Anders Mr. L. den Beer Poortugael: Het noodonteigeningsrecht. Acad. Proefschr. Leiden, 1895.

Eene opsomming, als in art. 1 O. W., waarbij als dragers van dat algemeen belang uitsluitend publiekrechtelijke lichamen worden aangewezen, wordt niet gegeven, omdat — zooals trouwens in de O. W. reeds is erkend (artikelen 2 en 78) — ook onteigening ten name van private personen ter bevordering van algemeene belangen noodig kan zijn [1]).

Het criterium bij het antwoord op de vraag, of in een bepaald geval voor toepassing van den onteigeningsmaatregel aanleiding is, is niet te zoeken in de tegenstelling van belang van den publieken dienst van den Staat of zijne onderdeelen tegenover particulier belang, maar in die van door de overheid te behartigen algemeen belang, in den meest ruimen zin, tegenover particulier belang.

Met dat belang der gemeenschap heeft de overheid alleen rekening te houden, en daarbij is het onverschillig of de aanvrager eene publiekrechtelijke qualiteit al dan niet bezit; de vraag is, of hij genoeg waarborgen aanbiedt, om hem zonder gevaar van misbruik het onteigeningsrecht te kunnen verleenen, waarvan de toepassing in het gemeenschapsbelang noodig is.

Bij de beslissing van die vraag late men de overheid de volle vrijheid; zij zal daardoor soms voor eene moeilijke keus komen te staan, maar dat mag op zich zelf geen reden zijn om in de wet bepalingen op te nemen, die door haar onvermijdelijke onvolledigheid de toepassing van het onteigeningsinstituut in gevallen, waarin daaraan behoefte bestaat, zouden kunnen belemmeren.

Hetzelfde geldt ten aanzien van de vraag voor welke ondernemingen de toepassing van den onteigeningsmaatregel gewettigd is.

Ook daaromtrent bevat het ontwerp geene bindende bepalingen, omdat niet eens voor al kan worden uitgemaakt,

---

1) Zie Visser t. a. p. blz. 108.

welke ondernemingen het algemeen belang wèl en welke het niet zullen kunnen bevorderen.

Reeds meermalen werd bij de wetten, waarbij het algemeen nut der onteigening werd verklaard, erkend, dat ook voor andere doeleinden dan de uitvoering van bepaalde «werken», als waarvan in art. 10 O. W. sprake is, onteigend mag worden [1]).

Deze praktijk, die in strijd is met het stelsel van de wet van 1851 — men lette o.a. op art. 61, waarin een straf wordt gesteld op het niet tot stand brengen van het «werk» — sanctionneert het ontwerp, door niet meer van «werken» te spreken, maar van «ondernemingen» zonder meer.

Aan een dergelijke uitbreiding, waardoor o. a. het bekende bezwaar tegen de onteigening par zônes wordt weggenomen, [2]) bestaat, blijkens de op blz. 60 e. v. vermelde wenschen tot ruimer toepassing van het onteigeningsrecht, inderdaad behoefte.

In aansluiting daaraan moge hier nog gewezen worden op de stemmen, die zich in den laatsten tijd doen hooren, om tot behoud van monumenten van geschiedenis en kunst en zgn. natuurmonumenten van het onteigeningsrecht gebruik te maken [3]).

---

1) Zie o. a.: 1°. Wet van 7 December 1908, Stbl. 369, tot verklaring van het algemeen nut der onteigening ten behoeve van de opruiming van beplantingen langs den spoorweg Winterswijk—Zevenaar.

2°. Wet van 23 Mei 1910, Stbl. 144, tot verklaring van het algemeen nut der onteigening van eigendommen in de gemeente Dreumel noodig voor vrijmaking van het verkeer op den weg over den Vorenschen dam en de Dreumelsche straat onder genoemde gemeente.

3°. Wet van 17 Juli 1911, Stbl. 206, tot verklaring van het algemeen nut der onteigening van eigendommen noodig om zekerheid te erlangen, dat een deel der Loolaan en een aansluitend deel van den achterweg te Voorburg voor doeleinden van algemeen belang beschikbaar blijven of komen.

2) Zie van Sandick t. a. p. blz. 59.

3) Zie o. a. het rapport der commissie tot voorbereiding van wettelijke

§ 6. De vorming van den Onteigeningstitel.

Bij de vorming van den titel der onteigening behooren waarborgen aanwezig te zijn, dat de wijziging der privaatrechtelijke verhoudingen door het algemeen belang gewettigd is en niet verder ga, dan dat belang eischt.

De wet dient daarom nauwkeurig te bepalen op welke wijze het onteigeningsrecht aan het rechtssubject, dat de onteigening wenscht, kan worden verleend.

Drie feitelijke vragen, waarmede de titel der onteigening wordt bepaald, zijn daarbij te beslissen:

1°. Is de verwezenlijking van het doel, dat met de onteigening beoogd wordt, een zaak van algemeen nut?

2°. Is de onteigening noodig voor de persoon, die haar wenscht?

3°. In welken omvang is er behoefte aan onteigening?

De twee eerste vragen worden ten onzent in den regel beantwoord door den rijkswetgever, door wien verklaard wordt, dat het algemeen nut de onteigening vordert, waarbij dan overeenkomstig art. 10 O. W. zijn aan te wijzen de aard en de strekking, zoomede de hoofdpunten ter bepaling der algemeene richting van het werk en, bij kanalen en wegen, zooveel mogelijk de gemeenten, door welke zij zullen loopen.

Bij wijze van uitzondering wordt deze verklaring niet vereischt in de gevallen in den tweeden, derden en vierden titel der O. W. vermeld.

Het stelsel om den wetgever te belasten met het onderzoek, of de onteigening door het algemeen belang gerecht-

---

monumenten bescherming, waarin onteigening van geklasseerde onroerende zaken en van terreinen, waarin oudheden van groot historisch belang aanwezig zijn, wordt aanbevolen (Bulletin van den Ned. Oudheidkundigen Bond, April 1910).

vaardigd is, werd door de ontwerpers der G. W. van 1848, waarin voor het eerst een bepaald orgaan met die taak wordt belast, verdedigd als gevende den besten waarborg tegen een al te lichtvaardig gebruik van het onteigeningsrecht; «deze vorm schijnt, waar hij uitvoerlijk is boven iederen anderen, de voorkeur des te meer te verdienen, hoe menigvuldiger in onzen tijd onteigening ten behoeve van openbare werken wordt gevorderd» [1]).

De hoogste macht zou hebben te beslissen, of er aanleiding bestond om dezen overheidsmaatregel met zijn verstrekkende gevolgen toe te passen.

Intusschen werd in het gewijzigd ontwerp der Negenmannen rekening gehouden met het in de Kamer geopperde bezwaar, dat uitzonderingen op dien regel noodig zouden kunnen zijn. Aldus ontstond art. 147 der G. W. van 1848 met zijne opsomming van de bepaalde gevallen, waarin het vereischte der verklaring door de wet verviel.

De grondwetgever van 1887 ging nog verder en liet aan den algemeenen wetgever over om de gevallen te bepalen in welke die verklaring niet vereischt wordt. (art. 151 G. W.)

Dat hiermede het in de eerste zinsnede van art. 151 G. W. opgenomen beginsel van alle kracht beroofd wordt, behoeft geen nader betoog.

Inderdaad staat de zaak thans zoo, dat de wetgever in *alle* gevallen, waarin het hem goeddunkt, den waarborg van de speciale machtigingswet kan laten vervallen; grenzen bestaan er voor hem niet, hij kan zoo ver gaan als hij wil.

Let men op de talrijke voorstellen, waarbij in die richting wijziging der onteigeningswet wordt beoogd, dan is er alle reden voor de verwachting, dat de in 1901 inge-

1) Mem. van Toel. van het ontwerp 1844 tot herziening der Grondwet, Staatscourant 4, 5, 6 Februari 1845.

voerde bijzondere regeling betreffende «onteigening in het belang der volkshuisvesting» (art. 77—96 O. W.) zeker geen unicum zal blijven.

Reeds in de zitting 1889/1890 der Tweede Kamer [1]) diende Mr. S. van Houten een wetsontwerp in, waarbij bijzondere gevallen werden omschreven, waarin het algemeen nut der onteigening a priori wordt erkend, zoodat een speciale verklaring bij de wet onnoodig is.

De gemeentebesturen werden bij dat ontwerp bevoegd verklaard om eigendommen in hunne gemeente te onteigenen en beschikbaar te stellen voor:

a. uitbreiding van steden, dorpen, buurtschappen;

b. vorming van nieuwe buurtschappen;

c. oprichting of uitbreiding van inrichtingen van nijverheid, woningen met tuinen voor bestuurders, beambten en werklieden hieronder begrepen;

d. ondernemingen van tuinbouw, landbouw, veeteelt en houtteelt.

Bij de behandeling der Staatsbegrooting 1904/1905 [2]) werd aangedrongen op eene vereenvoudigde afzonderlijke regeling voor onteigening ter zake van ontginning.

Eene voorafgaande verklaring van het algemeen nut achtte men daarbij niet noodig. Immers — zoo heet het — bedoelt ontginning verhooging van de productiviteit van den bodem en geldt het dus hier een aangelegenheid, waarvan het algemeen nut van te voren reeds schijnt vast te staan.

De Staatscommissie voor den landbouw, aan welke onder meer een onderzoek werd opgedragen omtrent den economischen toestand der landarbeiders in Nederland,

---

1) Parlem. stukken N°. 163. Zie ook Mr. S. van Houten, „Proeve van oplossing van het agrarisch vraagstuk", Vragen des Tijds, 1883, dl. I, blz. 229.

2) Voorloopig verslag, Hoofdstuk IV, blz. 6.

mede in verband met het klein grondbezit, geeft in het in 1909 verschenenen rapport in overweging om op het voetspoor der Woningwet aan de Onteigeningswet een nieuwen titel toe te voegen, behelzende de bepaling, dat onteigening kan plaats hebben in het belang van de verschaffing van grondgebruik aan landarbeiders zonder voorafgaande verklaring bij de wet, dat het algemeen nut de onteigening vordert [1]).

Eene dergelijke verklaring wordt ook onnoodig geacht in het «ontwerp van wet op de ruilverkaveling» [2]).

De ontwerpers daarvan wenschen een afzonderlijken titel in de onteigeningswet «over onteigening in het belang der bevordering van den landbouw door ruilverkaveling».

Zijn de eigenaars of mede-eigenaars van in de ruilverkaveling gebrachte gronden niet bereid om deze onvoorwaardelijk af te staan, dan kan, volgens het ontwerp, tot onteigening worden overgegaan, die ten name van de plaatselijke commissie, aan welke de uitvoering van den ruilverkavelings maatregel is opgedragen, geschiedt, uit kracht van een besluit van Gedeputeerde Staten.

Ten slotte valt nog te vermelden een betoog van Prof. Valckenier Kips [3]), waarin de wenschelijkheid wordt uitgesproken, dat ook voor verkeersverbetering binnen de bebouwde kom aan de gemeente dezelfde bevoegdheid wordt toegekend als zij thans ingevolge den vierden titel der ont-

1) In het ontwerp „Landarbeiderswet" ingediend bij Kon. Boodschap van 19 Dec. 1911 (Bijlagen, Handel. Tweede Kamer 1911 nº. 202), zijn de denkbeelden der Staatscommissie uitgewerkt. De O. W. zal ingevolge dat ontwerp aangevuld worden met een nieuwen titel: „Over onteigening in „het belang der verkrijging door landarbeiders van land met woning in „eigendom of van los land in pacht".

2) Handelingen van het Nederlandsch Landbouw Comité 1908.

3) Praeadvies, Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek 1908, blz. 201.

eigeningswet heeft ten aanzien van de maatregelen in het belang der volkshuisvesting.

Om tweeërlei reden wordt in de hierboven genoemde gevallen het voorafgaand oordeel van den wetgever overbodig geacht; òf men beschouwt het doel zóó beslist van algemeen nut, dat het niet noodig is hierover nog vooraf bij de wet te beslissen, òf men ziet in den rijkswetgever niet het aangewezen orgaan om uit te maken, wat in een concreet geval het publiek belang van een plaatselijk organisme eischt.

Wat het eerste motief betreft, kan niet ontkend worden, dat er gevallen kunnen voorkomen, waarin de onteigeningsmaatregel zoozeer ten algemeene nutte strekt, dat iedere uitdrukkelijke verklaring daaromtrent overbodig kan worden geacht.

Ook buiten de hierboven aangegeven gevallen zijn de voorbeelden daarvan voor het grijpen.

De wetgever heeft b.v. tot den aanleg van een spoorweg of kanaal voor rijksrekening besloten en daarbij de richting nauwkeuring vastgesteld. Wat voor zin heeft het dan, om nog eens uit te maken, dat het algemeen nut de onteigening voor dien spoorweg of dat kanaal vordert!

Toch blijft in het omschrijven in de wet van bepaalde gevallen, waarin de speciale machtigingswet tot onteigening kan vervallen, een gevaar schuilen.

Door welke ondernemingen de algemeene belangen zullen bevorderd worden, laat zich niet voor altoos bepalen, de inzichten daaromtrent wisselen; wat heden onomstootelijk van algemeen belang geacht wordt, wordt misschien later niet meer als zoodanig erkend. Het gemis aan een uitspraak omtrent het algemeen belang zou zich dus tegen de verwachting van den wetgever in wel degelijk te eeniger tijd kunnen laten gevoelen.

Hetzelfde bezwaar is tegen het tweede motief in te brengen. De grens tusschen algemeene en plaatselijke belangen is nimmer constant. Ook daarbij is er steeds eene wisselwerking, waaromtrent de wetgever slechts gissen kan, wat er in de toekomst zal gebeuren.

Een definitieve uitspraak, wat tot zijn domein en wat tot het domein van de plaatselijke besturen behoort, kan hij op straffe van onvolledigheid nimmer geven.

Tegen het stelsel, om uitzonderingsgevallen bij gebleken behoefte te scheppen, is voorts een formeel bezwaar n.l. dit, dat — gaat men op den in 1901 ingeslagen weg voort met het vaststellen van speciale bepalingen over onteigening in het belang van de een of andere zaak — de onteigeningswet een allesbehalve fraaie lappendeken zal worden, vooral als men daarbij dan nog, zooals in den vierden titel der O. W. is geschied, bijzondere voorschriften geeft over de berekening van de schadeloosstelling.

Op grond van het bovenstaande wordt in het ontwerp voorgesteld om bij iedere onteigening vooraf door een bepaald orgaan te laten beslissen, of er termen voor onteigening aanwezig zijn.

Met die taak wordt evenwel niet de rijkswetgever, maar de Kroon belast, omdat het onderzoek naar het bestaan van bepaalde feiten, waar het hier omgaat, buiten den gewonen werkkring van den rijkswetgever ligt [1]), en — wat hier het zwaarst weegt — de behandeling door dezen

1) Zie Krabbe t. a. p. blz. 187.

Mr. A. A. H. Struijcken „Administratie of Rechter", blz. 24, merkt terecht op: „De snel ontwikkelende sociale cultuur kan door geen wetgever in alle bijzonderheden blijvend worden beheerscht, de samenstelling der vertegenwoordigende lichamen maakt hem daartoe ook steeds minder geschikt. De hoofdtaak der Volksvertegenwoordiging wordt steeds minder de wetgeving in den ouden zin als de geheele rechtsschepping, maar bepaalt zich steeds meer tot het aanwijzen in wettelijken en anderen vorm van de richting, waarin het staatkundig leven zich heeft te bewegen."

in geenen deele de zekerheid verschaft, dat op die wijze de grenzen tusschen algemeen en bijzonder belang met de noodige zorg worden bepaald.

Raadpleegt men de parlementaire geschiedenis der wetten, waarbij het algemeen nut der onteigening werd verklaard, dan blijkt, dat deze bijna altijd onder den hamer van den voorzitter doorgaan, zonder dat er discusie over gevoerd wordt, of hoofdelijke stemming wordt verlangd.

Het gaat er mee als met de naturalisatiewetten; van een serieuze behandeling is nauwelijks sprake.

Daarbij komt nog, dat de weg, die op die wijze bewandeld wordt, vrij lang is; gemiddeld verliepen er in de jaren 1890—1910 tusschen den datum, waarop het ontwerp bij de Tweede Kamer inkwam en den datum van de vaststelling der wet 103 dagen; aanleiding genoeg om het tegenwoordige stelsel te verlaten en de opdracht te geven aan het centrale regeeringsorgaan, tot welks taak de bestuursdaden behooren.

Bezorgdheid, dat daarbij de algemeene belangen in het gedrang zullen komen, behoeft niet te bestaan, de ministrieele verantwoordelijkheid kan toch — Mr. de Jong van Beek en Donk merkte het terecht op [1]) — voldoende waarborg worden geacht, dat niet willens en wetens onbillijkheden zullen worden begaan.

In het ergste geval is er trouwens nog altijd een uiterste middel om het kwaad te keeren. Met de verklaring van het algemeen nut is immers de onteigening nog niet perfect; ook nà de verschijning van het Koninklijk Besluit, waarbij het onteigeningsrecht wordt verleend, is er nog overvloedig gelegenheid om den Minister, die naar het oordeel der Kamer buiten de streep ging, te beletten om verder onheil te stichten.

Art. 2 van het ontwerp spreekt niet van het verklaren

---

1) Praktijk der Woningwet. Acad. Proefschr. Leiden 1909, blz. 246.

van het algemeen nut der onteigening, maar van het verleenen van het onteigeningsrecht aan den ondernemer. Deze terminologie verdient de voorkeur, omdat zij korter is en het karakter van den maatregel juister aangeeft.

Het gaat toch niet alleen om de vraag, of het algemeen belang bij de onteigening betrokken is, maar ook, of het bepaalde rechtssubject, dat haar wenscht, de onteigening noodig heeft. Met het verleenen van het onteigeningsrecht, in subjectieven zin beschouwd, beslist de Kroon beide vragen tegelijk.

Theoretisch kan men de bedenking maken, dat het, wanneer de Staat als ondernemer optreedt, minder juist is om van de verleening van het onteigeningsrecht te spreken.

Dit bezwaar verliest evenwel grootendeels zijn beteekenis, wanneer men in aanmerking neemt, dat de Staat als ondernemer eene speciale functie vervult, die van de normale overheidstaak gescheiden kan worden.

Het verleenen van het onteigeningsrecht is trouwens niet op te vatten in den zin van overdracht van eene bepaalde publiekrechtelijke bevoegdheid der overheid aan den ondernemer, maar in dien van toekenning van het recht om van het door de overheid in werking gestelde onteigeningsapparaat te mogen gebruik maken, verleening dus niet van het recht tot onteigening maar van het *recht op onteigening* In deze beteekenis komt de uitdrukking o. a. voor in de Oostenrijksche spoorwegconcessiewet van 1854, § 9: « Einer gemeinnützigen Eisenbahnunternehmung wird das Recht der Expropriation .... verliehen ». Hessische onteigeningswet van 1884, art. 2: « Unter denselben Bedingungen kann das Enteignungsrecht an Privatpersonen .... verliehen werden ». Saksische onteigeningswet van 1902, § 2: « Der Antrag auf Verleihung des Enteignungsrechtes ist beim Ministerium des Innern einzureichen ».

Zie ook Memorie van Toelichting op het Ontwerp 1911

der «Landarbeiderswet», blz. 15: «Eindelijk is aanvulling «dier wet (O. W.) noodig ten einde het subjectieve ont- «eigeningsrecht te verleenen aan de krachtens de onder- «havige wet toegelaten privaatrechtelijke lichamen».

§ 7. De omvang der Onteigening.

Is den aanvrager het onteigeningsrecht verleend, dan rest de beslissing over de derde vraag, in welken omvang hij behoefte heeft aan onteigening.

Volgens de bestaande wet geschiedt dit in de gevallen bij de artikelen 14 en 62 bedoeld door den Koning en bij onteigening in het belang der volkshuisvesting door den gemeenteraad (art. 79). Vindt de gemeenteraad, naar aanleiding van een tot onteigening strekkend verzoek van eene vereeniging, vennootschap of stichting geen termen om tot onteigening te besluiten, dan kan de onteigening in het belang der volkshuisvesting eveneens bij Koninklijk Besluit worden toegestaan, welk besluit door de wet te bekrachtigen is (art. 87) [1]).

In het ontwerp wordt een andere weg gevolgd. Wanneer door het onteigeningsbesluit eenmaal vaststaat, dat voor de onderneming onteigening noodig is, zal de ondernemer, voor zoover deze de Staat, eene gemeente of eene provincie is, bevoegd zijn om zelf te beslissen wat er onteigend zal worden.

Principieel zou er niets tegen zijn om ook aan andere publiekrechtelijke lichamen: waterschappen, veenschappen en veenpolders dezelfde macht toe te kennen.

De gevallen, waarin ten behoeve van deze instellingen

---

1) De artikelen 69—76 en 97—104 O. W. blijven hier buiten beschouwing, omdat de daarin bedoelde gevallen niet tot „onteigening" kunnen worden gerekend zie blz. 53.

onteigend wordt, zijn evenwel niet talrijk, terwijl bovendien bij dergelijke onteigeningen de provinciale- en gemeentebelangen meestal zeer nauw betrokken zullen zijn.

Eenvoudiger is het daarom ook hier op dezelfde wijze te handelen, als bij onteigeningen ten behoeve van niet publiekrechtelijke lichamen, en in deze den Koning te laten beslissen.

De aanwijzing der te onteigenen zaken zal alzoo op drieërlei wijze geschieden (art. 17 ontwerp):

1°. wanneer de ondernemer eene gemeente is:
bij besluit van den gemeenteraad met repressief toezicht der Kroon;
2°. wanneer de ondernemer eene provincie is:
bij besluit van provinciale staten met repressief toezicht der Kroon;
3°. wanneer de ondernemer niet eene gemeente of provincie is:
bij Koninklijk Besluit.

In het ontwerp worden deze besluiten aangeduid met den algemeenen naam van «aanwijzingsbesluiten».

Het opmaken van een uitgewerkt plan der onteigening behoeft volgens het ontwerp eerst te geschieden, als het «onteigeningsbesluit» verschenen is.

Bij de tegenwoordige regeling is dit anders. Art. 6 O. W. eischt n.l. de nederlegging van een dergelijk plan, vóór dat de wet, die het algemeen nut der onteigening verklaart, tot stand is gekomen. Leidt het voorbereidend onderzoek tot geen wijziging in het plan, dan wordt hetzelfde plan — ingevolge art. 12 — nadat de wet is verschenen, nogmaals ter visie gelegd [1]).

1) Mr. J. H. C. Boissevain: De wet op de onteigening ten algemeenen nutte, 2e druk, blz. 58.

Deze methode kan tijdverlies en geldverspilling ten gevolge hebben, indien het onteigeningsrecht aan den ondernemer niet wordt verleend. Verkieselijker is het daarom bij het «onteigeningsbesluit» niet in détails te treden en alleen principieel uit te maken of er aanleiding tot onteigening is. Is daarover beslist, dan kan de ondernemer zijn plan in bijzonderheden bestudeeren en uitwerken; hij is dan, als hij binnen de perken door het onteigeningsbesluit gesteld blijft, vrijwel zeker dat zijn arbeid niet vruchteloos zal zijn. Zie hierover de artikelen 12, 19, 20 en 21 van het ontwerp.

§ 8. De executoir-verklaring der onteigening.

Met het «aanwijzingsbesluit» is de onteigeningstitel compleet.

De overheid besliste, dat de ondernemer in het algemeen belang onteigening noodig heeft en bepaalde den omvang van de behoefte daaraan; op den ondernemer rust nu de taak om met dien titel gewapend het bezit te verwerven van de in het «aanwijzingsbesluit» genoemde zaken.

Hij kan tot die inbezitneming langs twee wegen komen, langs den weg der minnelijke overeenkomst en langs den weg der rechterlijke tusschenkomst.

Roept hij, omdat hij zijn doel niet langs den eerstgenoemden weg kan bereiken, de tusschenkomst van den rechter in, dan spreekt deze, als de eisch van den ondernemer kan worden toegewezen, de onteigening uit en stelt daarbij tevens de uit te keeren schadevergoeding vast. (art. 37 O. W.).

Dat de wetgever de betwisting der rechtsgeldigheid van den onteigeningstitel voorzag en aan den rechter opdroeg bij geschil daaromtrent eene beslissing te geven, kan niet anders dan toegejuicht worden, omdat aldus repressie van

administratief onrecht bij de tot stand koming van den titel mogelijk wordt.

De personen, in wier vermogenssfeer wordt ingegrepen, moeten zekerheid hebben, dat de voorschriften, die de wetgever in hun belang geeft, stipt worden nagekomen en die zekerheid kan het best worden verkregen, als de onpartijdige rechter, die buiten de administratie staat, de bevoegdheid krijgt om een besluit van het administratieve orgaan, dat op onwettige wijze ontstond, zijn effect te ontnemen.

Of in abstracto de beoordeeling der feiten in art. 25 O. W. vermeld wel bij den burgerlijken rechter thuis behoort, kan betwijfeld worden.

Op dit terrein zou de administratieve rechter zeker meer op zijn plaats zijn.

Het onderzoek over de rechtsgeldigheid van den titel is evenwel van zeer eenvoudigen aard; practisch is er daarom geen bezwaar om den burgerlijken rechter, wiens tusschenkomst bij de regeling van de schadeloosstelling toch noodig is, tevens te belasten met de taak om over de rechtsgeldigheid te beslissen.

Voor wijzigingen in het bestaande stelsel vond dan ook de staatscommissie van 1891 tot voorbereiding der uitvoering van de voorschriften der G. W. aangaande de administratieve rechtsspraak geen aanleiding [1]).

Ook Mr. Loeff, de ontwerper van het wetboek van administratieve rechtsvordering, was blijkbaar van dit gevoelen. Bij de bespreking van de uitzonderingen, die bij de invoeringswet op de bevoegdheid van den administratieven rechter zouden zijn te stellen, worden de bepalingen der O. W. uitdrukkelijk genoemd [2]).

Dat de rechter, indien hij den onteigeningstitel zonder gebreken oordeelt, de onteigening *uitspreekt* (art. 18 O. W.)

1) Mem. van toelichting blz. 52. 2) Mem. van toelichting blz. 14.

is — zooals Krabbe terecht opmerkt [1]) — eene onjuiste qualificatie. Over de onteigening is bij het «aanwijzingsbesluit» al uitspraak gedaan, aan de vaststelling van den titel heeft de rechter geen deel; wat hij doet is niets anders dan den titel executoir verklaren.

Prof. Krabbe meent, dat de wet hier haar doel voorbijstreeft en de belanghebbenden onder eene noodelooze curateele stelt; de betwisting behoort z. i. door den rechter afgewacht te worden, immers het belang van den eigenaar kan medebrengen, dat hij zich niet op het verzuim van formaliteiten beroept.

Bij deze redeneering wordt vergeten, dat ook de derde belanghebbenden op de betwisting van de rechtsgeldigheid van den titel kunnen prijsstellen.

Dat op hun grieven zal worden gelet is mogelijk, zij kunnen evenwel door de bepaling van art. 3 O. W. buiten het proces gesteld worden. In dat geval zou de eigenaar, die soms de minst belanghebbende is, het in zijn hand hebben om ten hunnen nadeele een onwettigen titel rechtskracht te verleenen.

Op dien grond is behoud van het bestaande systeem gewenscht. De voorschriften, welker verzuim volgens art. 25 O. W. tot ontzegging van den eisch leidt, zijn voorschriften van openbare orde. Door niet naleving daarvan kunnen personen, die er geheel onbewust van zijn, dat de onteigeningsmaatregel hen zal treffen, benadeeld worden.

Billijk is het daarom, dat de rechter, voor de belangen van allen wakende, zijn veto uitspreekt over den titel, die niet aan de vereischten voldoet.

§ 9. Het Onteigeningsproces.

Een der hoofdpunten, op welke het bij eene wet over de onteigening ten algemeenen nutte aankomt, was volgens

1) Krabbe t. a. p. blz. 189.

de ontwerpers der O. W.: «den kortsten weg aan te wijzen, «om de in billijkheid verschuldigde schadeloosstelling te «leeren kennen» [1]).

Dat de door den wetgever van 1851 aangewezen procesweg betrekkelijk kort is, kan niet ontkend worden [2]), goedkoop is hij evenwel niet. Door het voorschrift van art. 18, in verband waarmede voor iederen kadastralen eigenaar een afzonderlijk proces met al de daaraan verbonden formaliteiten noodig is, loopen de kosten der procedures zoo op, dat de ondernemer in vele gevallen er toe overgaat om op het laatste moment zijn aanbod, hoe billijk ook, nog te verhoogen, teneinde aldus een proces te ontloopen. Omgekeerd neemt de onteigende dikwijls noodgedrongen genoegen met de aangeboden som, omdat hij bevreesd is in de kosten veroordeeld te worden.

In dezen toestand, die voor beide partijen ongezond is, kan verbetering gebracht worden door het proces te zuiveren van alle noodelooze en dure formaliteiten en door de vraag of de titel rechtsgeldig is niet meer — zooals thans geschiedt — voor iederen kadastralen eigenaar afzonderlijk bij interlocutoir vonnis te laten beslissen, maar bij één vonnis, dat betrekking heeft op de geheele onteigening.

De kosten worden dan lager en behoeven de partijen niet meer af te schrikken om den rechtsweg te bewandelen, wat tengevolge zal hebben, dat zij bij aanbod en vraag zuiverder tegen over elkaar zullen staan.

---

1) Thorbecke t. a. p. blz. 27.

2) *Dat er soms, ondanks* de verkorte procedure, nog genuimen tijd kan verloopen, alvorens de onteigening wordt uitgesproken, blijkt uit het onteigeningsproces vermeld in het W. v. h. R. n°. 9257 van 24 Jan. 1912. Men vindt daar de volgende data:

11 April 1911: interlocutoir vonnis rb. Alkmaar,
22 Juni „ : eindvonnis rb. Alkmaar,
16 Aug. „ : arrest H. R. Zaak teruggewezen naar rb. Alkmaar,
12 Oct. „ : vonnis rb. Alkmaar,
10 Nov. „ : arrest H. R.

De nieuwe regeling in art. 38 e.v. van het ontwerp opgenomen, is in hoofdzaak de volgende:

In plaats van met eene dagvaarding der kadastrale eigenaars, begint het onteigeningsproces met een verzoekschrift tot executoir-verklaring der onteigening.

De ondernemer dient dit verzoekschrift in bij de rechtbank, onder wier rechtsgebied de perceelen en perceelsgedeelten zijn gelegen, betreffende welke de executoir-verklaring wordt verlangd. Zijn die perceelen en perceelsgedeelten in meer dan één arrondissement gelegen, dan is de rechtbank, onder wier rechtsgebied het grootste aantal daarvan is gelegen, bevoegd.

Is die rechtbank niet aan te wijzen, het getal kan b. v. voor de twee, die in aanmerking komen, gelijk zijn, dan is de keuze aan den ondernemer. De onteigeningszaken zullen dus niet meer, zooals thans geschiedt, door verschillende colleges behandeld worden, maar door één.

Bij zijn verzoekschrift legt de ondernemer over:

1°. de Staatscouranten, waarin het «onteigeningsbesluit» het «aanwijzingsbesluit» en de bekendmakingen bij de O. W. voorgeschreven, voor zoover deze vereischt waren, zijn opgenomen,

2°. een bewijs, door den betrokken burgemeester afgegeven, dat de termijnen van nederlegging der stukken zijn in acht genomen.

Het Openbaar Ministerie bij de rechtbank doet van het verzoekschrift mededeeling in de Staatscourant en in één of meer nieuwsbladen door de rechtbank aan te wijzen. Daarbij wordt een termijn gesteld van minstens vier weken, binnen welken bezwaren tegen de executoirverklaring kunnen worden ingediend bij den rechter-commissaris, dien de rechtbank voor de behandeling der onteigeningszaken aanwijst.

Wie meent, dat zijne belangen door de informeele tot standkoming van den onteigeningstitel zijn geschaad, kan bij eenvoudig bezwaarschrift, zonder dat procureurstelling noodig is, zijn grieven ter kennis van de rechtbank brengen.

Nadat de bezwaarschriften gedurende acht dagen ter inzage hebben gelegen, brengt de rechtercommissaris op een door de rechtbank te bepalen zittingsdag rapport daarover uit.

Wenscht de ondernemer of een der personen, die een bezwaarschrift indienden, op die zitting conclusie te nemen, dan bestaat daartoe gelegenheid. In dat geval zal een procureur zijn te stellen. Pleidooien kunnen mede op die zitting gehouden worden.

Is de rechtbank, naar haar oordeel, voldoende ingelicht, dan beslist zij op het verzoekschrift zonder verdere formaliteiten; wenscht zij nadere voorlichting dan kan er nog getuigenverhoor plaats vinden.

In vier gevallen zal de rechtbank op het verzoekschrift afwijzend hebben te beschikken:

1°. wanneer de ondernemer de stukken, die tot staving van zijn verzoek vereischt zijn, niet heeft overgelegd,

2°. wanneer het verzoekschrift later dan één jaar nà den datum der Staatscourant, waarin het «aanwijzingsbesluit" is geplaatst, is ingediend,

3°. wanneer de in het verzoekschrift genoemde zaken niet in het «aanwijzingsbesluit" zijn vermeld,

4°. wanneer het blijken mocht, dat de ten aanzien van de totstandkoming der «onteigeningsbesluiten» en «aanwijzingsbesluiten» voorgeschreven formaliteiten niet zijn vervuld.

De grenzen van het geding zijn hiermede aangewezen. Zijn die gevallen niet aanwezig, dan behoort de executoirverklaring van den titel te worden uitgesproken.

Het eenige rechtsmiddel, dat tegen het vonnis der rechtbank openstaat, is cassatie. (art. 45 ontwerp).

De vragen, die aan het oordeel van den rechter zijn onderworpen, zijn van zeer eenvoudigen aard, hooger beroep kan daarom zonder bezwaar uitgeschakeld worden. Voor het cassatieproces gelden even als voor het proces bij de rechtbank bijzondere van de gewone regelen afwijkende bepalingen, waardoor eene spoedige beslissing verzekerd wordt.

Op één daarvan, in art. 46, laatste lid, van het ontwerp vermeld, wordt hier bijzonder de aandacht gevestigd. Is er cassatie ingesteld, dan is de beslissing van den hoogen raad in ieder geval eene eindbeslissing. De uitspraak van den rechter wordt n.l. òf bevestigd, hetzij met overneming, hetzij met verbetering der gronden, òf geheel of gedeeltelijk vernietigd, waarna de hooge raad uitspraak doet, zooals de rechter had behooren te doen [1]).

Evenals bij het interlocutoir vonnis, in art. 27 O. W. bedoeld, worden bij het onteigeningsvonnis — met welken naam het ontwerp het vonnis of arrest, waarbij de onteigeningstitel executoir is verklaard, aanduidt — de deskundigen benoemd, door wie de schadeloosstelling zal worden bepaald. De taak van deze deskundigen is evenwel in het ontwerp anders dan in de O. W.

Volgens de O. W. stelt de rechter de schadeloosstellingen vast, nadat de deskundigen hem daarbij van advies hebben gediend. Hij kan hun advies volgen, maar is daartoe niet verplicht.

In het ontwerp wordt de taak van den rechter door de deskundigen vervuld. Zij schatten en stellen tevens vast, aan wie een schadeloosstelling toekomt en welk bedrag behoort te worden uitbetaald. Nemen de belanghebbenden

---

1) Zie art. 243 ontwerp Loeff: Wetboek van Administratieve Rechtsvordering.

met de uitspraak van de commissie geen genoegen, dan treedt de rechter op en beslist het geschil.

Men vindt eene dergelijke regeling in de Tiendwet 1907, Stbl. 222 (art. 49 e. v.).

Zij heeft het voordeel eenvoudiger te zijn dan de thans bestaande en is practischer, omdat de vragen, die bij de schatting ter sprake komen, bijna uitsluitend van technischen en niet van rechtskundigen aard zijn.

Een commissie van met zorg gekozen deskundigen zal die vragen beter kunnen beantwoorden dan de rechter.

Iedere commissie bestaat uit minstens drie leden en even zooveel plaatsvervangers. Of er met één commissie kan worden volstaan, beslist de rechter. Als waarborg voor een juiste schatting dient het voorschrift, dat de rechter-commissaris op de werkzaamheden der commissie toezicht uitoefent. Hij verstrekt aan de commissie de noodige bescheiden, kaarten en schattingslijsten en woont de bijeenkomsten der commissie, voor zoover hij dit noodig oordeelt, bij. Komt er door overlijden of andere omstandigheden eene vacature, dan vult hij deze aan. De personen, die eene schadeloosstelling reclameeren, doen hem daarvan mededeeling. Voortdurend is er voeling tusschen de rechtelijke autoriteit en de commissie; aan voorlichting zal het de laatste dus niet behoeven te ontbreken.

Is de schatting geschied, dan ontvangen de rechter-commissaris en de ondernemer ieder een schattingslijst met memorie van toelichting. De personen, aan wie eene schadeloosstelling werd toegekend, krijgen een uittreksel, dat de beslissing, die voor hen van belang is, bevat. Bovendien worden de schattingslijsten op de gemeentesecretarie ter inzage nedergelegd, waarvan in één of meer door den rechter-commissaris aan te wijzen nieuwsbladen aankondiging geschiedt.

Die aankondiging wordt tweemaal herhaald. Binnen 45 dagen nà den dag, waarop de aankondiging voor het eerst plaats vond, kunnen de belanghebbenden tegen de schatting der commissie opkomen bij het Gerechtshof, dat in het geschil een eindbeslissing geeft, waartegen uitsluitend de voorziening, bedoeld in art. 98 der wet op de rechterlijke organisatie, toegelaten is.

§ 10. Minnelijke overeenkomsten.

Het voorschrift van art. 17, eerste lid, O. W., dat de ondernemer, alvorens hij den rechtsweg inslaat, pogingen moet aanwenden om bij overeenkomst den eigendom van de te onteigenen zaken te verkrijgen, is in het ontwerp niet overgenomen, omdat deze bepaling, bij gebreke van eene nadere aanduiding op welke wijze die poging behoort te geschieden, weinig waarde heeft en aan den ondernemer zonder bezwaar de vrijheid kan gelaten worden om te beslissen, of hij een aanbod zal doen, dan wel de schadeloosstelling door de schattingscommissie zal laten vaststellen.

Gaat de ondernemer eene overeenkomst aan met den eigenaar van een in het «aanwijzingsbesluit» opgenomen zaak, dan zal hij, om de volledige beschikking daarover te verkrijgen, ook een regeling moeten treffen met de derde belanghebbenden, die een recht op schadeloosstelling kunnen doen gelden.

Voor de belangen van deze laatsten wordt gewaakt in art. 35 e. v. van het ontwerp, waarbij bepaald is, dat van de tot stand koming van overeenkomsten openbare aankondiging wordt gedaan. Daardoor worden de personen, die bij de regeling mochten vergeten zijn, alsnog in de gelegenheid gesteld om hunne aanspraken geldend te maken. Zij hebben dan een termijn van dertig dagen, binnen welken zij van den ondernemer de schadeloosstelling, waarop zij aanspraak maken, kunnen vorderen. Is deze niet bereid om hunne rechten te erkennen, of wordt over het bedrag

der schadeloosstelling geen overeenstemming verkregen, dan is een onteigeningsproces noodig, en kan de ondernemer over de zaak, die hem bij overeenkomst werd overgedragen, slechts beschikken met inachtneming van de rechten, waarover geschil is.

Is binnen den termijn van dertig dagen geen exploit uitgebracht, of is de ondernemer na het uitbrengen daarvan er in geslaagd om met de derde belanghebbenden alsnog eene regeling te treffen, waarbij zij van hun rechten afstand doen, dan wordt de zaak, bij de minnelijke overeenkomst verkregen, beschouwd als in bezitte zijn genomen krachtens een onteigeningsvonnis en kan de ondernemer er volledig over beschikken. (Zie art. 37 in verband met art. 82 ontwerp).

Het aan de tegenwoordige regeling verbonden bezwaar, dat de ondernemer bij overeenkomsten met den eigenaar nooit de zekerheid krijgt, dat het overgedragen goed vrij van zakelijke rechten is, wordt hiermede ondervangen.

Thorbecke [1]) wenscht de derde belanghebbenden nà het verloopen van den fatalen termijn, waardoor hun recht komt te vervallen, nog ontvankelijk te doen verklaren in eene vordering tot schadevergoeding tegen den ondernemer. Het ontwerp opent daartoe de gelegenheid niet. De publiciteit aan de onteigening gegeven stelt iedereen voldoende in staat om met zijn eischen tijdig voor den dag te komen. Verzuimt men dat te doen, dan is er niets onbillijks in, dat als straf voor die nalatigheid de aanspraak op vergoeding verloren gaat.

§ 11. De grenzen der Schadeloosstelling.

De bekende strijdvraag of in de artikelen 40 en 41 O. W. de kring is getrokken, binnen welken de schadeloosstelling aan de eigenaars en derde belanghebbenden toe te kennen behoort te blijven, wordt in de laatste jaren door den

1) Thorbecke t. a. p. blz. 133.

hoogen raad in een vrijwel constante jurisprudentie ontkennend beantwoord.

De hooge raad neemt aan, dat in die artikelen wel regels zijn vervat, die bij de waardeering van de schade de deskundigen en den rechter moeten leiden, maar dat deze niet de eenige zijn. Bij de wet is gehuldigd het beginsel eener volledige schadevergoeding en deze behoort in den meest ruimen zin te worden toegekend [1]).

Behalve op de waarde van het goed en de waardevermindering van de niet-onteigende goederen is daarom ook te letten op de zgn. persoonlijke schade door de onteigenden te lijden: verhuiskosten, verlies van stand en cliënteele, schade door stilstand van het bedrijf, kosten van inrichting van een nieuw gebouw, overdrachtskosten bij aankoop van zoodanig gebouw, renteverlies, kosten van wederbelegging van kapitaal enz.

Van de grondgedachte in de beslissingen, waarbij met de bovengenoemde factoren rekening wordt gehouden, vervat, dat de onteigende zich door de schadeloosstelling zooveel mogelijk in een gelijken economischen toestand moet kunnen brengen als in dien, waarin hij vóór de onteigening verkeerde [2]), wordt ook in het ontwerp uitgegaan.

Niet omdat onteigening zonder volledige schadeloosstelling niet denkbaar zou zijn — in abstracto heeft de Staat de bevoegdheid om ook zonder schadeloosstelling te onteigenen — maar omdat onteigening, zonder dat de onteigende volledig schadeloos gesteld wordt voor het daardoor voor hem ontstaande vermogensnadeel, in strijd zou zijn met de billijkheid [3]).

---

1) Zie o. a. arrest Hooge Raad 5 December 1904 W. v. h. R. nº. 8151.

2) Conclusie Adv. Gen. H. R. 15 Juli 1910 W. v. h. R. nº. 9053.

3) „Elke onteigening zonder schadeloosstelling is eene daad in strijd „niet met de „heiligheid van den eigendom" maar met het tiende gebod „en met de goede trouw van den wetgever." Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman: Onze Constitutie blz. 322.

Wie door de overheid in het algemeen belang tot een bijzonder offer gedwongen wordt, dat door toevallige omstandigheden niet van anderen gevergd wordt, mag den eisch stellen, dat de daardoor veroorzaakte schade volledig worde vergoed. Werd aan dien eisch niet voldaan, dan zou gezondigd worden tegen den regel, dat de lasten, die de overheid aan de onderdanen oplegt, zoo gelijkmatig mogelijk behooren te worden verdeeld, terwijl bovendien het doel der onteigening zou worden voorbijgestreefd. Dat doel toch is uitsluitend den ondernemer in het bezit te stellen van een bepaald vermogensobject, dat hij in het algemeen belang noodig heeft. Door den onteigende in het bezit van dat object te laten, zou het algemeen belang geschaad worden; daarmede behoeft echter geen vermogensbenadeeling van den onteigende gepaard te gaan, immers om verrijking van den ondernemer ten koste van anderen is het niet te doen; het algemeen belang wordt dan ook door eene compensatie, waarbij het verbroken evenwicht hersteld wordt, niet geschaad.

Stelt men den eisch, dat bij onteigening *volledige schadeloosstelling* behoort te worden toegekend, dan is het duidelijk, dat met de artikelen 92 e. v. O. W., die haar ontstaan aan den woningwetgever te danken hebben, geen instemming kan worden verleend.

Twee bezwaren rijzen in hoofdzaak tegen de in die artikelen vervatte regeling.

Het eerste is, dat daardoor het meten met tweeërlei maatstaf, naar gelang van het doel, dat met de onteigening beoogd wordt, mogelijk is geworden.

Geschiedt de onteigening in het belang der volkshuisvesting, dan gelden voor de berekening der schadeloosstelling andere regels dan bij onteigening voor een ander doel toepasselijk zijn [1]).

1) De regeering erkende dit in de toelichting op art. 96. „Blijkt niet-

Er is daarmede een rechtsongelijkheid geschapen, die met geen enkel deugdelijk motief te verdedigen is. Het geval kan zich nu voordoen, dat de eigenaren van aan elkaar grenzende perceelen van gelijke waarde, waarvan het eene voor den aanleg van een spoorweg en het andere voor de uitvoering van een uitbreidingsplan, vastgesteld in verband met § 6 der Woningwet, noodig is, verschillende schadeloosstellingen krijgen. Toevallige omstandigheden zullen dan beslissen, wie van de twee in de gunstigste conditie zal komen.

Het tweede en ernstigste bezwaar is, dat bij de onteigening in het belang van de volkshuisvesting tot werkelijke waarde wordt verklaard, wat slechts eene fictieve waarde is.

Gevraagd wordt niet naar de factoren, die de waarde van een goed in gewone omstandigheden bepalen, maar welke som het goed had kunnen opbrengen, indien al de onteigende goederen in een bepaald tijdvak, dat reeds geruimen tijd vòòr de onteigening kan zijn geëindigd, ten verkoop waren aangeboden.

Door de vergoeding op die wijze te berekenen zal in vele gevallen het bedrag, dat toegekend wordt, ver beneden het bedrag der geleden schade zijn. De onteigenden mogen zich dan troosten met de gedachte, dat zij voor een goed doel van sociaal belang een offer brengen, maar daarmede wordt de onbillijkheid, die in deze wijze van berekening ligt, niet weggenomen.

Ook art. 93 O. W. kan aanleiding geven tot groote willekeur, zelfs indien men aanneemt, dat de overheid geen gebruik zal maken van het voor de hand liggende middel om door onbewoonbaar verklaring de onteigeningsprijzen

---

„temin ten slotte, dat de eigenaars van het onteigend goed zich noodeloos „van hun bezit zagen beroofd — *en wel tegen geringere vergoeding dan bij „onteigening in gewone gevallen* — dan is eenige tegemoetkoming wegens „deze stoornis gerechtvaardigd." Boissevain t. a. p. blz. 221.

zooveel mogelijk te drukken [1]). Immers, als er groote woningnood is, kan men in den eersten tijd de ontruiming van de onbewoonbaar verklaarde woningen niet verwachten. Dergelijke woningen kunnen dus nog huur blijven opbrengen. Toch moet de rechter de waarde als woning geheel verwaarloozen.

Tot welke onbillijkheden deze regeling kan leiden, werd door Jhr. Mr. Dr. B. de Jong van Beek en Donk [2]) uitvoerig aangetoond.

Voorop stellende, dat de wet niet kan vaststellen, wat de ruilwaarde is, tenzij de wet ook de vrijheid van vraag en aanbod aan banden legt, is zijne conclusie, dat de wetgever zich te bepalen heeft tot het voorschrift, dat de werkelijke waarde behoort vergoed te worden, zonder omschrijving wat als werkelijke waarde zal worden aangemerkt.

Is die werkelijke waarde tengevolge van het vrije ruilverkeer te hoog gestegen, dan is, naar de meening van den heer de Jong van Beek en Donk, de eenige oplossing, dat door overheids bemoeiing, of door wetsbepalingen op die te hooge ruilwaarde een nederdrukkende invloed wordt uitgeoefend.

Door Mr. S. van Houten werd destijds een voorstel met een dergelijke strekking gedaan. Volgens zijn ontwerp van wet tot uitbreiding en nadere regeling van het recht van onteigening ten algemeenen nutte door gemeentebesturen [3]) zou de schadeloosstelling bij onteigening in de gevallen, bij dat ontwerp bedoeld, bedragen het veertigvoud van de

---

1) Herinnerd wordt aan de onbewoonbaarverklaring van perceelen in het Uilenburgkwartier te Amsterdam, in verband met de plannen tot onteigening van dat kwartier.

2) „Praktijk der Woningwet". Acad. Proefschr. Leiden 1909. Zie ook over de regeling der onteigening ingevolge de Woningwet: Mr. A. van Gijn, „Het ontwerp-woningwet" in „de Economist", 1900. 1e dl., blz. 169 e. v.

3) Zie blz. 60. Door de ontbinding der Tweede Kamer kwam het ontwerp, dat in het zittingsjaar 1892—1893 in gewijzigde lezing op nieuw was aangeboden, te vervallen.

belastbare opbrengst volgens de schatting voor de heffing der grondbelasting, of, zoo deze niet in de kadastrale leggers is opgenomen, of nog geregeld of opnieuw geregeld moet worden, van de belastbare opbrengst van met de onteigende gelijkstaande eigendommen, een en ander, zoo daartoe termen zijn, verhoogd:

1°. met de waarde van te velde staande vruchten en houtgewas,

2°. met de waarde van veen, klei en delfstoffen, op of in het onteigende voorhanden, en waarvan de verwijdering kan plaats hebben zonder de zuivere pacht- of huurwaarde te verminderen,

3°. met de kosten, welke nà het doen der schatting voor de heffing der grondbelasting aan het onteigende zijn besteed, voor zoover zij eene blijvende vermeerdering zijner waarde hebben teweeggebracht. (art. 7 Ontwerp).

In de Memorie van Toelichting wordt hierover het volgende medegedeeld:

«Dit artikel (art. 7) bevat eene regeling der schadeloosstelling, welke medebrengt, dat de zonder toedoen van den bezitter ontstaande waardevermeerdering der volgens deze wet voor onteigening of naasting van wege de gemeente vatbare eigendommen, na de invoering dezer wet bij onteigening niet vergoed behoeft te worden. Aan de rijzing van de waarde der eigendommen wordt door de mogelijkheid van die onteigening of naasting vanwege de gemeente eene grens gesteld, op gelijke wijze als bijvoorbeeld met spoorwegen het geval is, welker waarde niet belangrijk stijgen kan boven de som, voor welke volgens de concessie of volgens artikel 41 der wet omtrent het gebruik der spoorwegen naasting kan plaats hebben.»

Als overgangsmaatregel bepaalde het ontwerp (art. 8), dat binnen zes maanden na het in werking treden van de wet ieder aangeslagene in de grondbelasting, die meende dat

de werkelijke waarde van eenig perceel, waarvoor hij aangeslagen was, ongerekend de verhoogingen in art. 7 bedoeld, meer bedroeg dan het veertigvoud van de belastbare opbrengst, volgens de schatting voor de heffing der grondbelasting, bevoegd zou zijn om het bedrag op te geven, waarmede die waarde naar zijn schatting dit veertigvoud overtrof. Bij onteigening zou dan die opgegeven waarde in de plaats van het veertigvoud der belastbare opbrengst treden, « ten ware mocht blijken, dat de opgegeven waarde « slechts denkbeeldig is, of de opgave slechts geschied is « om de werking dezer wet te belemmeren.»

Tegen het op die wijze verwezenlijken van het denkbeeld, dat de grondrente (in economischen zin) een element bij de verdeeling der rijkdommen is, naar welks vermindering de wetgeving mag en moet streven, had men in de Tweede Kamer ernstige bedenking. Ook meende men, dat de wijze, waarop krachtens het ontwerp het zgn. « unearned increment » aan den eigenaar zou worden ontnomen, onstelselmatig was. Immers, de nieuwe berekening der schadeloosstelling zou niet in het algemeen bij onteigening worden toegepast, maar alleen bij onteigening ten behoeve van de in het ontwerp aangegeven doeleinden.

« Bij sommige onteigeningen — aldus het voorloopig « verslag, gewijzigd ontwerp, blz. 4 — blijft men dus het « recht van den eigenaar op het natuurlijk accres erkennen, « bij andere niet. Ook zal dit accres niet aan alle grond- « eigenaars worden ontnomen, gelijk logisch zou voort- « vloeien uit de algemeene stellingen van den voorsteller, « maar alleen aan die, welke krachtens dit ontwerp worden « onteigend; aan alle andere niet. Nu is wel is waar in « abstracto ieder eigendom, waar ook gelegen, blootgesteld « aan de kans van onteigening, maar voor vele gronden is « die kans zoo gering, dat men deze veilig als niet bestaande « mag aanmerken.

« De verkoopprijs van sommige eigendommen zal dus

« gedrukt worden door de mogelijkheid van onteigening « tegen de in art. 7. bepaalde, slechts gedeeltelijke, schade- « loosstelling, die van andere zal kunnen rijzen met het « natuurlijk accres.

« De werking van het vooropgesteld beginsel is op die « wijze in het ontwerp geheel sporadisch en van het toeval « afhankelijk".

Men kan den ernst van dit bezwaar moeilijk ontkennen, ook al schaart men zich aan de zijde van den ontwerper, waar hij de leer verkondigt, dat het volstrekt niet noodig, zelfs in geen enkel opzicht te billijken is om eene inrichting van het recht te behouden, die den grond tot het voorwerp maakt van speculatiën van kapitalisten, en zulks te minder, omdat die speculatiën veelal rechtstreeks gericht zijn tegen het hoogste volksbelang ten aanzien van het gebruik van het grondgebied — dat in de eerste plaats dient, om aan de bevolking gelegenheid te geven te wonen en te werken — en de strekking hebben de woningen en arbeidsgelegenheden duurder, schaarscher en slechter te maken. (memorie van toelichting, eerste ontwerp, blz. 3).

Zoekt men echter de oplossing van het probleem, dat hier naar voren komt, in wijziging der onteigeningswet, dan worden de moeilijkheden slechts verplaatst; een regeling van de schadeloosstelling, als Mr. van Houten wenscht, zou een nieuw onrecht scheppen, waarvan de schadelijke gevolgen niet te overzien zijn.

Verwezenlijking van zijn denkbeeld om een à priori vaststaande berekening voor waardebepaling bij onteigening vast te stellen, kan dan ook niet worden aanbevolen [1]).

---

1) In verband met het ontwerp Van Houten verdient het vraagstuk van den „Wertzuwachssteuer" de aandacht. Ook door een ruimere toepassing van het onteigeningsrecht, waardoor de gemeenschap zich de „unearned increment" voor de toekomst verzekert, zouden de nadeelen van het tegenwoordige eigendomsstelsel in vele gevallen kunnen weggenomen worden. Een gemeentebestuur, dat toekomstigen bouwgrond onteigent vóór de

§ 12. De bestanddeelen der schadeloosstelling.

Volgens het hierbij aangeboden ontwerp bestaat de schadeloosstelling uit twee bestanddeelen:

1°. de waarde der onteigende zaak,

2°. het vermogensnadeel, dat door de onteigening wordt toegebracht, voor zoover dit niet in de waarde der onteigende zaak is uitgedrukt.

Een onderscheiding in geleden verlies en gederfde winst, als in het burgerlijk recht, (artikel 1282 B. W.), die practisch tot hetzelfde resultaat zou leiden, is hier minder gewenscht, omdat bij onteigening de grenzen van deze twee bestanddeelen niet zoo gemakkelijk zijn aan te geven, als bij verbindtenissen.

Bij onteigening is de gederfde winst dikwijls reeds begrepen in de waarde van het goed; bij gronden, die voor bouwterrein in aanmerking komen, zal dit b.v. herhaaldelijk het geval zijn. Verkieselijker is het daarom eerst de waarde der zaak te berekenen, en daarna de vermogensschade, die uit andere hoofde dan door het verlies der zaak wordt geleden, te schatten. Men krijgt op die wijze een juister beeld van de samenstelling der schadeloosstelling.

Wat onder de waarde der onteigende zaak is te verstaan wordt in het ontwerp niet omschreven, omdat hier slechts van één waarde-begrip sprake kan zijn: « de gemeene of markt-« waarde, in de economische wetenschap marktprijs genoemd,

---

speculanten zich er van meester hebben gemaakt, en dien grond exploiteert, niet om voordeel voor de gemeentekas te behalen, maar om de uitbreiding der gemeente te vergemakkelijken, bevordert eene regelmatige stadsuitbreiding in belangrijke mate.

« de geldsom, die in het vrije ruilverkeer voor de zaak is « te bedingen » [1]).

Alleen die waarde komt in aanmerking. Omschrijvingen als: werkelijke, reëele, betrekkelijke, objectieve, subjectieve of toekomstige waarde stichten slechts verwarring en behooren vermeden te worden.

Op welke wijze de waarde te berekenen is, wordt in het ontwerp niet nader aangegeven. Waar elders in de wet sprake is van de waarde eener zaak (zie o.a. de artikelen 395, 449, 657, 762, 845, 968, 1648, 1915, 1933, 1979 B.W) heeft zich het gemis aan voorschriften daaromtrent nimmer doen gevoelen; aangenomen kan dus worden, dat ook bij onteigening, indien, zooals in het ontwerp geschiedt, de waarde geheel los van de andere bestanddeelen der schadeloosstelling beschouwd wordt, de berekening daarvan geen onoverkomelijke moeilijkheden zal opleveren.

Het generaliseerend voorschrijven op welke factoren de schatters moeten letten, zou trouwens een ongunstigen invloed uitoefenen op de zuiverheid der schatting, omdat zich bij iedere onteigening nieuwe gezichtspunten voordoen, die onmogelijk te voren kunnen worden voorzien.

Een algemeene maatstaf kan niet worden aangelegd; of er, om slechts enkele voorbeelden te noemen, gelet moet worden op de tegenwoordige of toekomstige bestemming van het goed, op de ligging ervan, op de opbrengst in natura, op de huursom, op den koopprijs, die er door den onteigende destijds voor betaald werd, of op dien, waarvoor gelijksoortige gronden gekocht kunnen worden, dient in elk geval afzonderlijk te worden overwogen. Factoren, die in het eene geval den doorslag geven, zullen misschien in een ander geval niet in aanmerking komen. Alles hangt in deze af van de appreciatie der omstandigheden.

---

1) Mr. H. L. Drucker: De schadeloosstelling des eigenaars in geval van onteigening. Rechtsgel. Magazijn 1886, blz. 196.

Daardoor wordt uit den aard der zaak veel overgelaten aan de subjectieve meening van de schatters en den rechter, maar daarin schuilt geen gevaar. Wat Prof. Molengraaff opmerkt bij zijn beschouwingen over de oneerlijke concurrentie voor het forum van den Nederlandschen rechter [1]) geldt ook hier:

«Een wetgeving, die niets aan den rechter overlaat, is «nu eenmaal niet denkbaar, slechts bij doodend formalisme «ware zij mogelijk; zoolang men aan de aequitas, de bona «fides nog een bescheiden invloed op het rechtsleven wil «gunnen, zoolang het maatschappelijk verkeer, 's menschen «doen en laten, niet aan absolute regels kan worden ge«bonden, zal ook in tal van zaken het arbitrium des «rechters de beslissing moeten geven.»

Is de waarde der te onteigenen zaak bepaald, dan rest de beantwoording van de vraag, of boven het bedrag, dat die waarde vertegenwoordigt, nog eene vergoeding behoort te worden toegekend als bedoeld in art. 68, 2° van het ontwerp.

Niet altijd zal daarvoor aanleiding zijn.

In sommige gevallen toch kan de schadeloosstelling door de uitkeering van het waardebedrag volledig zijn.

Een rentenier b.v. zal, als hem bij onteigening van een zijner huizen, die hij als verhuurder exploiteert, de waarde daarvan wordt vergoed, in inkomsten niet achteruit behoeven te gaan.

Belegt hij het hem toegekende bedrag in effecten, dan kan hij een gelijke rente, als hij van zijn in het huis gestoken kapitaal trok, kweeken.

Is daarentegen de huiseigenaar tevens timmerman en onderhoudt hij zijn huizen zelf, dan is het waardebedrag als schadeloosstelling onvoldoende. Door de huizen zelf te onderhouden, wat hem minder kost dan den eigenaar-

1) Rechtsgel. Magazijn 1887, blz. 393.

rentenier, maakt hij een hoogere rente dan deze. Om dus finantieel niet achternit te gaan zal hij genoodzaakt zijn om zijn geld weer in huizen te beleggen.

In dit geval kan er alzoo een motief zijn om boven de waarde van het huis eene bijzondere vergoeding toe te kennen voor de wederbelegging van het kapitaal in gelijksoortige zaken als de onteigende [1]).

Op blz. 78 werden van dergelijke gevallen, waarin het persoonlijk element bij de schadeloosstelling een rol vervult, eenige voorbeelden gegeven, die uit den aard der zaak voor uitbreiding vatbaar zijn.

Of en in hoeverre de eischen, die te dien aanzien bij onteigening gesteld worden, gerechtvaardigd zijn, zal in ieder bijzonder geval behooren te worden overwogen.

Eene opsomming in de wet van de elementen, waarmede wèl en van die, waarmede niet rekening is te houden, zou onvolledig zijn en behoort daarom te worden vermeden.

Eén der belangrijkste factoren der schadeloosstelling zal steeds zijn de waardevermindering van het overblijvende gedeelte (art. 41 O. W.), die Prof. Drucker [2]) afgescheiden van de z.g.n. persoonlijke schade wenscht geschat te zien.

Er is natuurlijk in de praktijk geen bezwaar tegen een dergelijke splitsing; de vraag rijst evenwel, of zij wel noodig is.

De waardevermindering toch van het overblijvende gedeelte is evenzeer een persoonlijke factor als de andere schade-elementen, die naast de waarde van het onteigende in aanmerking komen. De onteigende lijdt de daaruit voortvloeiende schade in eene bepaalde qualiteit, n.l. in die van eigenaar van het niet voor de onteigening noodige terrein. De depreciatie daarvan is niet algemeen, maar bestaat

---

1) Zie in dezen zin het vonnis der rechtbank te Amsterdam, dd. 6 Juni 1910. W. v. h. R. 9007.

2) t. a. p., blz. 211.

alleen voor hem. Een bijzondere vermelding in de wet, dat de schatters ook daarop hebben te letten, is dus feitelijk overbodig.

§ 13. Werken in verband met de onteigening.

Ten aanzien van de vraag, of onder de woorden «noodzakelijk gevolg» in art. 41 O. W. ook begrepen zijn de meer verwijderde of middellijke gevolgen der onteigening, bestaan in hoofdzaak de volgende vier meeningen:

1°. Alleen de schade, die *door de onteigening*, door de ontneming van den eigendom als zoodanig, veroorzaakt wordt, mag in aanmerking komen [1]).

2°. Tusschen de onteigening zelve en het werk, waarvoor zij geschiedt, bestaat een onafscheidelijk verband; de schade, welke een noodzakelijk gevolg van den aanleg van dat werk is, moet worden beschouwd als een bestanddeel der door de onteigening zelve toegebrachte schade en behoort dus bij de berekening der schadeloosstelling in aanmerking te worden genomen [2]).

3°. Niet alleen onteigening en aanleg van het werk zijn onafscheidelijk, maar ook onteigening en exploitatie van het werk. Ook met die exploitatie behoort bij de vaststelling der schadevergoeding rekening te worden gehouden [3]).

---

1) Thorbecke t. a. p. blz. 218.
Mr. J. van Woudenberg Hamstra: Toerekening van voordeel bij schadevergoeding, Acad. Proefschr. Amsterdam 1904 blz. 86.

2) Aldus de vaste jurisprudentie. Zie o. a. H. R. 8 Juni 1906 W. v. h. R. 8388.

3) Zie o. a. Conclusie Adv. Gen., H. R. arrest 24 December 1906 W. v. h. R. 8475 en arrest H. R. 7 Juni 1898 W. v. h. R. 7136.

4°. Bij de toemeting der schadeloosstelling is alleen te letten op den *algemeenen aard* van het werk.

Niet voor alle schade uit het werk voortvloeiende behoort de gedeeltelijk onteigende geindemniseerd te worden, maar alleen voor die, welke in causaal verband staat tot de onteigening [1]).

Van deze meeningen komt mij de eerste alleen juist voor.

De taak van den onteigeningswetgever behoort zich te bepalen tot het stellen van regelen betreffende de onteigening, zonder meer. Breidt men die taak uit door in de onteigeningswet ook voorschriften op te nemen betreffende de vergoeding van schade, die een gevolg is, niet van de onteigening, maar van den aanleg of van de exploitatie van werken, die de ondernemer zal tot stand brengen, dan komt men op een geheel ander terrein, en begaat men een groote onbillijkheid tegenover de personen, die niet door de onteigening getroffen worden.

Zonder twijfel kan de aanleg of de exploitatie van een werk, waarvoor onteigend wordt, ernstige schade toebrengen aan den eigenaar van het overblijvende gedeelte; een hooge spoordijk op het onteigende terrein aangelegd zal b.v. de waarde van het overblijvende als bouwgrond sterk verminderen, en ook de exploitatie van den spoorweg kan, als er b.v. een bleekerij gedeeltelijk onteigend wordt, hoogst nadeelig zijn.

Maar die schade lijden ook de eigenaren van aan den spoorweg grenzende perceelen, die niet bij de onteigening betrokken zijn, en met hen houdt de onteigeningswet geen rekening [2]).

---

1) Drucker t. a. p. blz. 219, 221.

2) Blijkens het voorloopig verslag der Eerste Kamer, Staatsbegrooting 1898/99, Hoofdstuk IV, wordt behoefte gevoeld aan eene regeling, betreffende de vergoeding van schade, die door den aanleg of het gebruik van werken

Men komt op die wijze tot een meten met twee maten, dat niet sterk genoeg kan worden afgekeurd.

Afgezien van dit principieele bezwaar, leidt de aanneming van het beginsel, dat het werk, waarvoor onteigend wordt, bij de schadeberekening invloed mag uitoefenen, in de praktijk tot groote moeielijkheden.

Bij de bepaling van den omvang der schade, die door het werk veroorzaakt zal worden, tast men geheel in het duister. De beteekenis der werken kan beoordeeld worden naar de plannen, die ter visie hebben gelegen, maar wie zal den ondernemer beletten om later een geheele wijziging daarin te brengen! Wordt een à niveau geprojecteerde spoorweg later verhoogd, dan zal misschien de uitgekeerde vergoeding, die berekend was op eene laag gelegen lijn, onvoldoende zijn; wordt de trekkracht in plaats van stoom: electriciteit, dan zou zij omgekeerd weer te hoog kunnen zijn.

Billijkheidshalve zou dan eene herziening der schadeloosstelling moeten volgen. De bezwaren, daar aan verbonden, zijn evenwel niet gering te achten.

Let men bij de schaderegeling op de waardevermindering van het overblijvend gedeelte, die van het werk het gevolg zal zijn, dan ontkomt men niet aan de consequentie, dat dan ook de *waardevermeerdering* door het werk gewicht in de schaal dient te leggen.

Door den tegenwoordigen Minister van Waterstaat wordt die consequentie blijkbaar aanvaard. In een schrijven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken betreffende eene herziening der Onteigeningswet [1]) wordt n.l. de wenschelijkheid betoogd om bij de berekening der schadeloosstelling ten opzichte van het in art. 41 O. W. bedoelde niet ont-

---

ontstaat. Mocht men eene dergelijke regeling wenschen in te voeren, dan zal dit bij eene speciale wet dienen te geschieden. Ook zonder onteigening toch kan die schade ontstaan.

1) In uittreksel opgenomen in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 19 Februari 1911.

eigend goed behalve de door het werk veroorzaakte waardevermindering ook de daaruit voortvloeiende waardevermeerdering in aanmerking te brengen.

Voor eene regeling van deze materie worden daarbij de volgende hoofdpunten aangegeven:

«1°. Voorop sta, dat slechts de *onmiddellijke* waardevermeerdering in aanmerking zal mogen komen, d. i. die, welke op het oogenblik der onteigening reeds zeker zal zijn te berekenen.

2°. Voorts zal slechts met die waardevermeerdering mogen worden gerekend, welke alleen aan het onteigende te beurt valt, niet b.v. die, waarvan een geheele streek profijt trekt; m. a. w. de waardevermeerdering zal speciaal moeten zijn.

3°. De vraag zal zijn te overwegen, of de waardevermeerdering van het overblijvend gedeelte slechts in rekening mag worden gebracht tegenover de waardevermindering daarvan, dan of zij, voor zooveel zij de laatste overtreft, nog van de waarde van het te onteigenen gedeelte mag worden afgetrokken.

De minister ziet — zoo heet het verder — voor eene berekening der waardevermeerdering van het overblijvend goed, enkel tot het bedrag der waardevermindering daarvan, geen voldoende aanleiding, maar erkent aan den anderen kant, dat er ernstige bezwaren zouden bestaan tegen het in rekening brengen van het volle bedrag dier waardevermeerdering, indien daarvan het gevolg zoude zijn dat de schadevergoeding voor het onteigende goed geheel of vrijwel geheel zoude worden geabsorbeerd. Immers — aldus de minister — het geval laat zich gemakkelijk denken, dat ondanks de waardevermeerdering het overblijvende gedeelte zich niet gemakkelijk te gelde laat maken; werd nu aan den onteigende tegenover den afstand van zijn goed elke schadeloosstelling in geld onthouden, dan zou hij door de onteigening stellig in slechtere conditie

worden gebracht. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen, zoude de berekening der waardevermeerdering van het overblijvende gedeelte *tot de helft der schadevergoeding voor het onteigende goed* kunnen worden toegelaten.»

Het laatste voorstel bewijst wel het duidelijkst het onhoudbare van dit systeem. Men wil consequent zijn en waardevermindering en waardevermeerdering beide in aanmerking laten komen, maar ziet op dien weg voortgaande, de mogelijkheid ontstaan, dat dan in sommige gevallen heelemaal geen vergoeding zou behoeven uitgekeerd te worden, en om uit die impasse te ontkomen, neemt men een willekeurige limiet aan, tot welke het voordeel uit de waardevermeerdering voortvloeiende moet beperkt blijven.

Eene oplossing is op die manier zeker gevonden; of zij het rechtsgevoel bevredigt valt te betwijfelen.

Dat er bovendien een eindeloos geharrewar zal ontstaan bij de grensbepaling van wat tot de «onmiddellijke» en de «speciale» in tegenstelling met de «middellijke» en de «algemeene» waardevermeerdering behoort, is wel zoo goed als zeker, waar alles zal zijn gebaseerd op gissingen omtrent den aard van een werk, dat nog niet bestaat.

Kan daarom geen instemming worden betuigd met het denkbeeld om in den kring der schadeloosstelling ook andere schade, dan die het gevolg *der onteigening* is, op te nemen [1]), in één bijzonder geval is er voldoende aanleiding om bij wijze van uitzondering rekening te houden met de voordeelen, die de onteigende door den aanleg van bepaalde werken zal genieten.

Welke die werken zijn, is in art. 20 van het ontwerp aangegeven. De aanleg van de in dat artikel genoemde wegen, voetpaden en waterleidingen kan om tweeërlei redenen geschieden:

---

1) Zie ook Laijer t. a. p. blz. 533.

1°. omdat de ondernemer er toe verplicht is, ingevolge de wet of een wettelijk voorschrift (men denke aan art. 715 B. W., art. 34 der Spoorwegwet van 9 April 1875, Stbl. n°. 67, bepalingen van provinciale en waterschapsverordeningen betreffende waterafvoer enz.).

2°. omdat de ondernemer, ofschoon daartoe niet verplicht, de schade, die door de eigenaren van gedeeltelijk onteigende perceelen zou geleden worden, indien dergelijke werken niet werden aangelegd, wil voorkomen.

Door een parallel-, uit- of overweg b.v. zal de ondernemer den eigenaar van het overblijvende het maken van een omweg kunnen besparen; de overblijvende gedeelten van een fabrieksterrein, dat door den aan te leggen spoorweg, waarvoor onteigend wordt, doorsneden wordt, zullen door een overweg of brug over den spoorweg weer kunnen verbonden worden enz.

Dat daarmede bij de schatting rekening wordt gehouden, is niet meer dan billijk. Er behoort dan echter ook zekerheid gegeven te worden, dat dergelijke werken, die in het onteigeningsplan zijn opgenomen, er zullen komen en niet willekeurig weer zullen opgeheven worden.

Die zekerheid bestaat, als het werk voor den publieken dienst bestemd is waardoor het openbaar gezag elke inbreuk op de bestemming ten algemeenen dienste gemaakt, zal kunnen herstellen — of ingevolge wettelijk voorschrift wordt aangelegd.

Is zulks niet het geval, dan is een bijzondere waarborg voor den onteigende gewenscht.

Prof. Drucker [1]) beveelt als zoodanig een cautiestelling aan. Daardoor krijgt de onteigende echter geen absolute zekerheid, dat het werk zal aangelegd worden; verkieselijker is daarom eene regeling, waarbij de tot stand koming van het werk door de vestiging van een erfdienstbaarheid ten

---

1) t. a. p. blz. 226.

bate van het overblijvende gedeelte verzekerd wordt. Art. 21 van het ontwerp opent daartoe de mogelijkheid.

§ 14. De schadeloosstelling aan de derde belanghebbenden.

Eene afzonderlijke regeling betreffende de berekening van de schadeloosstellingen, die aan de derde belanghebbenden verschuldigd zijn, zooals in de artikelen 42—47 O. W. voorkomt, is in het ontwerp niet opgenomen, omdat uitgegaan wordt van het standpunt, dat de personen, in wier vermogen door de onteigening wordt ingegrepen, bij hun aanspraken op schadeloosstelling gelijk staan, onverschillig of zij rechtstreeks of niet rechtstreeks door de onteigening getroffen worden.

Dat de tegenwoordige wet tusschen deze personen onderscheid maakt en de laatsten als quantité négligeable beschouwt, die bij bloote tegenspraak van den kadastralen eigenaar uit het onteigeningsproces worden geweerd, (art. 3 O. W.) en slechts recht hebben òf op een vaststaand bedrag, dat onafhankelijk is van de hun toegebrachte vermogensschade òf op een deel der schadeloosstelling, die aan den eigenaar is toegekend, (zie art. 42, 43 O. W.) is wel een van de ergste grieven, die tegen haar kunnen worden uitgebracht.

In vele gevallen toch is de beteekenis van het nevenrecht grooter dan die van het hoofdrecht.

Wordt een perceel heidegrond onteigend, waarop een servituut van weg rust, dat aan den eigenaar van een aangrenzend fabrieksterrein een verkorten toegang tot den openbaren weg verschaft, dan zal deze en niet de eigenaar van den heidegrond de hoofdbelanghebbende zijn, die door de onteigening de meeste schade lijdt.

Evenzoo zal de huurder van een perceel heidegrond, die dit op langen termijn gehuurd en met groote kosten productief gemaakt heeft, bij de onteigening meer belang hebben, dan de eigenaar, die zich met een geringe huursom tevreden stelde, om de kosten van ontginning te besparen. Toch krijgt volgens de O. W. alleen de laatste de volle schadevergoeding, de huurder wordt met tweemaal de huursom naar huis gezonden; of hij daarmede in staat zal zijn zijn verlies te dekken, wordt niet gevraagd.

Ook de hypotheekhouder zal met de uitkeering der som, die aan den eigenaar van het bezwaarde erf wordt toegekend, niet altijd volledig zijn schadeloos gesteld.

De hypotheek kan — ook al is er voldoende overwaarde — tegen een hooge rente voor langen tijd zijn gevestigd, de geldschieter vindt dadelijk geen gelegenheid om zijn kapitaal onder even gunstige voorwaarden te plaatsen, hij moet kosten maken om het weder te beleggen, zijn schade kan dus belangrijk grooter zijn dan het bedrag, dat de waarde van het goed vertegenwoordigt.

Al deze onbillijkheden worden weggenomen, indien, zooals in het ontwerp is aangegeven, ieders recht afzonderlijk wordt overwogen en getaxeerd met in achtneming van de grenzen in art. 67 en 68 gesteld.

De schatting zal op die wijze wat meer tijd kunnen vorderen dan thans noodig is; daartegenover staat evenwel het voordeel, dat dan ook de belangen van al de bij de onteigening betrokken personen in gelijke mate zullen worden behartigd en dat geen vergoeding meer zal behoeven vastgesteld te worden, die tot de werkelijk geleden schade in geen behoorlijke verhouding staat.

§ 15. Het tijdstip der schatting.

Omtrent het tijdstip der schatting, dat beslissend is voor

de beoordeeling der vermogensschade, die voor vergoeding in aanmerking komt, bevat de O. W. geen uitdrukkelijk voorschrift.

Aanvankelijk nam de Hooge Raad aan, dat de schadeloosstelling voor de te onteigenen perceelen moet worden gesteld op de waarde, welke zij hadden ten tijde van het nederleggen der onteigeningsstukken [1]).

Bij arrest van 12 December 1881 [2]) werd een andere opvatting verkondigd. Volgens dat arrest zou de toestand van het goed tijdens de opneming daarvan door de deskundigen maatstaf ter beoordeeling van de schade zijn.

Tegen beide stelsels rijzen bedenkingen. Neemt men het tijdstip der ter visielegging als bindend aan, dan zal de schadeloosstelling in sommige gevallen te hoog en in andere gevallen te laag kunnen zijn. In den vrij langen tijd, die tusschen de ter visielegging en het einde van het onteigeningsgeding verloopt, kan door natuurlijke oorzaken een aanzienlijke waardevermeerdering of waardevermindering van de terreinen ontstaan.

Daarmede zal dan evenwel geen rekening mogen gehouden worden; de mogelijkheid ontstaat aldus, dat een schadebedrag wordt vastgesteld, dat niet in overeenstemming is met den toestand, die bij de vaststelling van de vergoeding bestond.

Dat bovendien het plan, dat ter visie wordt gelegd, om critiek van de belanghebbenden uit te lokken, niets te maken heeft met het onteigeningsgeding of met de schadeloosstelling, is door Thorbecke overtuigend aangetoond [3]).

Wordt het tijdstip van de opneming door de deskundigen als maatstaf aangenomen, dan krijgt men zeker een juister beeld van den omvang der schade; ook dan is er evenwel nog speling mogelijk, bij groote onteigeningen zijn voor de

1) H. R. 4 Juni 1877. W. v. h. R. 4131.
2) W. v. h. R. 4719.
3) t. a. p. blz. 221.

opneming geen dagen, maar weken noodig. Een bepaald perceel, waaromtrent de deskundigen het onderling niet eens zijn, gaat men nog eens samen bezien en als resultante van de verschillende indrukken op de opnemingsdagen verkregen, fixeert men een bedrag, zonder daarbij aan een bepaald tijdstip zich gebonden te achten.

Toch kan zekerheid omtrent dat tijdstip van belang zijn, als de ondernemer of de onteigende tegen het door de schatters vastgestelde bedrag bezwaren gaan opperen en bij het onderzoek daarvan blijkt, dat in de schattingsperiode door buiten de onteigening gelegen oorzaken een fluctuatie in de prijzen der goederen heeft plaats gehad.

In het ontwerp wordt daarom een andere weg gevolgd. Bepaald is, dat als grondslag voor de berekening van den omvang der schadeloosstellingen zal gelden de dag, waarop het onteigeningsvonnis is gewezen. (art. 75).

Aan deze regeling is het voordeel verbonden, dat de maatstaf voor alle schadeloosstellingen op die wijze dezelfde wordt, omdat er maar één onteigeningsvonnis is; de schatting wordt dus eenvoudiger.

§ 16. Gebruik van de ter onteigening aangewezen zaken.

Volgens de O. W. behoudt de eigenaar de volledige beschikking over de onteigende zaak tot op het oogenblik der inbezitneming door den ondernemer.

Tot dat tijdstip blijft de eigenaar heer en meester van de zaak en mag hij deze niet alleen gebruiken, maar ook wijzigen, als hij dat wenscht. Het gevolg hiervan kan zijn, dat de ondernemer bij de inbezitneming de zaak in een toestand vindt, die afwijkt van dien, waarin zij zich bevond tijdens de schatting of in den verderen loop van het onteigeningsgeding.

Hij kan daardoor geldelijke schade lijden, indien de waarde van de zaak door de wijzigingen verminderd is en zal, afgezien daarvan, meermalen last ondervinden, als hij voor zijn plannen de zaak in ongeschonden toestand noodig heeft.

Bij spoorwegaanleg b.v. kan het verwijderen van de bezoding van het onteigende terrein door den eigenaar zeer ongewenscht zijn.

In verband hiermede bepaalt art. 84 van het ontwerp, dat voorzoover met den ondernemer niet anders wordt overeengekomen, de op de onteigende zaak rechthebbenden van den dag af, waarop het onteigeningsvonnis is gewezen, tot op dien, waarop de ondernemer zich in het bezit stelt van de zaak of het onteigeningsvonnis vervalt, slechts een gebruiksrecht hebben op de wijze, als geregeld is bij art. 1781 e. v. B. W.

Gaat de onteigening niet door, dan heeft de eigenaar wegens deze beperking in zijne bevoegdheden recht op schadevergoeding (art. 80).

Met de bedoeling eene kunstmatige verhooging der waarde van het goed tegen te gaan, schreef de onteigeningswetgever voor, dat bij de berekening der schadevergoeding niet gelet zal worden op nieuwe getimmerten of op veranderingen gemaakt nà de ter visielegging van het plan, waarop de onteigende zaak het eerst voorkwam (art. 39 O. W).

De eigenaar wordt door dit voorschrift gedurende een tijd, waarvan zich de omvang niet laat bepalen, gedwongen tot een beperkt gebruik van zijn eigendom en kan dientengevolge belangrijke schade lijden.

Bij de wetten, waarbij het algemeen nut der onteigening verklaard wordt, heeft men in den laatsten tijd aan deze belemmering, die volgens de O. W. eeuwig zou kunnen duren, als de onteigening niet wordt doorgezet, een grens

gesteld door de bepaling, dat de wet vervalt, voor zooveel de onteigening van de niet in der minne aangekochte eigendommen bij den rechter niet is aangevraagd binnen één jaar na den datum van de Staatscourant, waarin het besluit bedoeld in art. 14 of 16 der O. W. is openbaar gemaakt. Deze termijn kan dan nog bij Koninklijk Besluit met ten hoogste zes maanden worden verlengd.

De fout van art. 39 O. W. is daarmede evenwel slechts gedeeltelijk weggenomen. Ook in dien aldus beperkten tijd kan de druk van art. 39 voor den eigenaar uiterst hinderlijk zijn. De wet spreekt van veranderingen, zonder meer; ook hoog noodige wijzigingen zullen dus achterwege moeten blijven. Dit risico is voor den eigenaar, die, als er van de onteigening wordt afgezien, niets krijgt, al te groot.

In art. 70 van het ontwerp wordt een meer billijke regeling voorgesteld.

Is de wijziging, die de eigenaar na de ter visielegging tot stand brengt om dringende redenen noodig, dan wordt met hetgeen bij die wijziging tot stand werd gebracht bij de schatting der vermogensschade rekening gehouden.

Het dak van een in het onteigeningsplan opgenomen huis wordt b. v. door storm vernield, waardoor het huis onbewoonbaar is. In dat geval is de eigenaar gerechtigd om zonder den ondernemer te hooren, een nieuw dak te laten maken; de kosten daaruit voortvloeiende komen dan bij de vaststelling der schadeloosstelling in aanmerking.

Zijn er geen dringende redenen, waarom een wijziging noodig is, dan heeft de eigenaar, alvorens hij met zijn werk begint, overleg met den ondernemer te plegen. Geeft deze toestemming tot de wijziging, die ook voor hem gewenscht kan zijn, dan telt het wijzigingswerk bij de schatting mede. Weigert de ondernemer zijn toestemming voor een bepaald werk, of raadpleegt de eigenaar hem daarover niet, dan wordt op wat aldus tot stand komt niet gelet.

De eigenaar heeft alzoo te overwegen, wat voor hem het voordeeligst zal zijn, de werken op eigen risico uit te voeren, of er van af te zien.

Doet hij het laatste, dan heeft hij, voor zoover het een werk betreft, waarvoor toestemming gevraagd, maar niet verkregen werd, in ieder geval — ook al gaat de onteigening niet door — recht op vergoeding der schade, die hij eventueel door het niet uitvoeren van het werk zal lijden.

Deze regeling geldt niet alleen ten aanzien van werken, waarmede na de ter visielegging begonnen wordt, maar ook ten aanzien van de voortzetting van werken, die op het oogenblik van de ter visielegging reeds in uitvoering zijn.

Geldverknoeiing, als pleegt voor te komen bij in het onteigeningsplan opgenomen huizen, die tijdens de ter visie legging in aanbouw zijn en waaraan men ondanks de onteigeningsplannen rustig blijft doorwerken, zal daardoor voortaan kunnen voorkomen worden.

Blijkt het bij de schatting, dat door de personen, die eene schadeloosstelling reclameeren, te kwader trouw handelingen zijn verricht, waarvan het eenig doel was, om ten eigen profijte de onteigeningskosten op te drijven, dan wordt op die handelingen, ook al hadden zij niet nà, maar vóór de ter visielegging plaats, niet gelet.

Art. 72 van het ontwerp, dat eene bepaling van deze strekking bevat, is ruimer geredigeerd dan art. 70 en 71.

Ook andere handelingen dan die, waarbij « wijzigingswerken » tot stand worden gebracht, kunnen tot misbruiken aanleiding geven; men denke zich het geval, dat de eigenaar van een in het onteigeningsplan begrepen huis om een ander een voordeel te bezorgen, dit voor langen termijn en abnormaal hoogen huurprijs gaat verhuren. In een dergelijk geval behoort de ondernemer van eene verplichting tot vergoeding der vermogensschade, die geheel kunstmatig gekweekt werd, te worden vrijgesteld.

§ 17. Aansprakelijkheid van den Staat in verband met onteigening.

De plicht tot schadeloosstelling rust op den ondernemer, ten wiens behoeve de onteigening plaats vindt.

De voordeelen der onteigening worden door hem genoten, het is dus billijk, dat ook de vergoeding van het, door de onteigening veroorzaakte, nadeel door hem geschiedt.

Dit neemt niet weg, dat de overheid heeft toe te zien, dat de op schadeloosstelling rechthebbenden het hun toekomende behoorlijk ontvangen en in geen geval daarbij schade lijden.

Met het onteigeningsrecht wordt den ondernemer een exceptioneel machtsmiddel gegeven, dat hem tot handelingen van diep ingrijpenden aard in staat stelt; de eisch kan daar tegenover gesteld worden, dat de overheid, die door het onteigeningsrecht te verleenen, mede verantwoordelijk is voor eene juiste toepassing van dat recht, de gevolgen, die uit misbruik daarvan voortvloeien, voor hare rekening neemt.

Op dien grond wordt in het ontwerp — met behoud van het beginsel, dat de ondernemer in de eerste plaats de schadeplichtige is — een subsidiaire aansprakelijkheid van den Staat aangenomen in de gevallen, waarin de uitkeering der schadeloostellingen niet behoorlijk verzekerd is.

Die gevallen zijn de volgende:

1°. Voor het maken van het onteigeningsplan is het noodig om op bepaalde terreinen voorbereidende werkzaamheden — opmetingen, gravingen enz. — te verrichten.

Een ondernemer is er nog niet, er is alleen eene aanvrage tot verleening van het onteigeningsrecht gedaan, in verband waarmede door den minister vergunning is gegeven tot het verrichten dier voorbereidende werkzaamheden (art. 6 ontwerp).

Wordt nu door die werkzaamheden schade toegebracht, dan hebben de personen, op wier last zij plaats vonden, deze te vergoeden. Bij geschil over het bedrag beslist de rechter. Is binnen één maand nà den datum, waarop door zijn beslissing het bedrag onherroepelijk vaststaat, geen betaling gevolgd, dan wordt op verzoek van belanghebbenden de schadevergoeding uit 's Rijks schatkist voldaan, behoudens verhaal van den Staat op de personen, die tot de betaling verplicht waren (art. 9 ontwerp).

De belanghebbenden ontvangen dus in ieder geval, ook al is er op den aanvrager van het onteigeningsrecht geen verhaal meer, hun geld.

Art. 9 O. W. stelt in dit geval den Staat rechtstreeks aansprakelijk. De hierboven aangegeven methode verdient evenwel, naar het mij voorkomt, de voorkeur, omdat als regel de aanvrager wel uit eigen beweging zal betalen, de tusschenkomst van den Staat kan zonder bezwaar uitzondering blijven.

2°. Om de schadeloosstellingen te beperken maakt de ondernemer gebruik van het hem bij art. 70 van het ontwerp verleende recht. Voor bepaalde wijzigingen, die de eigenaars of gebruikers wenschen aan te brengen in de zaken, die in het ontwerp-aanwijzingsbesluit zijn opgenomen, (art. 19 ontwerp) geeft hij geen toestemming. Het komt evenwel niet tot onteigening. De ondernemer heeft dan de schade, die van zijn verbod het gevolg was, te vergoeden. Is hij daartoe niet bereid, dan wordt de Staat op dezelfde wijze als hierboven is aangegeven, schadeplichtig (art. 71 ontwerp).

3°. De schadeloosstellingen, ingevolge art. 68 van het ontwerp verschuldigd, zijn vastgesteld, maar de ondernemer blijft in gebreke om binnen den bij art. 80 van het ontwerp gestelden termijn van zes maanden te betalen, zoodat het onteigeningsvonnis vervalt.

De daardoor geleden schade (zie o.a. art. 84 ontwerp) is door den ondernemer te vergoeden, wederom met subsidiaire aansprakelijkheid van den Staat (art. 80 ontwerp).

4°. Ten slotte kan de Staat nog aansprakelijk gesteld worden voor de schade, tengevolge der voorloopige inbezitneming geleden, indien het recht tot voorloopige inbezitneming aan den ondernemer, ingevolge art. 85 ontwerp verleend, vervalt (art. 93 ontwerp).

De bovenstaande gevallen zullen zich uit den aard der zaak zelden voordoen, zij zijn evenwel mogelijk. Er is daarom aanleiding om den Staat op zijn beurt te vrijwaren voor de geldelijke nadeelen, die uit de toepassing dier bepalingen kunnen voortvloeien.

Daartoe strekt de bepaling van art. 16 ontwerp. Tot zekerheid van de terugbetaling kan n.l., indien de aanstaande ondernemer niet de Staat, eene provincie of gemeente is, het stellen van eene zakelijke of persoonlijke zekerheid geeischt worden, alvorens het onteigeningsrecht wordt verleend.

§ 18. **Voorloopige inbezitneming.**

Het in het ontwerp, in overeenstemming met de thans geldende regeling, aangenomen beginsel om den ondernemer het recht tot inbezitneming der onteigende zaak eerst te verleenen, nadat de schadeloosstelling betaald of geconsigneerd is, heeft ten gevolge, dat de inbezitneming in den regel eerst na een vrij langen tijd kan geschieden.

Hoe eenvoudig men de uitvoering van den onteigeningsmaatregel ook make, tusschen het oogenblik, waarop de noodzakelijkheid der onteigening geconstateerd wordt en dat, waarop de ondernemer zich in het bezit kan stellen van de door hem begeerde zaak, zullen op zijn minst

steeds eenige maanden verloopen, ook al werken alle belanghebbenden in de door den ondernemer gewenschte richting mede.

In de gevallen, waarin eene spoedige inbezitneming gewenscht is, kan deze omstandigheid aanleiding geven tot benadeeling van de belangen, die bij de onteigening betrokken zijn. Men denke zich de onteigening ten behoeve van eene stationsuitbreiding, die in verband met het toenemend verkeer dringend noodig is. Iedere dag uitstel met den aanvang van het werk kan in zulk een geval de bestendiging van een onhoudbaren toestand beteekenen. Ook in andere gevallen, wanneer b.v. onteigend wordt tot behoud van natuurmonumenten of terreinen en gebouwen van oudheidkundige waarde, kan het wenschelijk zijn den oorspronkelijken eigenaar zoo spoedig mogelijk zijn bezit te ontnemen, ten einde de zaak voor ondergang te bewaren.

Vertraging bij de uitvoering van het werk en schade kunnen voorts het gevolg zijn van de tegenwerking van enkele onwillige eigenaars, die het er op gezet hebben hun rechten met hand en tand te verdedigen en daartoe, ondanks alle redelijke concessies van den ondernemer, den strijd tot het uiterste volhouden.

Hoe machteloos de ondernemer en de aannemer van het werk daar tegenover staan, werd in de vergadering van den Nederlandschen Aannemersbond van 13 Juli 1910 door den heer de Herder uitvoerig aangetoond [1]).

Om de laatste wachterswoning van den spoorweg van Venlo naar Nijmegen te kunnen maken, moest het materieel $2^1/_2$ uur per as vervoerd worden, omdat de eigenaar van een ter onteigening aangewezen, doch wegens het nog niet afloopen der procedure nog niet onteigend perceeltje heide, den aannemer verhinderde daarover het spoor te leggen.

---

1) Weekblad „De Aannemer", 19 Juli 1910.

Bij de normaliseering van de Schipbeek betaalde een aannemer *f* 250.— voor een hoekje grond van *f* 30.— à *f* 40.— waarde, alleen om maar vooruit te komen.

Bij het maken der lijn Mariënberg—Almelo had het niet gereed zijn met de onteigening der gronden het gevolg, dat de aannemer genoodzaakt was midden in het werk te beginnen, waardoor het groot spoormaterieel moest getransporteerd worden, eerst van Mariënberg naar het kanaal over expres aan te leggen hulpspoor, vandaar per zolderschuit naar Vroomshoop en verder weer per expres aan te leggen spoor naar het werk.

Een boekdeel zou van dergelijke moeilijkheden over het niet in orde zijn der schaderegeling te vullen zijn, meende de heer de Herder.

In de Tweede Kamer werd destijds [1]) een middel aangegeven om in dezen toestand verbetering te brengen.

Men wenschte n.l. de onteigeningsgedingen te onderscheiden in die gedingen, welke spoed vereischen en die, waarmede zulks niet het geval is.

Tegen een dergelijke regeling rijzen evenwel bedenkingen.

Vooreerst is het moeilijk vooruit aan te geven, in welke gevallen eene spoedige inbezitneming gewenscht is, omdat de noodzakelijkheid daartoe bij iedere onteigening geheel onverwacht kan ontstaan. Door het bekorten van het geding worden voorts de waarborgen voor een nauwgezette behandeling verzwakt, terwijl ten slotte de inbezitneming niet alleen tijdens het geding, maar ook al vóór daarmede aangevangen wordt, noodig kan blijken.

Afdoende zou het middel dus niet zijn.

In het ontwerp wordt tot wegneming van de hierboven genoemde bezwaren het *instituut der voorloopige inbezitneming* voorgesteld.

---

1) Voorloopig Verslag Hoofdstuk IV Staatsbegrooting 1905—1906 blz. 9.

Uitgaande van het standpunt, dat alleen in exceptioneele gevallen afwijking van den algemeenen regel kan worden toegelaten, is bepaald, dat het recht tot voorloopige inbezitneming van bepaalde zaken bij Koninklijk Besluit kan worden verleend, indien zulks in het algemeen belang noodig is en dat belang in hooge mate zou kunnen geschaad worden, indien de ondernemer eerst de beschikking kreeg nà toepassing der onteigeningsvoorschriften, die voor de normale gevallen gelden.

Alleen de ondernemer komt voor de verleening van dat recht in aanmerking. Het beschikkingsbesluit — aldus luidt de verkorte benaming van het hier bedoelde Koninklijk Besluit — mag dus niet genomen worden, vòòr het onteigeningsbesluit is verschenen.

Het beschikkingsbesluit vermeldt:

1°. de redenen, die aanleiding geven tot het verleenen van het recht tot voorloopige inbezitneming,

2°. den ondernemer, aan wien het recht verleend wordt,

3°. de zaken, die voorloopig in bezit kunnen genomen worden.

Ten aanzien daarvan geldt de beperkende bepaling, dat, als het beschikkingsbesluit wordt genomen, alvorens het aanwijzingsbesluit is afgekondigd, alleen die zaken mogen worden aangewezen, welke in het ontwerp-aanwijzingsbesluit voorkomen.

Is het aanwijzingsbesluit afgekondigd, dan is de voorloopige inbezitneming beperkt tot de zaken, die in dat besluit zijn vermeld.

Teneinde moeilijkheden bij de later volgende vaststelling der schadeloosstellingen te voorkomen, is het gewenscht den toestand der zaak te doen opnemen, alvorens de ondernemer deze in gebruik neemt.

Artikel 88 van het ontwerp bepaalt daarom, dat drie deskundigen, door den voorzitter der betrokken rechtbank te benoemen, eene nauwkeurige beschrijving behooren op

te maken van den staat, waarin zich de zaken bevinden. Bij de bepaling der schadeloosstellingen wordt dan met die beschrijving rekening gehouden (art. 92, derde lid).

Is de voorzitter der rechtbank in het bezit van die beschrijving, dan geeft hij een bevelschrift af om den ondernemer in het voorloopig bezit der in het «beschikkingsbesluit» genoemde zaken te doen stellen.

Indien de onteigening haar gewoon verloop heeft, gaat het recht tot voorloopige inbezitneming in een recht tot definitieve inbezitneming over, zoodra de schadeloosstelling betaald of geconsigneerd is.

Er kunnen zich evenwel gevallen voordoen, waarin die definitieve inbezitneming achterwege blijft.

De voorloopig in bezit genomen zaak wordt b.v. niet in het aanwijzingsbesluit genoemd, de termijn, binnen welken dat besluit moet genomen worden gaat ongebruikt voorbij, de ondernemer verzuimt om tijdig te gaan procedeeren of betaalt de schadeloosstelling niet binnen den gestelden termijn.

Het recht tot voorloopige inbezitneming vervalt dan onmiddellijk (art. 91).

Bij de vaststelling der schadeloosstelling wegens de onteigening, is met de schade, die aan de onteigenden door de voorloopige inbezitneming werd toegebracht, rekening te houden (art. 92).

Ook als de onteigening om de een of andere reden niet doorgaat, zal de ondernemer de schade hebben te vergoeden (art 93).

De belanghebbenden zullen dus door de toepassing van het instituut der voorloopige inbezitneming niet benadeeld worden.

Dat een tijd lang het genot der zaak wordt gemist, zonder dat eene uitkeering voor de daaruit voortvloeiende schade wordt gedaan, kan, als de rechthebbenden geen kapitaal tot hunne beschikking hebben, eenige bezwaren opleveren.

Men houde daarbij evenwel in het oog, dat de ondernemer, wiens belang medebrengt om de voorloopige inbezitneming zoo spoedig mogelijk in een definitieve te doen overgaan, zijn aanbod zeker niet te lang zal uitstellen. Een minnelijke overeenkomst over den afstand der zaak kan dus binnen korten tijd nà de voorloopige inbezitneming verwacht worden.

Overigens zal de praktijk moeten leeren, of het gewenscht is hierin eene voorziening te treffen.

Art. 89 opent daartoe de mogelijkheid door de bepaling, dat bij algemeenen maatregel van bestuur regelen kunnen gesteld worden omtrent het verleenen van voorschotten aan de personen, die door het beschikkingsbesluit getroffen worden.

DE ARTIKELEN.

Na de uiteenzetting van de beginselen, welke bij de samenstelling van het wetsontwerp hebben gegolden, volgt hieronder de toelichting op de afzonderlijke artikelen.

HOOFDSTUK I.

Inleidende bepalingen.

Art. 1.

In de O. W. wordt het onteigeningsobject aangeduid als «goed» (art. 3, eerste lid) «zaak» (art. 3, derde lid) «eigendom» (art. 21, eerste lid) en «perceel» (art. 14, eerste lid).

De benaming «goed», in den zin van stoffelijk voorwerp, dat een bestanddeel van het vermogen uitmaakt, (Asser en van Heusde: Handleiding Nederlandsch Burgerlijk Recht, deel II, blz. 3) is in het ontwerp gekozen om de tegenstelling met «zakelijke rechten» beter te doen uitkomen.

Voor eene opsomming van de zakelijke rechten op onroerende goederen, die onteigend kunnen worden, is geen aanleiding. Welke zakelijke rechten op onroerende goederen bestaan, is een vraag van burgerlijk recht, waarop het antwoord in de onteigeningswet niet thuis hoort.

Ook goederen en rechten, die deel uitmaken van het

publiek domein, kunnen onteigend worden. De belangen van ondernemer en onteigende toch zijn alleen uit het oogpunt van wat het gemeenschapsbelang vordert te waardeeren; dat de onteigende eene publiekrechtelijke qualiteit bezit, mag op zich zelf nimmer een beletsel zijn om tegen hem van het onteigeningsrecht gebruik te maken; de eenige vraag is alleen wiens belang het zwaarste weegt.

Een uitdrukkelijke bepaling daaromtrent in de onteigeningswet kan evenwel gevoegelijk gemist worden; dat goederen bestemd voor den publieken dienst vatbaar voor eigendom zijn, staat onbetwistbaar vast (zie o. a. art. 579 B. W.)

Over de gevolgen van de onteigening van goederen voor den openbaren dienst bestemd handelt art. 82.

«Onderneming» is op te vatten niet in den economischen zin van: handeling om winstbejag, maar in dien van: complex van handelingen ten doel hebbende iets tot stand te brengen, zonder meer. Het met de onderneming beoogde doel moet van algemeen belang en de onteigening moet voor de bereiking van dat doel noodig zijn. Noodig is niet absoluut, maar relatief onmisbaar. Ook als de onderneming zonder onteigening zou kunnen worden ten uitvoer gebracht, kan er een rechtvaardigheidsgrond voor de onteigening zijn, wanneer de noodige zaken zonder onteigening slechts met buitengewone geldelijke offers zouden kunnen verkregen worden.

Art. 2.

Drie subjecten zijn bij iedere onteigening betrokken: de overheid, die het onteigeningsrecht verleent, de ondernemer, ten wiens behoeve onteigend wordt, en de onderdaan, wiens recht op een zaak door de onteigening geheel of ten deele te niet gaat. Den ondernemer «onteigenende partij» (art. 17 O. W.) of «onteigenaar» (zie

arrest H. R. 10 Februari 1911, W. v. h. R. 9141) te noemen, wekt slechts verwarring. Onteigenen doet de overheid, niet de ondernemer. De laatste is slechts in zooverre actief, dat hij het in zijn macht heeft om, nadat hem het onteigeningsrecht verleend is, de overheidsbemoeiingen te zijnen behoeve in werking te stellen; het zaaksgenot wordt hem toegekend, van een rechtstreeks zich toeeigenen is geen sprake.

In de wet, bedoeld bij art. 10 O. W. — waarmede het onteigeningsbesluit is te vergelijken — worden bij onteigening ten behoeve van kanalen en wegen « zooveel mogelijk » de gemeenten aangewezen, waardoor zij zullen loopen.

Schrapping van die woorden is gewenscht; wordt een onteigeningsplan ingediend, dan mag men redelijker wijze den eisch stellen, dat vaststaat welke gemeenten daarbij betrokken zullen zijn.

Art. 3 en 4.

Bij de aanvrage tot het verleenen van het onteigeningsrecht kan aanvankelijk worden volstaan met eene « toelichting » (art. 3). Tot overlegging van teekeningen en kaarten, waarvan de vervaardiging meermalen geruimen tijd vordert, behoeft eerst overgegaan te worden, wanneer de aanvrage in overweging wordt genomen.

De bedoeling is hiermede het maken van noodelooze kosten door den aanvrager te voorkomen.

Eene dergelijke regeling is te vinden in de artikelen 2 en 3 van het wetsontwerp van 1865 tot regeling van concessieverleening.

Welke stukken ingevolge artikel 4 moeten overgelegd worden, zal van den aard der onderneming afhangen. Voor de meest voorkomende soorten van onteigening zou het aanbeveling verdienen om — zooals thans bij onteigening ten behoeve van spoorwegaanleg geschiedt — een lijst te

doen samenstellen van de kaarten en teekeningen, die voor de beoordeeling van het plan moeten ingezonden worden.

Art. 6.

In art. 9 O. W. is het geval, dat ook *verwijdering* van boomen of veldgewassen noodig kan zijn om de terreinen in kaart te kunnen brengen, niet voorzien.

Bij onteigening van bebouwde terreinen kan het stellen van teekens op gebouwen vereischt zijn; in plaats van «grond» (artikel 9 O. W.) wordt daarom hier gelezen «eigendom».

Niet alleen de gebruikers, maar ook de eigenaren van de terreinen zijn verplicht de in dit artikel genoemde handelingen te gedoogen. (Zie ook art. 9 der wet van 10 November 1900, Stbl. 176, houdende algemeene regels omtrent het waterstaatsbestuur).

De regeling, dat de aanzegging rechtstreeks vanwege het departement geschiedt, is eenvoudiger dan de thans geldende, waarbij de burgemeester als tusschenpersoon optreedt.

De hinder, die van de voorbereidende werkzaamheden een onvermijdelijk gevolg is, behoort zooveel mogelijk beperkt te worden; het voorschrift is daarom opgenomen, dat de werkzaamheden alleen op werkdagen van des voormiddags acht uur tot zonsondergang mogen geschieden (zie ook art. 51 Tiendwet 1907, Stbl. 222), de eigenaar of gebruiker kan op die wijze controleeren wat er gebeurt.

Alleen de personen, die zich behoorlijk kunnen legitimeeren, behoeft hij tot zijn terrein toe te laten.

Art. 7.

In art. 9 O. W. ontbreekt een dergelijke bepaling (zie art. 11 Telegraaf en Telefoonwet 1904, Stbl. 7 en art. 51 Tiendwet 1907, Stbl. 222).

Art. 8.

Het wegruimen der teekens is een meermalen voorkomend euvel, dat krachtig dient te worden tegengegaan.

Billijkheidshalve is een termijn van twee jaren als maximum gesteld; na verloop van dien termijn zal eene nieuwe vergunning van den minister noodig zijn. (Zie art. 10 der Wet van 10 November 1900 Stbl. 176.)

Art. 9.

Voor de toelichting van deze bepaling zij verwezen naar hetgeen op blz. 103 dezer memorie is opgemerkt. Op de vragen bij artikel 9 O. W. door Mr. Limburg opgeworpen, [1]) of men, onverschillig hoe groot het bedrag is, voor den kantonrechter moet dagvaarden en voor welken kantonrechter het geding gevoerd wordt, wordt hier een antwoord gegeven.

Het toelaten van hooger beroep van het vonnis van den kantonrechter is billijk; de schade zal meestal wel niet groot zijn, maar kan toch een bedrag bereiken, waaromtrent het oordeel van den rechter in tweede instantie gewenscht is.

Art. 10.

De bepaling strekt om de lange omschrijving « onteigening van onroerende goederen en van zakelijke rechten op onroerende goederen » te vermijden.

---

(1) Mr. J. Limburg t. a. p. blz. 8.

HOOFDSTUK II.

Van het Onteigeningsbesluit.

Art. 11—14.

Deze artikelen bevatten de bepalingen, die vereischt zijn om te zorgen, dat de noodige publiciteit wordt gegeven aan de plannen der regeering tot verleening van het onteigeningsrecht.

Het verschil met de regeling in de artikelen 5—8 O. W. komt in hoofdzaak hier op neer, dat volgens het ontwerp omtrent de vermoedelijk te onteigenen zaken geen mededeelingen worden gedaan, zoolang het onteigeningsbesluit nog niet is verschenen, terwijl volgens de O. W. reeds aanstonds een «uitgewerkt plan» (art. 6 O. W.) wordt gepubliceerd, waarin de vermoedelijk te onteigenen eigendommen duidelijk zijn aangewezen.

Nadat de wet, waarbij het algemeen nut verklaard is, tot stand is gebracht, wordt dan nogmaals een «uitgewerkt plan» (art 12 O. W.) ter visie gelegd.

Tot welke bezwaren het ter visie leggen van een uitgewerkt plan, nog vòòr de wet is verschenen, aanleiding geeft, blijkt bij de raadpleging der parlementaire stukken op de onteigeningswetten betrekking hebbende.

Men vindt daarin herhaaldelijk een lange lijst van persoonlijke grieven van de aspirant-onteigenden, die voor de beoordeeling van de vraag, of het algemeen nut bij de onteigening betrokken is, hoegenaamd geen waarde hebben.

De een vestigt de aandacht op een schadelijke versnijding van zijn perceel, een ander bepleit de noodzakelijkheid van een uitweg, sommigen wijzen reeds bij voorbaat op de hooge waarde van hun eigendom en verzoeken daarmede rekening te houden en met dergelijke detail-quaesties, waar-

over in dit stadium nog geen beslissing kan genomen worden, wordt de regeering lastig gevallen.

Daarbij komt nog, dat door de ontijdige publicatie van een plan, dat nog voor allerlei wijzigen vatbaar is, vaak slapende honden worden wakker gemaakt.

Wie zijn naam in de ter visie gelegde stukken leest, begint er al op te rekenen, dat hij tot de gelukkigen behoort en neemt zijn maatregelen om zooveel mogelijk van den buit binnen te sleepen.

Dit alles wordt vermeden, wanneer, zooals in het ontwerp is geregeld, bij de eerste ter visielegging, omtrent den omvang der onteigening vooralsnog geen publicatie wordt gedaan.

Alleen het ontwerp van het onteigeningsbesluit en eene memorie van toelichting worden gepubliceerd. De bezwaren, die binnen komen, zullen daardoor vanzelf beperkt blijven tot het kader van dat besluit. (zie art. 2 Ontwerp); er ontstaat aldus eene scheiding tusschen algemeene en bijzondere grieven. De laatste komen eerst bij de tweede ter visielegging, als de détails in het ontwerp-aanwijzingsbesluit worden bekend gemaakt, aan de orde.

Wenscht de regeering in een bepaald geval over het onteigeningsplan reeds bij de eerste ter visielegging bijzonderheden te publiceeren, dan is daartoe gelegenheid in de «memorie van toelichting» in art. 12 bedoeld, die zij met kaarten en teekeningen, zooveel zij wil, kan verduidelijken.

Eene verplichting daartoe, als in art. 6 O. W., bestaat evenwel niet.

Art. 12.

In kleine gemeenten, waarin geen dagblad uitgegeven wordt, zal de publicatie in een plaatselijk nieuwsblad meestal

meer nut hebben, dan publicatie in een dagblad, dat in die gemeente misschien weinig gelezen wordt. (Zie art. 7 O.W.).

Art. 15.

De persoonlijke eigenschappen van den aanvrager zijn voor de beoordeeling van de vraag, of hem het onteigeningsrecht kan worden verleend, van groot belang. In beginsel is daarom het onteigeningsrecht aan de persoon van den ondernemer gebonden.

Is overdracht van het recht noodig, dan behoort deze niet te geschieden, alvorens er gelegenheid is gegeven om daartegen bezwaren in te brengen.

Bezwaren tegen de overdracht aan een publiekrechtelijk lichaam, zullen uit den aard der zaak zelden worden ingebracht. Zij zijn evenwel denkbaar; betwist kan b.v. worden of de onderneming, waarvoor onteigening beoogd wordt, wel op het gebied ligt van de aan den nieuwen ondernemer toevertrouwde bestuurstaak.

HOOFDSTUK III.

Van het Aanwijzingsbesluit.

Art. 17.

Het «onteigeningsbesluit» is te vergelijken met de wet bedoeld in art. 10 O. W., het «aanwijzingsbesluit» met het Koninklijk Besluit in artikel 14 O. W. genoemd. (Zie ook art. 83 O. W.).

Beslissend voor de vraag, door welk orgaan — Koning, Provinciale Staten of Gemeenteraad — de aanwijzing der te onteigenen zaken geschiedt, is de qualiteit van den ondernemer. Zie het aangeteekende op blz. 66 dezer memorie.

Art. 19.

Het aanwijzingsbesluit vermeldt niet uitsluitend de namen der kadastrale eigenaren (art. 14 O. W.), maar de namen van alle personen, die bij het kadaster als rechthebbenden op de te onteigenen zaken bekend zijn, dus ook b. v. de servituut gerechtigden.

Deze bepaling houdt verband met het stelsel van het ontwerp, waarin de bevoorrechte positie, die de kadastrale eigenaar volgens de tegenwoordige regeling heeft, niet erkend wordt. Zie art. 38 e. v. van het ontwerp over het onteigeningsgeding, vergeleken met art. 18 e. v. O. W. en art. 67 van het ontwerp over de personen, die op schadeloosstelling aanspraak hebben, vergeleken met art. 44 e. v. O. W.

Art. 20 en 21.

Voor de toelichting op deze bepaling wordt verwezen naar blz. 89 e. v. van deze memorie.

Ter beoordeeling van de vraag, in hoeverre door de hier bedoelde werken schade zal worden voorkomen, (art. 69, tweede lid, Ontwerp) is het niet alleen noodig, dat de aard dier werken vaststaat, maar ook, wie ze onderhouden zal en wanneer zij uiterlijk klaar zullen zijn.

Onderhoudsplichtige behoeft niet altijd de ondernemer te zijn. Bij onteigening ten behoeve van spoorwegen b. v. worden meermalen parallel- of uitwegen aangelegd, die na hunne voltooiing door de betrokken gemeente in onderhoud en beheer worden overgenomen. Ook dan is er echter voldoende waarborg, dat de werken overeenkomstig hunne bestemming zullen kunnen gebruikt worden.

De titel der erfdienstbaarheden in art. 21 bedoeld zal zijn de minnelijke overeenkomst of het onteigeningsvonnis (zie ook het bepaalde bij art. 82).

Art. 22.

De aanwijzing der te onteigenen zaken op kaarten en teekeningen is voor de belanghebbenden niet altijd duidelijk genoeg. Gewenscht is het daarom op uniforme wijze door teekens op het terrein aan te geven, wat in de onteigening valt; men kan zich dan het beste een beeld vormen, hoe de toestand na de onteigening zal zijn.

Art. 23.

De bij de onteigening betrokken personen behooren in de gelegenheid te worden gesteld om zich van het onteigeningsplan en de wijze, waarop het zal worden uitgevoerd, zoo volledig mogelijk op de hoogte te stellen. Over technische quaesties kan men op de gemeentesecretarie niet altijd voldoende inlichtingen krijgen. Aanbeveling verdient het daarom de deskundigen, die het plan zullen uitvoeren, aan te wijzen en bekend te maken, waar men deze kan raadplegen.

Worden afdrukken van de stukken verkrijgbaar gesteld, dan kan men het plan beter bestudeeren dan op de secretarie mogelijk is.

Art. 25.

Volgens art. 38 O. W. is de onteigenende partij in twee gevallen verplicht tot overname van het overblijvende gedeelte:

1°. bij gedeeltelijke onteigening van gebouwen,

2°. bij gedeeltelijke onteigening van erven, voor zoover deze door de onteigening tot een vierde hunner uitgestrektheid verminderen of kleiner dan 1000 M² worden, mits het overblijvende niet onmiddellijk aan een aangrenzend erf van denzelfden eigenaar grenst.

Deze limiet is willekeurig en geeft aanleiding tot allerlei onbillijkheden.

Onteigening van een klein gedeelte van een gebouw maakt dit nog niet altijd onbruikbaar, in veel gevallen zal de onteigening van het erf, dat bij het gebouw behoort, voor den eigenaar veel onaangenamer zijn. Toch kan deze alleen in het eerste geval de overneming van het gebouw eischen, in het tweede geval heeft hij dat recht niet, tenzij de voorwaarden, in art. 38 O. W. genoemd, vervuld zijn.

Ook als er door de onteigening van het erf een smalle strook van enkele meters breedte overblijft, of een gedeelte, waarvan de vorm eene behoorlijke exploitatie onmogelijk maakt, en deze stukken grooter dan een vierde van het geheel of 1000 M² zijn geeft art. 38 O. W. geen uitkomst.

Art. 25 van het ontwerp bevat een billijker regeling. De overname van het overblijvende deel zal kunnen gevorderd worden, wanneer dit voor het gebruik, dat daarvan ten tijde der ter visielegging gemaakt wordt, of waarvoor het blijkbaar bestemd is, (men denke aan bouwterrein) niet meer geschikt zal zijn, of daarvoor niet dan met buitensporig hooge kosten geschikt zal kunnen gemaakt worden.

Vervallen is daarbij de eisch, dat het overblijvende moet grenzen aan terrein van denzelfden eigenaar, het moet er een samenhangend geheel mede vormen, meer niet. De bepaling kan dientengevolge ook toegepast worden, als b. v. een fabrieksterrein uit twee door een brug over den openbaren weg verbonden deelen bestaat, waarvan een deel onteigend wordt.

In een dergelijk geval zou de eigenaar der fabriek, volgens de tegenwoordige regeling, ook al werd door de onteigening het andere deel vrijwel waardeloos, de overname van dat deel niet kunnen eischen, een leemte, waarin voorziening inderdaad noodig is.

De eisch tot overname moet kenbaar gemaakt worden vóór de termijn voor het inleveren van bezwaren tegen het ontwerp-aanwijzingsbesluit gesteld is verstreken; het aanwijzingsbesluit geeft dus de juiste grenzen aan, tot welke

de onteigening beperkt blijft, wat het Koninklijk Besluit in art. 14 O. W. bedoeld niet doet (zie art. 38 O. W.)

De ondernemer weet daardoor aanstonds, waar hij mee af is en behoeft niet meer bevreesd te zijn, dat hem — zooals thans geschiedt — in het onteigeningsproces nog een terrein wordt toebedeeld, dat hij niet noodig heeft, en waarmede hij bij het maken van zijn plan geen rekening heeft kunnen houden.

Mocht aan de vordering tot overname van het overblijvende niet voldaan worden door de autoriteit, die het aanwijzingsbesluit vast stelt, — dwingend recht is het voorschrift niet — dan zal op de schade, die de eigenaar dientengevolge lijdt, bij de schatting zijn te letten (art. 68, 2° ontwerp).

Art. 26.

De wijze van samenstelling der in art. 10 O. W. genoemde commissiën, die niet verplicht zijn van den, in dat artikel bedoelden, bijstand gebruik te maken, geeft geen voldoenden waarborg, dat het advies over de bezwaarschriften steeds door personen, die met de technische zijde van de onteigening en de plaatselijke toestanden voldoende op de hoogte zijn, zal worden uitgebracht.

Voorgesteld wordt daarom de commissiën te doen bestaan uit den betrokken burgemeester en twee deskundigen, waarvan één door den commissaris der provincie en één door den ondernemer is aan te wijzen.

Het komt thans herhaaldelijk voor dat eene commissie in een gemeente voor stoelen en banken zitting houdt, omdat er geen reclamant verschijnt; de zittingen kunnen zonder bezwaar alleen in die gemeenten gehouden worden, betreffende welke reclames werden ingediend.

Art. 28.

Het Koninklijk Besluit in art. 14 O. W. bedoeld wordt binnen acht maanden, nadat de commissie haar arbeid heeft volbracht, genomen; wanneer de commissie uiterlijk benoemd moet zijn, is evenwel niet bepaald, en evenmin wanneer zij met haar taak gereed zal moeten zijn. De tijd tusschen wet en Koninklijk Besluit is daardoor feitelijk onbegrensd.

Een fatale termijn tusschen onteigeningsbesluit en aanwijzingsbesluit — als hoedanig voor normale gevallen één jaar wordt voorgesteld — is met het oog op den onzekeren toestand, die door de onteigeningsplannen voor de betrokken personen geschapen wordt, gewenscht.

Art. 30.

Volgens art. 86 O. W. behooren de raadsbesluiten tot onteigening in het belang der volkshuisvesting bij Koninklijk Besluit goedgekeurd te worden.

Na den dag, waarop het raadsbesluit door Gedeputeerde Staten is ontvangen, (art. 85 O. W.) kan er nog een termijn van vijf maanden verloopen, alvorens het gemeentebestuur zekerheid krijgt, dat zijn besluit goedgekeurd is.

Eenvoudiger is de regeling van art. 167 e. v. der gemeentewet, waardoor de bekrachtiging van het raadsbesluit, indien daartegen geen bezwaren worden ingebracht, aanstonds kan volgen.

Die regeling wordt hier in hoofdzaak toepasselijk verklaard. (Zie art. 10 van het wetsontwerp betreffende de stadsuitbreiding in het praeadvies van Prof. Valckenier Kips, Vereeniging voor de staathuishoudkunde en de statistiek 1908 blz. 112).

HOOFDSTUK IV.

Van de minnelijke overeenkomsten en het onteigeningsgeding.

Art. 33—37.

Voor de toelichting dezer bepalingen wordt verwezen naar hetgeen op blz. 76 e.v. dezer memorie is opgemerkt.

Door het voorschrift, dat publicatie van de overeenkomsten moet geschieden, worden zoowel de ondernemer als de onteigende gebaat.

Op de vraag, welke rechten op de zaak, die het voorwerp der overeenkomst is, zijn gevestigd, kunnen de kadastrale registers geen volledig antwoord geven. De kans bestaat dus bij het tegenwoordige stelsel, dat de ondernemer bij aankoop van de ter onteigening aangewezen zaak, iets in eigendom krijgt, dat later blijkt bezwaard te zijn; er is b.v. door verjaring een erfdienstbaarheid ontstaan, met welk feit de verkooper onbekend was.

Bij de regeling volgens het ontwerp kan hiervan geen sprake meer zijn. Wie binnen den, in artikel 36 genoemden, termijn van dertig dagen geen exploit aan den ondernemer beteekenen laat, waarin de aandacht op het bestaan van zijn recht gevestigd wordt, verliest dat recht.

Ook voor de onteigenden is deze regeling beter. Zij worden er allen, zonder uitzondering, door in de gelegenheid gesteld om tegen de geldigheid van den onteigeningstitel tijdig te protesteeren en te beletten, dat over de zaak met miskenning van hun rechten beschikt wordt.

Zooals de regeling nu is, kan de eigenaar door het aangaan van een overeenkomst met den ondernemer, het aan de derde belanghebbenden onmogelijk maken om over de geldigheid van den onteigeningstitel een uitspraak van den

rechter te verkrijgen, want is een overeenkomst met den eigenaar gesloten, dan wordt een onteigeningsproces niet meer gevoerd.

Art. 38.

In het onteigeningsgeding volgens het ontwerp wordt alleen over de rechtsgeldigheid van den onteigeningstitel uitspraak gedaan, de ondernemer vraagt aan den rechter de executoir verklaring daarvan, de vaststelling van het bedrag der schadevergoedingen komt eerst later aan de orde. (art. 53 e. v. ontwerp).

Men vergelijke het «onteigeningsvonnis» van het ontwerp daarom niet met het «vonnis van onteigening», waarvan in art. 55 O. W. gesproken wordt, maar met het interlocutoir vonnis in art. 28 O. W. genoemd.

Bij iedere onteigening behoeft slechts één onteigeningsgeding gevoerd te worden, het onderzoek naar de gegrondheid van de grieven, die de rechtsgeldigheid van den titel betreffen, is in den regel van zoo eenvoudigen aard, dat daarover gemakkelijk bij één vonnis kan worden beslist.

De ondernemer stelt zijn eisch niet in met een dagvaarding, maar bij verzoekschrift, waarin hij de zaken, betreffende welke hij de executoirverklaring der onteigening wenscht, vermeldt. (Zie een dergelijke uitzondering op den algemeenen regel van artikel 1 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in artikel 4 Faillissementswet.)

De bepaling van art. 24, eerste lid, O. W., dat de rechtbank de zaken, aangaande onteigening, vóór elke andere behandelt, kan hier gemist worden; het ontwerp opent de gelegenheid tot de voorloopige inbezitneming der onteigende zaken (art. 85 e. v.), er is daarom geen bijzondere aanleiding meer om de afwikkeling van het onteigeningsproces zoo te verhaasten als in de O. W. gedaan wordt.

Art. 39.

De in dit artikel genoemde stukken bevatten het materiaal, waarmede de ondernemer het bestaan van den onteigeningstitel en de nakoming der formaliteiten, die in het belang der bij de onteigening betrokken personen vervuld moeten worden, alvorens de titel wordt vastgesteld, op de eenvoudigste manier kan bewijzen.

Het verzoek om executoirverklaring zal bij niet overlegging dier stukken niet kunnen worden ingewilligd (art. 43, 1° ontwerp), ook al zou in het proces kunnen bewezen worden, dat de titel perfect is en dat de formaliteiten zijn nageleefd.

Het voorschrift is van gebiedenden aard, niet omdat het bewijs niet op andere wijze zou kunnen geleverd worden, maar omdat door dit contrôlemiddel de rechter het best in staat wordt gesteld om te beoordeelen, of het verzoek kan worden ingewilligd.

Op dien grond is er voldoende aanleiding om, in overeenstemming met de bestaande regeling van art. 23 O. W., op het niet nakomen van de bepaling van art. 39 als straf de niet executoirverklaring te stellen.

Art. 23 O. W. spreekt ten onrechte van « Ons besluit », dat moet worden overgelegd; bedoeld is natuurlijk een exemplaar van de Staatscourant, waarin dat besluit voorkomt.

Art. 40—42.

De termijnen, die de rechter bij het onteigeningsgeding ingevolge de O. W. heeft in acht te nemen, zijn in vele gevallen te kort voor een nauwgezette overweging. Zie de klacht daarover in het voorloopig verslag der Tweede Kamer betreffende Hoofdstuk IV der Staatsbegrooting 1905—1906, blz. 9.

Aan dat bezwaar wordt bij de nieuwe regeling tegemoet gekomen; voorts is er naar gestreefd het proces zoo een-

voudig mogelijk te maken en daarbij iedereen in de gelegenheid te stellen zijn bezwaren tegen de executoirverklaring te doen hooren.

Art. 43.

De opsomming van de gevallen, waarin op het verzoekschrift om executoirverklaring van den onteigeningstitel afwijzend wordt beschikt, is limitatief.

Zijn de in dit artikel genoemde gevallen niet aanwezig, dan zal de rechter den eisch hebben toe te wijzen, zijn taak beperkt zich tot het controleeren, of bij de vaststelling van den titel de wettelijke voorschriften zijn in acht genomen, over den inhoud van dien titel komt hem geen oordeel toe.

Art. 44.

De schattingscommissiën adviseeren niet over de uit te keeren schadevergoedingen, zooals de deskundigen in art. 27 O. W. bedoeld, maar stellen deze zelfstandig vast (art. 58 e. v. ontwerp); het is daarom gewenscht om minstens drie personen met die taak te belasten. Of er meer dan één commissie behoort te worden benoemd, zal van den omvang der onteigening afhangen. Bij groote onteigeningen, waarbij zaken van zeer uiteenloopenden aard moeten getaxeerd worden, zal één commissie veelal onvoldoende zijn; splitsing kan daarbij noodig zijn.

Art. 45—46.

Volgens art. 26 O. W. kan de onteigende partij van het interlocutoir vonnis, waarbij de eisch wordt toegewezen, niet in hooger beroep komen en evenmin kan zij daarvan in cassatie gaan; zij verkeert dus in ongunstiger conditie dan de tegenpartij.

Van Andel [1]) acht deze bepaling de onbillijkste, die in onze geheele wet gevonden wordt. Inderdaad is er geen enkel redelijk motief, waarom beide partijen in deze niet dezelfde rechten zouden mogen hebben.

Art. 45 van het ontwerp bepaalt daarom, dat zoowel de ondernemer als de personen, die bij de behandeling van het geding voor den rechter bezwaarschriften indienden, in cassatie kunnen komen van het vonnis der rechtbank.

De hierbij aangegeven wijze van procedeeren is eenvoudiger dan die, waaromtrent in de artikelen 52 e. v. O. W. regelen zijn gesteld. Het denkbeeld om de schriftelijke behandeling door beroepschriften en vertoogschriften te doen geschieden, werd ontleend aan het ontwerp Loeff van een wetboek van administratieve rechtsvordering (Derde boek, titel III).

Men zie overigens hetgeen op blz. 74 dezer memorie werd opgemerkt.

HOOFDSTUK V.

Van de Schatting door de Schattings-Commissiën en de Vaststelling der Schadeloosstellingen.

Art. 48—58.

De werkwijze van de schattingscommissiën volgens het ontwerp is te vergelijken met die van de schattings-commissiën in art. 21 der Tiendwet 1907 (Stbl. 222) bedoeld. Van de beslissingen der schattingscommissie kan men ook hier bij het Gerechtshof in beroep gaan.

De taak van de tiendcommissie — het houden van toe-

1) Van Andel t. a. p. blz. 104.

zicht op de werkzaamheden der schattingscommissiën — wordt bij de onteigening door den rechtercommissaris vervuld; hij is de stille kracht, die zonder zich met de schatting zelve te bemoeien, leidend en regelend werkt, opdat de commissie in het goede spoor blijft.

Art. 48.

Zie art. 21 Tiendwet 1907 (Stbl. 222). Wraking van de leden der commissie kan hier gemist worden. Mocht het den rechtercommissaris blijken, dat een der leden zijn taak niet met de noodige onpartijdigheid verricht, dan kan hij gebruik maken van de hem bij het tweede lid van dit art. verleende bevoegdheid en den schuldige ontslaan.

In de vacature wordt dan door hem voorzien. (art. 51 ontwerp).

Art. 49.

Het verdient aanbeveling ter bevordering van een duidelijk overzicht van de schatting de lijsten volgens één model in te richten. Als voorbeeld zou daarbij m.m. kunnen dienen de «Staat der berekening van de schadeloosstelling aan de eigenaren van de te onteigenen onroerende goederen en aan derde belanghebbenden uit te keeren» behoorende bij de «Regeling van het waardeeren en koopen der onroerende eigendommen voor den aanleg der Staatsspoorwegen benoodigd», welke regeling bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 April 1877 N°. 36, 11e afdeeling werd vastgesteld. (van Citters en van Roosendaal. Verzameling van Wetten, besluiten enz. betreffende de spoorwegen in Nederland. 1877 blz. 214).

Art. 52.

Zie artikel 51 Tiendwet 1907 (Stbl. 222)

Ook het bezichtigen van niet in het aanwijzingsbesluit

genoemde perceelen kan noodig zijn voor het bepalen der schadeloosstellingen. Men denke aan de gevallen, waarin het overblijvende door de onteigening in waarde vermindert.

Art. 53.

Zie art. 29 Tiendwet 1907 (Stbl. 222).

De hier gestelde termijn is ruimschoots voldoende om de belanghebbenden in de gelegenheid te stellen van hun aanspraken op schadeloosstelling te doen blijken.

Door de publicatie van het aanwijzingsbesluit (art. 32) en van het verzoekschrift van den ondernemer om executoirverklaring der onteigening (art. 40), worden de personen, die bij de onteigening betrokken zijn, tijdig gewaarschuwd, dat zij voor de noodzakelijkheid zullen worden gesteld om aangifte van hun recht te doen. Zij kunnen in den aan het onteigeningsvonnis voorafgaanden tijd de noodige gegevens voor hun aangifte verzamelen en hebben dan nog zestig dagen voor het invullen der formulieren. Van overrompeling door het vonnis is dus geen sprake. Wie den termijn ongebruikt laat voorbijgaan, zal de daaruit voortvloeiende nadeelige gevolgen uitsluitend aan zijn eigen nalatigheid hebben te wijten.

Het voorschrift om voor de aangifte bepaalde formulieren te gebruiken, heeft ten doel de werkzaamheden der commissie zoo veel mogelijk te vereenvoudigen.

Worden de formulieren practisch ingericht, dan kan op die wijze een duidelijk overzicht van de verschillende eischen zonder veel moeite worden verkregen.

Art. 54.

De schattingscommissie krijgt de aangiften en de daarbij behoorende bescheiden via den rechter-commissaris, die daardoor in de gelegenheid wordt gesteld om toezicht op

de werkzaamheden uit te oefenen en tegelijkertijd het noodige kan doen om onnauwkeurigheden in de aangiften door de belanghebbenden te doen herstellen.

Art. 55.

Zie art. 37 Tiendwet 1907 (Stbl. 222). Tot het oproepen van de personen, die bij de aangifte het verzoek deden om gehoord te worden, is de commissie verplicht, ook al mocht zij op dit verhoor geen prijs stellen. Overigens is de commissie vrij om te bepalen, wie voor het geven van inlichtingen door haar zullen gehoord worden.

Art. 56.

Zie art. 38 Tiendwet 1907 (Stbl. 222). De in het tweede lid genoemde wet is de wet tot regeling van het recht van onderzoek (enquête).

Art. 57.

De mogelijkheid bestaat, dat over de geldigheid van den titel, die door een belanghebbende wordt aangevoerd als bewijs van de rechtmatigheid van zijn verzoek om schadeloosstelling, een proces bij den rechter aanhangig is.

De commissie heeft met een dergelijk proces evenwel niet te maken. Zij beslist onafhankelijk van eenige rechterlijke uitspraak welke personen naar hare meening volgens de onteigeningswet op een schadeloosstelling recht hebben.

Wordt de juistheid van die meening door de in het ongelijk gestelde reclamanten betwist, dan kunnen deze in beroep gaan bij het Hof (art. 59 ontwerp).

In rechtsgedingen, die tusschen de reclamanten onderling aanhangig mochten zijn, wordt ondertusschen niet ingegrepen. Alleen het object van het geschil zal door de onteigening van aard veranderen.

De vastgestelde schadevergoeding toch komt in de plaats van het recht, waarover partijen in geschil zijn.

Wie de schadeloosstellingen ten slotte in zijn zak zal steken, is een vraag, waarover, als het bedrag ingevolge de onteigeningswet onherroepelijk vast staat, nog kan geprocedeerd worden. (Zie ook art. 78 van het ontwerp over beslaglegging op de schadeloosstelling).

Art. 58.

Zie art. 53 Tiendwet 1907 (Stbl. 222).

Het is gewenscht, dat ook de rechter-commissaris een exemplaar van de schattingslijsten en memories krijgt. Hij kan die noodig hebben, als hij voor de vraag gesteld wordt, of er termen zijn voor het geven van de bevelschriften in art. 79 genoemd.

In de meeste gevallen zullen de woonplaatsen van de aangevers wel bekend zijn. De nederlegging ter gemeente secretarie stelt degenen, die de commissie niet bereiken kan, in staat, om kennis te nemen van de beslissingen.

Art. 59.

Zie art. 59 Tiendwet 1907 (Stbl. 222).

Het recht van beroep wordt hier zoo ruim mogelijk opengesteld; niet alleen de ondernemer en de personen, aan wie een schadeloosstelling werd toegekend, kunnen in beroep gaan, maar ook zij, wier rechten op schadeloosstelling door de commissie niet werden erkend.

Bij de uitvoering der Tiendwet is — tegen de verwachting in — gebleken, dat de aangevers vrijwel algemeen met de schattingen der schattingscommissiën — waarvan men in twee instanties in beroep kan gaan: bij de commissie van beroep en bij het Gerechtshof — hebben genoegen genomen. Procedures kwamen tot dusverre slechts sporadisch voor.

In verband met die ervaring wordt voorgesteld om hier met het beroep op het Gerechtshof te volstaan.

Art. 60—65.

De hier geregelde wijze van procedeeren is ongeveer dezelfde als die in de artikelen 60—65 der Tiendwet 1907 (Stbl. 222) aangegeven.

HOOFDSTUK VI.

Van de Berekening der Schadeloosstellingen.

Art. 66.

Het geval is denkbaar, dat door de onteigening schade wordt toegebracht, die zich niet aanstonds in haar vollen omvang vertoont, maar op geregelde of ongeregelde tijden terugkeert.

Een schadeloosstelling in den vorm van periodieke uitkeeringen of renten zou dan in de plaats van een uitkeering in ééns kunnen treden.

Aan die wijze van betaling is evenwel het bezwaar verbonden, dat de onteigende daarmede niet de absolute zekerheid krijgt, dat hij volledig zal worden schadeloos gesteld.

Gaat de vermogenstoestand van den ondernemer achteruit, dan is er kans, dat te eeniger tijd met de uitkeeringen wordt opgehouden.

Het verdient daarom de voorkeur om de schadeloosstellingen onmiddellijk ten volle uit te keeren; beide partijen zijn dan voor goed van elkaar af en de onteigende loopt geen risico meer (zie ook art. 69).

Art. 67—69.

Voor de toelichting op deze artikelen wordt verwezen naar hetgeen op blz. 77 e.v. dezer memorie is opgemerkt.

Op schadeloosstelling kunnen aanspraak maken zoowel de onteigenden in engeren zin, tegen wie de onteigeningsmaatregel rechtstreeks gericht is (art. 67, 1°), als de personen, die tengevolge van dien maatregel in hun vermogen worden getroffen door het geheel of gedeeltelijk verlies van een zakelijk recht of de stoornis in de uitoefening van een persoonlijk recht, dat op de onteigende zaak betrekking heeft (art. 67, 2°). Zie in dit verband art. 82, eerste lid ontwerp.

Onder persoonlijke rechten zijn te verstaan de rechten, die slechts jegens een bepaalde wederpartij kunnen uitgeoefend worden (Asser en van Heusde, Handleiding Ned. Burgerl. Recht, deel II blz. 25). Door de onteigening worden deze, in tegenstelling met de zakelijke rechten, niet vernietigd. De onteigening maakt alleen de nakoming van de verplichtingen, die de eene partij jegens de andere heeft, geheel of gedeeltelijk onmogelijk, doordat de onteigende zaak in het vermogen van den ondernemer overgaat. Van de persoonlijke rechten kent de O. W. er slechts één, dat bij de vaststelling der schadeloosstelling in aanmerking komt, n.l. het recht van huur (art. 42 O. W.).

Die beperking bestaat in het ontwerp niet; van welken aard het persoonlijk recht is, komt er niet op aan.

Om als «derde belanghebbende» op schadeloosstelling te kunnen aanspraak maken, is alleen vereischt, dat *door de onteigening* een stoornis in de prestatie ontstaat en dat die stoornis een *vermogensnadeel* tengevolge heeft.

Uitgemaakt is hiermede — en dit geldt ook voor de zakelijke rechten — dat de schade steeds in oorzakelijk verband tot de onteigening behoort te staan en dat voorts het door de onteigening veroorzaakte leed materieel moet

zijn. Laat dit leed zich niet in cijfers uitdrukken, dan kan er van eenige vergoeding nimmer sprake zijn.

Art. 69 bevat geen afwijking van den in art. 66 gestelden regel, dat de schadeloosstelling alleen in geld kan worden vastgesteld. De bedoelde werken worden n.l. aangelegd niet om schade te vergoeden, maar om de schade, die zonder den aanleg dier werken zou ontstaan, te voorkomen.

Art. 70.

Zie de toelichting op blz. 100 e.v. dezer memorie. De ondernemer mag van het hem bij art. 70 verleende recht eerst gebruik maken, als het ontwerp-aanwijzingsbesluit ter visie is neergelegd. Vóór die nederlegging kan de eigenaar aan zijn zaak nog zooveel veranderingen aanbrengen, als hem lust, hij loopt dan nog geen gevaar, dat bij de schatting met die wijzigingen geen rekening zal worden gehouden.

Alleen wanneer blijken mocht, dat de veranderingen zijn geschied met de opzettelijke bedoeling om de schadeloosstelling op te jagen, zou, door toepassing van het bepaalde bij art. 72, een schadepost voor den eigenaar kunnen ontstaan. Hij heeft het evenwel zelf in zijn macht om het niet zoover te laten komen. Is het onteigeningsvonnis gewezen, dan wordt art. 84 toepasselijk.

Art. 71.

Het recht van den ondernemer tot inbezitneming der zaak, waarvan in het tweede lid van dit artikel sprake is, vervalt, indien en zoodra zich een der volgende gevallen voordoet:

1°. de fatale termijnen bij de artikelen 28 en 80 gesteld zijn verloopen, zonder dat de in die artikelen genoemde handelingen zijn geschied,

2°. de rechter beschikt afwijzend op het verzoek om executoirverklaring der onteigening,

3°. de termijn bij art. 43, 2°. gesteld, verloopt, zonder dat de ondernemer de executoirverklaring der onteigening verzoekt.

Art. 72.

Zie hetgeen omtrent dit artikel is gezegd op blz. 101 dezer memorie.

Art. 73.

De winst, die tengevolge der onteigening gederfd wordt, is een element der schadeloosstelling, in zooverre zij onder normale omstandigheden, ook zonder dat er van onteigening sprake ware geweest, zou gemaakt zijn. Speculatiewinst, die uitsluitend in de gedachte van den onteigende bestaat en berust op zijn conjecturen of optimistische verwachtingen, komt niet in aanmerking.

De schatters hebben zich niet de vraag te stellen, wat mogelijk zal zijn in de toekomst, maar wat, gelet op de bestaande toestanden, waarschijnlijk is. (Zie o. a. Hooge Raad 7 April 1911, W. v. h. R. 9173).

Het feit, dat een ter onteigening aangewezen akkerland als bouwterrein verkaveld en te koop gesteld is, rechtvaardigt op zich zelf nog niet de schatting van dat land als bouwterrein; nagegaan behoort te worden, of de bestemming als zoodanig de natuurlijke consequentie van de eigenschappen van het terrein zal zijn.

Eerst als dat vaststaat, is er aanleiding om bij de schatting ook rekening te houden met de winst, die de eigenaar bij de exploitatie van het terrein in de toekomst zou hebben gemaakt.

Alleen de voordeelen, die ex honesta causa en op rechtmatige wijze verkregen zijn of kunnen worden, komen bij de vaststelling der schadevergoeding in aanmerking. Met

het gemis van een vermogensbestanddeel, dat zijn grond heeft in een onzedelijk of onrechtmatig gebruik van een zaak, wordt bij de schatting geen rekening gehouden. Men denke zich b.v. het geval, dat een perceel onteigend wordt, waarin een goed beklante clandestiene dranknering wordt uitgeoefend. De waardeverhooging, die dit perceel in verband daarmede verkregen heeft, blijft buiten beschouwing. Een voorbeeld van de toepassing van het beginsel in dit artikel neergelegd, vindt men in art. 93 O. W., waarin is aangegeven, hoe een onbewoonbaar verklaard gebouw moet geschat worden.

Art. 74.

Bij onteigening van akkerland, boomgaarden of tuinen stelt de ondernemer in den regel geen prijs op de vruchten, het is hem om het land te doen en niet om wat er op groeit. Gewenscht is het daarom hem de bevoegdheid te verleenen om de vruchten van de onteigening uit te sluiten. Met een oogst, die in onrijpen toestand van het land moet gehaald worden, mag de eigenaar evenwel niet opgescheept worden. Hij moet de zekerheid hebben, dat hij dien op het geschikte tijdstip kan binnenhalen, waartoe een termijn is te stellen.

Voor den ondernemer is deze regeling billijker dan de thans bij schattingen gevolgde methode, waarbij aan den eigenaar voor oogstverlies een schadevergoeding wordt toegekend, terwijl er feitelijk nimmer schade is, want bijna altijd kan de eigenaar den oogst nog in rijpen toestand van het land verwijderen; de ondernemer heeft daartegen, zoolang met het werk niet behoeft te worden begonnen, gewoonlijk geen bezwaar, omdat hij toch geen kans heeft bij verkoop van de niet geoogste vruchten daarvoor een behoorlijken prijs te maken.

Tot het uitsluiten van andere bestanddeelen als natuurlijke

vruchten (zie de artikelen 562, 563 B. W.) is de ondernemer niet bevoegd, omdat deze, van de zaak losgemaakt, in den regel niet meer voor het oorspronkelijke doel te gebruiken zullen zijn. Met de afbraak van een huis b.v. kan de eigenaar moeilijk weer eene nieuwe woning bouwen. Alleen als de eigenaar uitdrukkelijk wenscht, dat hem een bepaald bestanddeel wordt gelaten, en de ondernemer verklaart het te willen missen, kan dit buiten de onteigening blijven.

Art. 75.

Voor de toelichting wordt verwezen naar blz. 97 dezer memorie.

Art. 76.

Tegen art. 55, tweede lid, O. W. kan als bezwaar aangevoerd worden, dat door de daarin vervatte regeling de eigenaar een tijd lang dubbel profijt heeft van de onteigende zaak. Hij kan deze n.l. in de tijdruimte tusschen den achtsten dag na den datum, waarop het onteigeningsvonnis in kracht van gewijsde is gegaan en den dag der betaling van de vergoeding of de inbezitstelling overeenkomstig art. 57 O. W. nog gebruiken en krijgt tevens in dien tijd rente van de schadeloosstelling. Daartegenover staat evenwel, dat het bezitrecht in die periode, die meestal niet lang zal duren, weinig waarde heeft; ieder oogenblik kan de ondernemer er een eind aan maken. Bovendien is het gewenscht om den prikkel voor den ondernemer om spoedig te betalen, die door dit voorschrift gegeven wordt, te behouden. In het ontwerp is daarom van dit stelsel niet afgeweken. (zie ook art. 84 ontwerp).

De schadevergoeding staat onherroepelijk vast, als de in art. 61, eerste lid, gestelde termijn verstreken is, zonder dat er gedagvaard is, en bij dagvaarding, als het hof bij zijn arrest (art. 63) eene beslissing heeft genomen.

Art. 77—79.

Zie art. 56 O. W.

De inbezitstelling overeenkomstig het bepaalde bij art. 57 O. W. is alleen toegelaten in de gevallen bij de artikelen 56 en 58 O. W. omschreven. Wat er gebeuren zal, als de onteigende na de in ontvangstneming der schadeloosstelling de ontruiming weigert, wordt in de O. W. niet aangegeven. In deze leemte wordt in art. 79 van het ontwerp voorzien. In alle gevallen, waarin de ondernemer onrechtmatig verhinderd wordt tot in bezitneming, kan hij daartoe door een bevelschrift in staat worden gesteld. Met het afgeven van het bevelschrift wordt niet de voorzitter der rechtbank, maar de rechter-commissaris belast, die hiervoor de aangewezen man is, omdat hij door zijne bemoeiingen met de onteigening en de schatting (zie o. a. de artikelen 58 en 62 ontwerp) er mee bekend is, welke schadeloosstellingen er uitgekeerd moeten worden en aan wie die uitkeeringen zijn te doen. Hij kan dus gemakkelijker dan de voorzitter der rechtbank, die met de schatting niets te maken had, beoordeelen, of er termen zijn om het gevraagde bevelschrift af te geven. Of er beroep ingevolge art. 59 is ingesteld, kan de rechter-commissaris weten, omdat hij geraadpleegd moet worden over de keuze van het nieuwsblad, waarin het afschrift der dagvaarding is te plaatsen (art. 62).

Art. 80.

De schadeloosstellingen moeten volledig betaald of geconsigneerd zijn, opdat het onteigeningsvonnis zijn kracht behoude. Wordt aan dien eisch niet voldaan, dan gaan de onteigende zaken, ten aanzien waarvan de ondernemer niet aan zijn plicht tot betaling of consignatie voldeed, niet in zijn vermogen over.

De ondernemer heeft er dus het grootste belang bij om

niemand van de op schadeloosstelling rechthebbenden over te slaan, ook al is het recht, waarvoor de schadeloosstelling werd verleend, van ondergeschikten aard.

Verzaakt hij zijn plicht, dan staat hij bovendien bloot aan een actie tot schadevergoeding, als in het tweede lid van art. 80 bedoeld.

Het niet behoorlijk betalen of consigneeren is een onrechtmatige daad, waarvoor het billijk is den ondernemer ten volle te laten boeten. Voor een beperking der schadeloosstelling, als in art. 55, eerste lid, O. W., is geen voldoende aanleiding.

Art. 81.

Het met de onteigening beoogde einddoel: de toekenning van een bepaald zaaksgenot aan den ondernemer en de opheffing van het recht, dat hem belemmerde, wordt, voorzoover betreft de zaken, waaromtrent geen overeenkomst werd gesloten, bereikt door de overschrijving van het onteigeningsvonnis.

Voor de overschrijving der overeenkomsten zie art. 37 ontwerp.

De overlegging van een door den rechter-commissaris gewaarmerkte lijst van schadeloosstellingen is noodig, omdat in het onteigeningsvonnis de schadeloosstellingen niet vermeld worden. Door de duplicaten der quitanties, of afschriften der beschikkingen waarbij de inbezitneming is toegestaan, te vergelijker met deze lijst, kan de hypotheekbewaarder nagaan, of de ondernemer volledig aan zijne verplichtingen heeft voldaan.

Is de onteigening perfect, dan is daarmede de band tusschen den oorspronkelijken eigenaar en de onteigende zaak voorgoed verbroken. Een terugvorderingsrecht van de onteigende zaak, als in de artikelen 61 en 76 O. W. den onteigende gegeven wordt, wanneer het werk niet tot stand

komt, of de zaken niet langer voor het beoogde doel noodig zijn, kent het ontwerp niet, evenmin als een recht van den onteigende op uitkeering der meerwaarde als in art. 96 O. W. bedoeld.

Dat er behoefte zou zijn aan toepassing van het terugvorderingsrecht, is in de praktijk tot dusverre nog nimmer gebleken; amputatie van deze doode bepaling kan dus geen bezwaar opleveren, ook daarom niet, omdat de ondernemer, als hij de uitoefening van dit recht zou willen belemmeren, dit met weinig moeite kan doen. Dat van uitkeering eener suppletoire schadevergoeding in het stelsel van het ontwerp geen sprake zou kunnen zijn is duidelijk. De onteigende wordt bij alle onteigeningen steeds volledig schadeloos gesteld.

Art. 82.

Uit het verband tusschen de artikelen 59 en 60 O. W. blijkt, dat in het eerstgenoemde artikel met «lasten en rechten» bedoeld zijn de privaatrechtelijke lasten en rechten; publiekrechtelijke lasten zijn in den regel van art. 59 niet begrepen.

Door in art. 82 van het ontwerp niet meer te spreken van lasten en rechten, maar van «zakelijke rechten», wordt alle twijfel dienaangaande weggenomen. De tweede zinsnede van het artikel beslist de bekende strijdvraag, of de onteigening in den publiekrechtelijken toestand van de onteigende zaak verandering brengt.

Bij het Koninklijk Besluit d.d. 13 September 1902, Stbl. 28 werd die vraag ontkennend beantwoord. Aangenomen werd daarbij, dat de onteigening van een openbaren weg geen inbreuk maakt op de publiekrechtelijke bestemming van dien weg.

Mr. J. van Gelein Vitringa heeft in zijn opstel over «Onteigening van publiek domein» in het Rechtsgel. Magazijn 1903, blz. 1 e. v. duidelijk aangetoond, dat alvorens deze

beslissing genomen werd, eerst had behooren vast te staan, dat de overheid niet tevens eigenares van den grond was.

Bevinden eigendom en publieke dienst zich in één hand, dan moet z. i. de publieke bestemming, die evenals alle andere bestemming een uitvloeisel is van de macht, die de eigendom schenkt, na onteigening plaats maken voor de nieuwe bestemming, die de nieuwe eigenaar aan de zaak geeft. Loopt daarentegen de openbare weg over particulieren grond en ontleent hij zijn bestaan aan eene verordening, of is eene verordening ten aanzien van dien weg toepasselijk, omdat hij openbaar is, dan geeft de O. W. geen middel om den tegenstand van de publiekrechtelijke corporatie, die het recht van openbaren weg heeft, te breken.

Ter voorziening in deze leemte, die bij aanvaarding van de leer, waarvan in het hierboven genoemde Koninklijk Besluit wordt uitgegaan, nog grooter is dan in het stelsel van Mr. Vitringa, is in het ontwerp bepaald, dat op het tijdstip der overschrijving van het onteigeningsvonnis de bestemming voor den openbaren dienst van rechtswege ophoudt, tenzij in het onteigeningsplan mocht zijn vermeld, dat die bestemming zal voortduren.

Een onbillijkheid tegenover de publiekrechtelijke autoriteit, wier recht op die wijze een einde neemt, wordt door die bepaling niet geschapen; het algemeen belang, dat bij de uitoefening van haar recht betrokken is, wijkt slechts voor een nog grooter algemeen belang, n.l. dat, waardoor de onteigening gerechtvaardigd wordt.

Art. 83.

Van het voorschrift in art. 60 O. W. vervat, dat de lasten en belastingen op de onteigenende partij overgaan van af den dag, waarop het eindvonnis in kracht van gewijsde is gegaan, of de inbezitneming plaats had, is het gevolg, dat nà de onteigening vaak verrekeningen noodig

zijn tusschen den in de belasting aangeslagen oorspronkelijken eigenaar en den ondernemer.

Het verdient daarom de voorkeur de belastingen, waartoe ook de lasten in natura behooren, op den ondernemer te laten overgaan op het tijdstip waarop het nieuwe belastingjaar begint.

Het door Mr. van Andel (De onteigeningswet blz. 164) te berde gebrachte bezwaar, dat de onteigening in sommige gevallen een einde maakt aan een, door den onteigende vervuld, publiek ambt, waarvoor de betaling van een bepaalden census vereischt is, verliest hierdoor veel van zijn beteekenis, omdat bij de voorgestelde regeling de onteigende ruimschoots tijd krijgt om andere goederen aan te koopen, waarvoor hij dan, als het nieuwe belastingjaar aanvangt, zal zijn aangeslagen.

Art. 84.

De bepaling van dit artikel houdt verband met art. 75 van het ontwerp.

De ondernemer heeft er recht op om als equivalent van de schadeloosstelling de zaak in denzelfden toestand te verkrijgen, waarin zij zich op het oogenblik, dat voor de schatting beslissend is, bevond.

De omstandigheid, dat de onteigende nà het onteigeningsvonnis de zaak slechts in beperkte mate zal mogen gebruiken, zal een factor kunnen zijn bij de berekening van het in art. 68 genoemde vermogensnadeel.

HOOFDSTUK VIII.

Van de Voorloopige Inbezitneming.

Art. 85—94.

Voor de toelichting op deze artikelen wordt verwezen naar hetgeen op blz. 104 e. v. dezer memorie is opgemerkt.

HOOFDSTUK IX.

Slotbepalingen.

Art. 94.

Waar de onteigeningsmaatregel zijne rechtvaardiging vindt in het algemeen belang, is er geen voldoende aanleiding om bij de toepassing van dien maatregel den fiscus een bijzonder voordeel te bezorgen.

Ontduikingen van art. 28 der zegelwet — bij onteigening voor staatswerken pleegt men in de minnelijke overeenkomsten het bedrag der schadeloosstelling met het zegelrecht te verhoogen, waardoor de Staat indirect dat recht betaalt — worden door deze bepaling vermeden.

Zie ook art. 82 der Tiendwet 1907 (Stbl. 222).

Art. 95.

De honoraria van de schatters worden thans in ieder onteigeningsproces afzonderlijk vastgesteld. De door de schatters verrichte arbeid wordt daardoor zeer uiteenloopend beloond.

Het verdient daarom aanbeveling voor alle onteigeningen een vasten maatstaf aan te nemen en de vergoedingen bij tarief vast te stellen.

Art. 96—97.

De bepalingen van deze artikelen strekken om een billijker verdeeling der kosten, dan artikel 50 O. W. aanbiedt, te verzekeren.

Ingevoerd wordt daarmede het door Mr. R. van Boneval Faure (Ned. Burgerlijk Procesrecht, 2e deel, blz. 263) verdedigde compensatiestelsel bij de verdeeling der proceskosten, waarvoor ook Mr. J. A. Levy in 1875 (Handelingen Nederlandsche Juristen Vereeniging 1875, deel II, blz. 26) een lans brak.

Op den regel, dat iedere partij zijn eigen kosten draagt, is slechts één uitzondering, die in art. 96 wordt genoemd. Het strenge voorschrift van art. 97 wordt daardoor getemperd, terwijl tevens een prikkel verkregen wordt, die den ondernemer nopen zal om een onteigeningsproces van zijn kant zooveel mogelijk te vermijden.

Art. 100.

Vermelding in den titel van den jaargang en het nummer van het Staatsblad, waarin de wet wordt opgenomen, is overbodig.

Wie de wet wenscht op te slaan, kan haar door raadpleging van het alphabetisch register van de Staatsbladen, gemakkelijk vinden (zie ook art. 136 van het ontwerp-Ziektewet, «Talma»).

Art. 101.

In verband met de bepalingen der artikelen 16, 19, 22, 49, 53, 89 en 95 is het noodig, dat er tusschen het tot stand komen der wet en haar in werking treden voldoende tijd aanwezig is om hare uitvoering voor te bereiden.

B343

STELLINGEN.

I.

Schrapping van art. 151 der Grondwet is noodig om het onteigeningsrecht behoorlijk te kunnen regelen.

II.

Behoud van het laatste lid van art. 96 der Grondwet is een onoverkomelijk bezwaar tegen toepassing van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging.

III.

De bij de wet van 7 November 1910, Stbl. n°. 313, aan de Onteigeningswet toegevoegde titel «Over onteigening van octrooien van uitvinding» regelt een onderwerp, dat in die wet niet op zijn plaats is.

IV.

De in art. 79 der Gemeentewet gestelde eisch, dat de wethouders door den raad *uit zijn midden* moeten worden benoemd, belemmert eene goede bestuursinrichting onzer gemeenten.

V.

In art. 7 van het « Locaalspoorwegreglement 1902 deel A » vastgesteld bij Kon. Besl. van 18 Aug. 1902, Stbl. n°. 170, niet in art. 11, vierde lid, van dat reglement vindt delegatie van wetgevende macht plaats.

VI.

De uitzondering in art. 50 der Woningwet bedoeld, geldt niet voor de gebouwen, die ingevolge de bepaling van art. 20 der overeenkomst tusschen den Staat der Nederlanden en de Mij. tot Expl. van Staatsspoorwegen d.d. 21 Januari 1890 gesloten en bekrachtigd bij de wet van 22 Juli 1890, Stbl. n°. 134, voor rekening dier Mij. op staatsterrein zijn gemaakt.

VII.

Indien ten onzent tot staatsexploitatie der spoorwegen mocht worden overgegaan, behoort bij de wet het sluiten van verdragen, als bedoeld bij art. 59, tweede lid, der

Grondwet, het staatsspoorwegbedrijf betreffende, overeenkomstig het derde lid van dat artikel aan den Koning te worden voorbehouden.

VIII.

Het denkbeeld van von Stein om ter instandhouding van het internationale spoorwegverkeer in oorlogstijd de neutrale staten te belasten met de uitoefening van den dienst op de internationale spoorwegen der oorlogvoerende partijen, voor zoover deze dienst door den oorlog mocht zijn gestoord («Le droit international des chemins de fer en cas de guerre» in: Revue de droit international et de législation comparée. t. XVII. 1885 blz. 332) is, zonder neutraliseering dier spoorwegen, niet voor verwezenlijking vatbaar.

IX.

De regeling in het ontwerp «Landarbeiderswet» 1911 betreffende het verschaffen van de gelegenheid aan landarbeiders om land met woning in eigendom te verkrijgen is uit economisch oogpunt af te keuren.

X.

In het ontwerp Ziektewet «Talma», is bij de regeling van de premiebetaling door werkgevers en werklieden niet voldoende rekening gehouden met den aard der onder-

nemingen, waarin de verzekerden werkzaam zijn. Een verdeeling der bedrijven in gevarenklassen, waarbij de werkgever verantwoordelijk gesteld wordt voor de risico in de meer gevaarlijke bedrijven, is noodig.

XI.

Het voorschrift van art. 8 der Arbeidswet 1911 belemmert de ontwikkeling van het vakonderwijs in de diamantindustrie.

XII.

Verhooging der broodprijzen tengevolge van afschaffing van den nachtarbeid der bakkers is onwaarschijnlijk.

XIII.

Het belang der volkshuisvesting vordert de instelling van gemeentelijke woningbeurzen.

XIV.

Bij de thans ten onzent van regeeringswege gevolgde gedragslijn, bestaande in het verleenen door den Staat van rentelooze voorschotten, bij genoegzame deelneming der betrokken streek, is de tot standkoming van een net van secondaire spoorwegen, dat aan redelijke verkeersbehoeften voldoet, niet behoorlijk verzekerd.